

Республиканский информационный научно-методический журнал
Республикалық ақпараттық ғылыми-әдістемелік журналы

«ULAGATTY USTAZ JOLY» республикалық ақпараттық ғылыми-әдістемелік журналының
№01(57) (2025 ж. Қаңтар) шығарылымы. Выпуск №01(57) (Январь 2025 г.)
республиканского информационного научно-методического журнала «ULAGATTY USTAZ JOLY».

«ULAGATTY USTAZ JOLY»

Республикалық ақпараттық ғылыми-әдістемелік журналы Нұр-Сұлтан қаласында Қазақстан Республикасының Ақпарат және Қоғамдық даму министрлігінің Ақпарат комитеті 2023 жылғы 22 қыркүйектегі Мерзімді баспасөз басылымын, ақпараттық агенттікті және желілік басылымды есепке қоюы туралы куәлігі № KZ44VPY00078195 берілген.

Таралу аумағы: Қазақстан аумағында

«ULAGATTY USTAZ JOLY» журналы айына 4 рет жарық көреді.

Республиканский информационный научно-методический журнал «ULAGATTY USTAZ JOLY» в городе Нур-Султан комитетом информации Министерства информации и общественного развития Республики Казахстан выдано свидетельство о постановке на учет периодического печатного издания, информационного агентства и сетевого издания от 22.09.2023 года № KZ44VPY00078195.

Территория распространения: На территории Республики Казахстан.
Журнал " ULAGATTY USTAZ JOLY " выходит 4 раз в месяц.

Меншік иесі: /собственник: «ULAGAT» ЖК

Бас редактор:/Главный редактор:
Айтуғанова Еңлік Баяндықызы

Редактор алқасы:
Надир Жансері Жайлауұлы
Тел: + 7 707 185 10 99

Корректор / корректор: Бердиярова Асель Жуманкуловна

Жауапты хатшы / ответственный секретарь: Кәкіш Мерей Ертайқызы

Эл. почта: kemengerustaz.kz@mail.ru
Инстаграм: _ulagat.kz
Тел: + 7 747 085 02 83

«KEMENGER» баспасы

Қарағанды қаласындағы мекен-жайы: Қазыбек би ауданы, Нұрсұлтан Назарбаев даңғылы 19. 100012
Журнал «KEMENGER» ЖК баспаханасында басылды.
Таралымы 1000 дана.
Адрес г. Караганды: Казыбек биский район, пр. Нурсултана Назарбаева 19.
Журнал издан в типографии ИП "KEMENGER". Тираж 1000 экз.

Мазмұны / Содержание

Кошеров Н.С. Методические рекомендации преподавания в классе сольного пения	3
Мұхтарұлы Қ. Вокалдық өнер	5
Распекова Н.Ж. «Формирование вокально-хоровых навыков в детском хоре при помощи применения инновационных технологий»	6
Махамбетова А.М. Қоғамдық пәндерді оқытуда жаңартылған білім беру бағдарламасы әдістерін тиімді қолдану	9
Бесембаева М.С. От песенного жанра к многоголосной хоровой музыке творчества Темиржана Базарбаева.....	12
Бейсханова А.К. «Ұлттық өнердің ұлы тұлғасы». М. Төлебаевтың 110 жылдық мерейтойының сценарийі.....	14
Исмаилов С.С. Международный фестиваль – конкурс татарского искусства «Көзге Иртыш моңлары» уникальная возможность профессионального совершенствования музыкантов.....	16
Малаев С. Таланттар тәлімгері	18
Мансурова Ф.К. Музыкальное исполнение и музыкант-интерпретатор.....	20
Габдоллин С.Т. Pizzicato и флажолеты	22
Аманжолов А.А. Орындаушылық тыныс алудың мәні, мағынасы және даму әдістері.....	24
Абдульдинова А.С. Инновационные и практические методы хорового дирижирования музыкальном образовании	26
Ахметов Е.К. Үрмелі аспаптар класындағы музыкалық шығармамен жұмыс жасаудағы инновациялық әдістер..	28
Самыков А.С. Домбыраны өздігінен үйрену тәсілдері.....	30
Төлеутаев Н.Ү. Тромбон аспабы: тарихы, құрылысы және қолданылуы.....	33
Есенова А.Б. Қазақ тілі мен әдебиет сабағында оқушылардың бойына ұлттық тәрбие құндылықтарын қалыптастыру.....	34
Алжанова Б.К. Современные стили в казахской хореографии	36
Хамитова А.А. Ұстазы мықтының – ұстанымы мықты. Көрнекті ұстаз - Егизбаева Раушан Владимиров-нанын өнері менің өмірім.....	38
Бердникова И.Б. Некоторые вопросы методики преподавания музыкальной литературы в музыкальных училищах и колледжах искусств.....	40
Смасеитова А.Ж. Жақсы педагог – мамандық немесе өмірлік ұстаным.....	42
Егизбаева Р.В. Даурен Тастанбекович Абиров – первый профессиональный педагог балетмейстер	43
Абишева Ж.К. Ағылшын тілі сабақтарында жаңартылған білім беру мазмұны аясында оқытудың жаңа әдіс-тәсілдерін қолдана отырып оқушылардың сөйлеу дағдысын қалыптастыру	46
Солтанов Е.Д. О постановке исполнительского аппарата кларнетиста	48
Алепарова М.А. Дуальді оқытудың теориялық және практикалық құрамдас бөліктері.....	49
Пшенбаева М.К. Біз әлемді өзгерте аламыз	52
Абдилдинова А.С. Геймификация как основной метод ведения урока ОПД.....	53
Сембаева Н.У. Еліміздегі оқыту-тәрбие процесінің мазмұндық болмысын жаңа әдіснамалық тұрғыдан негіздеу	55
Касымжанова А.А. Жаңартылған білім беру мазмұны бойынша оқытудың жаңа әдіс-тәсілдерін математика-физика пәндерінде тиімді пайдалану	57
Сағадиева Н.Т. Ұлттық музыка мәдениетіндегі қобыз өнерінің орындаушылық мәселелері.....	59
Пляскина О.А. Базовые методологические принципы предмета «Концертмейстерский класс» в музыкальном училище.....	61
Тусупова А.Г. Применение технологии проблемного обучения на уроках музыкально-теоретических дисциплин	63
Хамзин Р.Б. Актер шеберлігі	65
Габитова З.И. Применение компьютерных технологий в работе над практическими заданиями по дисциплине «Хоровая аранжировка».....	66
Нұрлыбекова А.А. Қазақ тілін танымдық бағытта оқытудың психо-лингвистикалық ерекшеліктері	68
Оразова А.О. Музыка және фортепиано: өнер әлеміндегі үндестік.....	70
Талапбаева С.Т., Байдуллина Г.Б. Бала тәрбиесіндегі сынып жетекшінің рөлі.....	71
Уразова А.Б. Қозғалмалы спорт түрлері мен ойындар арқылы физикалық қасиеттерді дамыту	74
Макебаева М.С. Өскелең ұрпаққа тәрбие беруде педагогтың маңызы	77
Арынова Д.Ж. Игры-экспериментирования и их влияние на развитие познавательной активности дошкольников.....	79
Альпеисова А.А. «Тәуелсіздіктің ақ таңы!»	81
Айдарқызы М. Заманауи балабақшаларда балаларды тәрбиелеу мен дамытуда интерактивті технологияларды қолдану тиімділігі.....	82
Есова К.А. Атмосфера и ее составные части.....	84
Агиманова М.А. Сәндік қолданбалы өнер.....	86
Чалхарова Д.Е. Балаларды тәрбиелеуде халық ауыз әдебиетінің орны	87
Жолбарысова Э.О. Ұлттық құндылық.....	89

г. Семей
КГКП «Музыкальное училище имени М.Тулебаева»
Преподаватель ПЦК «Пение»
Кошеров Нурлан Сайлауович

МЕТОДИЧЕСКИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ ПРЕПОДАВАНИЯ В КЛАССЕ СОЛЬНОГО ПЕНИЯ

По вопросам теории пения существует большая литература, но она мало влияет на практику вокального дела, и певческая жизнь протекает почти независимо от нее, своими путями. Практика пения пользуется главным образом устной передачей опыта педагогов, мастеров вокального дела. Полезный и равно для всех приемлемый практический метод преподавания пения может быть создан лишь в результате глубокого, всестороннего обобщения как опыта лучших вокальных педагогов, так и практики выдающихся исполнителей-певцов.

Представление поющих о процессе звукообразования порой бывает совершенно запутанным. Постановка голоса, то есть приспособление и развитие его для профессионального пения - процесс одновременного и взаимосвязанного воспитания слуховых и мышечных навыков поющего. Это выработка хороших, правильно певческих привычек. Для организации правильных условий звучания необходимо осмысление работы голосового аппарата во время певческого звукообразования. Певцу необходимо определить, какие из мышечных ощущений должны главным образом фиксироваться его вниманием, то есть, от работы какого механизма зависят основные качества певческого голоса. Голос возникает в результате вибрации голосовых связок, противостоящих напору воздуха.

Многочисленную мускулатуру, принимающую участие в образовании певческого голоса, можно по функции условно разбить на три отдела:

1. Мышцы корпуса, обеспечивающие подачу дыхания к связкам.
2. Мышцы самой гортани, непосредственно участвующие в возникновении вибрации, а также мышцы шеи, прикрепляющие к гортани и ведающие ее установкой в целом.
3. Мышцы артикуляционного аппарата, основная роль которых - превратить звук, возникший в гортани, в членораздельную речь.

Все эти отделы мышечной системы в процессе пения должны работать во взаимосвязи, но функции каждой из них выполняются свободно, не мешая работать основным. В процессе голосообразования голосовые связки певца натягиваются, напрягаются и вместе со всей мышечной системой гортани, организованно противостоят напору выдоха. Прочная натяжение, напряжение и эластичное смыкание связок в процессе их вибрации делают звук крепким, «металлическим», хорошо «опертым».

В процессе фонации две силы - выдох и напряжение связок - должны противостоять друг другу, не проделывая и не побеждая одна другую. Энергичность звучания обслуживается в первую очередь правильным взаимодействием связок и дыхания. Певческий звук начинается лишь с момента атаки звука, то есть с момента смыкания связок поющего. От начала звука до конца вокальной фразы дыхания у певца расходуются путем трансформации его в звук. Расходование дыхания регулируется правильным рабочим напряжением связок. В нахождении этого рабочего напряжения связок, их правильного смыкания основную роль играет атака. В атаке звука действуют и дыхание, и смыкание связок, причем их работа в момент атаки хорошо поддается мышечному контролю.

В связи с этим надо сказать о боязни певцов концентрировать свое внимание на гортанных ощущениях. В процессе фонации неверно, с перенапряжением и включением близлежащей мускулатуры (глотки, шеи) работает гортань. Стабилизация гортани – тот «принцип», на основе которого должен формироваться голос. Положение и стабильная работа гортани зависит от работы дыхания и артикуляционного аппарата. Правильная и плавная подача дыхания зависят прежде всего от правильного положения корпуса, создающего благоприятные условия для работы дыхания. Дыхательная мускулатура должна подавать дыхание в тесной координации с работой гортани, без толчков и нажимов. Это сохраняет стабильность положения гортани. В бытовой речи, в процессе произнесения различных гласных и согласных, гортань смещается то вверх, то вниз, что легко можно установить, положив руку на кадык во время речи. Эти привычные речевые связи между работой артикуляционного аппарата и гортанью (если их не перестроить) будут в пении со словами все время выбивать гортань из ее спокойного певческого положения, то есть нарушать вокальные качества голоса.

Вокальная дикция включает в себе два элемента: творческий и технический. Элементом творческим является художественное распределение смысловой содержательности слова, в зависимости от художественных задач, на него возложенных, от идеи и смысла исполняемого произведения. Техническим элементом дикции является умение чисто полноценно петь гласные и четко произносить согласные.

Выработка правильной певческой артикуляции дает возможность плавно переводить одну гласную в другую, не выбивая гортань из ее устойчивого, спокойного состояния. Смена гласных и согласных в процессе артикуляции не должна отражаться на единообразном и равном звучании голоса. Чем виртуознее организована артикуляция певца, тем ровнее звучит его голос. Ровность голоса есть результат правильного положения гортани и «постоянного» напряжения связок. В нахождении верного положения гортани в пении большое значение имеет гласный звук, на котором строят упражнения. При произнесении гласных «и» и «е» гортань занимает высокое положение. На гласных «о» и «у» гортань опускается к низу. Гласный звук «а» позволяет гортани занять положение не слишком низкое, но и не слишком высокое. Правильно найденная позиция при произнесении «а» может быть перенесена без труда на произнесение гласных «о», «е», «и», а через них и на «у». Поэтому гласная «а» является как бы «зерном», в котором заключены потенциально формы остальных гласных. Образование гласного звука возникает за счет колебаний связок, взаимодействующих с дыханием. Поскольку образование гласных связано только с резонансом глотки и рта, каждый гласный звук есть усиление особых обертонов - формой перехода от гласной к гласному. Он должен обязательно сопровождаться переменной в укладе языка и некоторым изменениям степени раскрытия рта. Именно язык делит ротоглоточный канал на две полости разных размеров, необходимых для образования формант гласных. Губы в произношении гласных имеют меньшее значение. Формирование гласного для певца имеет первостепенной значение, так как именно характер гласного и заключает в себе все особенности певческого голоса: длительность звучания, специфический «певческий» тембр, вибрато. Пение осуществляется на гласных звуках.

Исследования показали, что голосовые связки в сильной степени меняют свою толщину и характер вибрации в зависимости от гласной, несмотря на равную высоту и силу звука. На гласной «а» связки имеют наименьшую толщину и вибрирующий участок. На открытом «о» при переходе к закрытому «о» и к гласному «у» включение в работу связок постепенно возрастает. Это необходимо учитывать в вокальной педагогике.

Наиболее сложным качеством звука голоса является его тембр - наше субъективное восприятие обертонового состава звука. Звуки голоса состоят из целой серии просто колебаний, обертонов, имеющих разнообразные частоты и амплитуды. Среди множества этих простых звуков различают один, который определяет высоту сложного звука в целом, так называемый основной тон. В сложном звуке основным тоном является тон, самый низкий из всех представленных в нем. От числа и силы колебаний голосовых связок в целом зависит частота и амплитуда основного тона, а от формы их вибрации зависит обертоновый состав, первичный тембр голоса. Для педагога понимать это явление очень важно. У хороших певцов гортань стоит в одной и той же позиции и одинаково организована (суженый вход в гортань) на всех гласных и на всем диапазоне, а язык свободно перемещается, образуя полости,

необходимые для формирования разных гласных. В процессе фонации гортань должна претерпевать сравнительно небольшие смещения, постоянно выдерживая свою равнодействующую по отношению к разнообразию гласных, согласных, также и музыкальных интервалов, стремящихся вывести ее из естественного спокойного положения.

Педагог, ведущий курс вокальных дисциплин, должен хорошо разбираться в вопросах музыкальной психологии, анатомии и строения голосового аппарата певца, знать особенности возрастной психологии.

Список литературы:

1. Дмитриев Л. Основы вокальной методики. М., -1978
2. Дмитриев Л. Голосообразование у певцов. М., 1972.
3. Морозов В. Искусство резонансного пения. М., 2002.
4. Менабени А. Вокально-педагогические знания и умения. М., 1995.

Семей қаласы
“Мұқан Төлебаев атындағы музыка училищесі” КМҚК
Ән бөлімінің меңгерушісі
Мұхтарұлы Қайсар

ВОКАЛДЫҚ ӨНЕР

Вокалдық өнер – адам дауысының көмегімен музыкалық шығармаларды орындау шеберлігі. Ол адамзат мәдениетінің ең көне және ең маңызды салаларының бірі ретінде қалыптасып, ғасырлар бойы дамып келеді. Вокалдық өнердің негізінде ән айту техникасы, дауыс мүмкіндіктерін дұрыс пайдалану, мәтін мен музыканың үйлесімі жатады. Әнші өзінің дауысы арқылы тыңдаушыға эмоциялық әсер береді, әр шығарманың көркемдік образын жеткізеді.

1. Вокалдық өнердің тарихы мен дамуы. Вокалдық өнердің тарихы мыңдаған жылдарға созылады. Ол алғашқы қауымдық қоғамдардағы салт-жоралғылардан бастау алып, өркениет дамыған сайын жаңа биіктерге көтерілді. Ежелгі Египетте, Грекияда және Қытайда вокалдық өнер діни рәсімдер мен театр қойылымдарында кеңінен қолданылды. Орта ғасырларда хор өнері үлкен маңызға ие болды. Ренессанс дәуірінде опера жанры пайда болып, вокалдық орындаушылықтың алтын ғасыры басталды.

Қазақ халқының вокалдық өнері де өзіндік ерекшеліктерімен танымал. Халық әндері, терме, жыр және айтыс қазақ халқының рухани мұрасының ажырамас бөлігіне айналды. Қазақ опера өнерінің негізін қалаған Күләш Байсейітова, Манарбек Ержанов, Шабал Бейсекова сынды өнер саңлақтары ұлттық вокалдық өнерді әлемге танытты.

2. Вокалдық орындаушылықтың техникалық негіздері. Вокалдық өнердің негізінде дауысты дұрыс қолдану техникасы жатыр. Дауыс – әншінің басты аспабы. Әр әншінің дауыс диапазоны, тембрі, дыбыс сапасы бір-бірінен ерекшеленеді. Ән айтуда дұрыс тыныс алу техникасы маңызды рөл атқарады. Диафрагмалық тыныс алу әдісі әншінің дауысын ұзақ уақыт бойы шаршатпай, сапалы дыбыс шығаруға көмектеседі.

Сонымен қатар, артикуляция мен дикцияның анықтығы ән мәтінінің тыңдаушыға түсінікті болуын қамтамасыз етеді. Әр әнші үшін репертуар таңдау оның дауыс диапазонына, тембріне және орындаушылық стиліне сай болуы қажет.

3. Вокалдық өнердегі репертуар мен стиль. Вокалдық өнерде репертуар таңдау әншінің орындаушылық мүмкіндіктерін анықтайды. Опера, камералық музыка, халық әндері және эстрадалық жанрлар – вокалдық өнердің кең тараған бағыттары. Әр жанрдың өзіндік ерекшеліктері мен орындаушылық талаптары бар.

Опера – ең күрделі вокалдық жанрлардың бірі. Ол орындаушыдан жоғары кәсіби шеберлікті, сахналық өнерді және музыкалық сезімталдықты талап етеді. Камералық вокал – шағын залдарда орындалатын лирикалық шығармаларды қамтиды. Эстрадалық вокал заманауи музыкалық ағымдармен тығыз байланыста дамып келеді.

4. Вокалдық өнердің заманауи даму тенденциялары. Қазіргі заманда вокалдық өнер жаңа технологиялардың көмегімен қарқынды дамып келеді. Студиялық жазу, дыбысты өңдеу, онлайн платформалар арқылы концерттер өткізу – заманауи вокалдық өнердің ажырамас бөлігіне айналды.

Қазақстанда вокалдық өнерді дамыту мақсатында түрлі музыкалық оқу орындары, шеберлік сабақтары, халықаралық байқаулар ұйымдастырылуда. Жас дарындардың әлемдік сахнада жарқырауы еліміздің вокалдық өнерінің биік деңгейін көрсетеді.

Вокалдық өнер – рухани байлықтың қайнар көзі. Ол адам жанының терең сезімдерін, эстетикалық талғамын дамытады. Вокалдық өнерді игеру – үлкен еңбек пен талантты талап етеді. Әр әнші үшін басты мақсат – тыңдаушының жүрегіне жол табу, өнер арқылы мәңгілік із қалдыру.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қожахметова Р. «Музыкалық білім берудің теориясы мен әдістемесі» – Алматы: Өнер, 2010.
2. Жұбанов А. «Замана бұлбұлдары» – Алматы: Ана тілі, 1991.
3. Мусин С. «Ән айту өнері және вокалдық педагогика» – Астана: Фолиант, 2015.
4. Сейітов Қ. «Қазақ вокал өнері тарихы» – Алматы: Өнер, 2002.

г. Семей

КГКП «Музыкальное училище имени М.Тулебаева»

Преподаватель хоровой дисциплины

Распекова Нурсулу Жекенгалиевна

«ФОРМИРОВАНИЕ ВОКАЛЬНО-ХОРОВЫХ НАВЫКОВ В ДЕТСКОМ ХОРЕ ПРИ ПОМОЩИ ПРИМЕНЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ»

Хоровое пение представляет собой один из видов музыкального исполнения. Оно является основой развития музыкальной культуры. В детской музыкальной школе пение входит в цикл музыкальных дисциплин, способствующих развитию и совершенствованию слуха, расширению культурного кругозора, воспитанию высокого художественного вкуса. Кроме того, на занятиях хора дети осваивают основы хоровой культуры, приобретают навыки хорового исполнительства.

Чтобы добиться необходимого высокого уровня вокального исполнения в хоре, необходима большая музыкальная педагогическая работа с певцами, вокалистов необходимо воспитывать с самого раннего возраста, развивая у них необходимые вокально-хоровые навыки.

Певческий голос учащегося, при условии правильного пути развития таит в себе большие художественные возможности.

Тема вокально-хорового воспитания младших школьников настолько важна для формирования всей музыкальной культуры ребенка в целом, что ее освещением можно заниматься бесконечно долго и все равно будут оставаться пробелы и «узкие» места. Кроме того, методики хорового воспитания вокалистов младшей школы постоянно обновляются, каждый педагог, занимающейся данной проблемой, привносит в процесс обучения что-то свое, обновляет уже существующие методики, обобщает предыдущий опыт своих коллег. Поэтому совершенно необходимо постоянно следить за изменениями в теории и практике музыкального обучения, брать что-то для личного опыта, анализировать, применять на практике, вводить

в процесс развития вокально-хоровых навыков в конкретном отдельно взятом хоровом коллективе. Этим и обуславливается актуальность данной темы.

Вокальное воспитание в хоре. Понятие вокально-хоровых навыков.

Вокальное воспитание в хоре - важнейшая часть всей хоровой работы с детьми. Основное условие правильной постановки вокального воспитания - подготовленность руководителя для занятий пением с младшими школьниками. Идеальным вариантом становится тот случай, когда хормейстер обладает красивым голосом. Тогда вся работа строится на показах, проводимых самим хормейстером. Но и другие формы работы позволяют успешно решать вопросы вокального воспитания. В таких случаях хормейстер часто использует показ с помощью ребят. Путем сравнения выбираются лучшие образцы для показа. В каждом хоре есть дети, от природы правильно поющие, с красивым тембром и правильным звукообразованием. Систематически применяя наряду с коллективной вокальной работой индивидуальный подход к хористам, педагог постоянно следит за вокальным развитием каждого из них. Но даже при самой правильной постановке вокальной работы она приносит разные результаты у разных хористов. Мы знаем, что как нет двух внешне одинаковых людей, так нет и двух одинаковых голосовых аппаратов.

Известно, какое огромное значение в процессе овладения любым материалом занимает внимание. «Внимание - это направленность психической деятельности и сосредоточенность ее на объекте, имеющем для личности определенную значимость (устойчивую или ситуативную)». Воспитание вокально-хоровых навыков требует от хористов постоянного внимания, а значит интереса и трудолюбия. Пению, как любому искусству, необходимо учиться, учиться терпеливо и настойчиво.

Работа с хором ведется по 3-м разделам: вокальная работа, строй и ансамбль, исполнение хорового произведения.

Вокальная работа в детском хоре имеет свою специфику по сравнению с работой во взрослом хоре. Эта специфика обусловлена, прежде всего, тем, что детский организм в отличие от взрослого находится в постоянном развитии, а, следовательно, изменении. Многолетней практикой доказано, что пение в детском возрасте не только не вредно, но и полезно. Речь идет о пении, правильном в вокальном отношении, что возможно при соблюдении определенных принципов. Пение способствует развитию голосовых связок, дыхательного и артикуляционного аппаратов. Правильное пение укрепляет здоровье детей.

Чтобы развитие младшего школьника в хоре шло правильно, необходимо сформировать у него основные вокально-хоровые навыки. К ним относятся:

1. Певческая установка учащихся обязательно должны узнать о певческой установке, как основе успешного освоения учебного материала.

2. Дирижёрский жест. Обучающиеся должны быть ознакомлены с видами дирижёрских жестов:

- внимание
- дыхание
- начало пения
- окончание пения
- менять по руке дирижёра силу звука, темп, штрихи

3. Дыхание и паузы. Педагог должен научить детей овладевать техникой дыхания - бесшумный короткий вдох, опора дыхания и постепенное его расходование. На более поздних этапах обучения овладевать техникой цепного дыхания. Дыхание воспитывается постепенно, поэтому на начальном этапе обучения в репертуар нужно включать песни с короткими фразами с последней долгой нотой или фразами, разделёнными паузами. Далее вводятся песни с более продолжительными фразами. Необходимо объяснять учащимся, что характер дыхания в песнях различного движения и настроения не одинаков. Для работы над развитием дыхания лучше всего подходят русские народные песни.

4. Звукообразование. Формирование мягкой атаки звука. Твёрдую рекомендуется использовать крайне редко в произведениях определённого характера. Большую роль в воспитании правильного образования звука играют упражнения. Например, пение на слоги. Как результат работы над звукообразованием - выработка у детей единой манеры пения.

5. Дикция. Формирование навыка ясного и чёткого произношения согласных, навыка активной работы артикуляционного аппарата.

6. Строй, ансамбль. Работа над чистотой и точностью интонирования в пении - одно из условий сохранения строя. Чистоте интонации способствует чёткое осознание чувства «лада». Воспитать ладовое восприятие можно через освоение понятий «мажор» и «минор», включение в распевки различных

звукорядов, главных ступеней лада, сопоставление мажорных и минорных последовательностей, пение а cappella.

В хоровом пении понятие «ансамбль» - единство, уравновешенность в тексте, мелодии, ритме, динамике; поэтому для хорового исполнения необходимы единообразие и согласованность в характере звукообразования, произношения, дыхания.

Формирование вокально-хоровых навыков при помощи инновационных технологий может включать следующие аспекты:

- **Применение мультимедийных ресурсов и интерактивных приложений.** Они способствуют активному вовлечению детей в процесс, делают обучение более увлекательным.

- **Использование упражнений для развития музыкального слуха.** Ритмические упражнения развивают чувство ритма, пение звукорядов и интервалов — мелодическое интонирование, упражнения, построенные на аккордах, — гармонический слух.

- **Проведение вокально-хоровых упражнений в игровой форме.** Это раскрывает процесс усвоения нового материала, заинтересованности, творчества в ходе урока.

- **Учёт индивидуальных особенностей каждого ребёнка.** Это позволяет сохранить и развить его голосовые особенности: тембр, манеру звукоизвлечения, пластику, подачу музыкального материала.

- **Подбор интересного, яркого и доступного репертуара.** Вокальные произведения должны соответствовать физиологическим и вокальным возможностям детского голоса.

Инновационные технологии помогают комплексно решать задачи вокально-хорового и художественно-эстетического воспитания детей.

Воспитательные и организационные возможности хоровой музыки огромны. Практический опыт показывает, что при интегрированном подходе, изучая народный и современный фольклор, церковную и классическую музыку, воспитанники проникаются ощущением ответственности, ценности своей жизни и жизни окружающих, научаются высокой нравственности и красоте человеческого общения, развивают певческие навыки: учатся естественно и правдиво передавать в звуке тончайшие оттенки человеческого настроения, что является высшей трудностью и высшей степенью вокального мастерства; развивают музыкальный слух, чувство ритма, память, дикцию и культуру речи.

В применении к детской психологии, к детям значение хорового пения как фактор воспитывающего, поднимающего уровень всех их занятий, возрастает неимоверно. В отличие от взрослых, умудренных жизненным опытом, воспринимающих искусство не только эмоционально, но и на основе своего жизненного опыта, дети, с самых ранних лет входящие в мир искусства, впитывают эстетические впечатления одновременно с восприятием окружающего мира. Дети, поющие в хорошем хоре, где ставятся определенные художественно - исполнительские задачи, выполняют их параллельно с выполнением пусть маленьких, но для них очень важных «детских» жизненных задач.

Хоровое пение - искусство массовое, оно предусматривает главное - коллективное исполнение художественных произведений. А это значит, что чувства, идеи, заложенные в словах и музыке, выражаются не одним человеком, а массой людей. Осознание детьми того, что когда они поют вместе, дружно, то получается хорошо и красиво, осознание каждым из них того, что он участвует в этом исполнении и что песня, спетая хором, звучит выразительней и ярче, чем если бы он спел её один, - осознание этой силы коллективного исполнения оказывает на юных певцов колоссальное воздействие.

Через хоровую деятельность происходит приобщение ребенка к музыкальной культуре, а коллективное пение - это прекрасная психологическая, нравственная и эстетическая среда для формирования лучших человеческих качеств. В школьных хорах дети приобретают навыки музыкального исполнительства, позволяющие им творчески проявлять себя в искусстве. В результате проделанной работы можно сделать следующий вывод: важнейшей задачей современной музыкальной педагогики является создание новой стройной системы, позволяющей сделать процесс музыкально-хорового образования на базе музыкальной школы целенаправленным и последовательным.

Литература:

1. Алиев Ю. Б. Настольная книга учителя-музыканта. М.: Просвещение, 2000. - 235 с.
2. Апраксина О. А. Музыкально воспитание в школе. - Вып.12.-М., 1977. -304 с.
3. Бабанский Ю. К. Оптимизация процесса обучения. М.: Музыка, 1982.- 150с.

Семей қаласы
“Мұқан Төлебаев атындағы музыка училищесі” КМҚК
Әдіскер, жалпы білім беру пәндерінің оқытушысы
Махамбетова Анар Муратовна

ҚОҒАМДЫҚ ПӘНДЕРДІ ОҚЫТУДА ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАСЫ ӘДІСТЕРІН ТИІМДІ ҚОЛДАНУ

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңының 8-бабында «Білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» деп атап көрсеткен. Қазіргі ақпараттық қоғамда өндірістің дамуының негізгі құралы болып ақпараттық ресурстардың қажеттілігі көрінеді. Сондықтан білім беру саласы да өзінің дамуы үшін жаңа қадамдарға баруда. Осыған байланысты адамға ақпараттар кеңістігінде дұрыс бағытты таңдауға мүмкіндік жасай алатын оқытудың инновациялық технологиялары пайда болуда.

Білім беруді ақпараттандырудың қағидалары:

- қоғамның әрбір мүшесі үшін алынатын білімдер мен мәліметтердің түсініктілігі;
- жеке тұлғаның интеллектуалдық және шығармашылық қабілеттерін дамыту;
- білім мен тәрбиенің бірізділігі;
- жалпы компьютерлік сауаттылық;
- оқыту мен тәрбиелеудің жылдамдығы.

Нәтижелері:

- Инновациялық әдістер мен ақпараттық технологияны қолдану арқылы білімнің сапасын көтеру;
- Инновациялық әдістер мен ақпараттық технологияларды енгізу арқылы білім беру мазмұнын жаңарту;
- Инновациялық әдістер мен ақпараттық технологияны қолдану саласы бойынша оқушылардың мамандыққа баулу механизмін құру;
- мультимедиялық электрондық оқулықтарды, виртуалдық лабораторияларды және бақылау программаларын жасақтап, қамтамасыз ету;
- отандық білім беру жүйелерін біртұтас әлемдік ақпараттық білімдік кеңістікке ену арқылы сабақтастыру;
- Республикалық білім беру мекемелерін басқарудың біртұтас ақпараттық желісін құруға негіздеп, білім берудің басқару салаларының ақпараттық желісін құру.

Ұрпақ үшін кітаптың маңызы қандай болса, компьютерде оқушы үшін қоршаған әлемді танудың табиғи құралы болып табылады. Олай болса барлық сабақтарды компьютерлердің қуаттануымен жүргізуді үйрену – бүгінгі күннің кезек күттірмейтін өзекті мәселелерінің бірі. Қазіргі заманғы ақпараттық технологияларды пайдалану өз білімін көтеру тиімділігін де арттырады. Бұл бірінші кезекте сандық түрде жазылған ақпараттарды пайдалану кезінде қажетті мәліметтерді оңай табуға мүмкіндік береді. Қазіргі кезде көптеген әлемге танымал энциклопедиялар, сөздіктер электронды түрге айналдырылған.

Оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын оятудағы сын тұрғысынан ойлау технологиясын пайдаланудың тиімділігі.

Қоғамдық пәндер - оқу пәні ретінде жалпы негізгі білім беретін барлық гуманитарлық және қоғамтанушылық курстардың негізін құрайды. Қоғамдық пәндер ұлттық өзіндік сана - сезімді және

адамгершілік этикалық нормаларды қалыптастыра отырып, оқытудың дүниетанымдық негізін қалыптастырады. Қоғамдық пәндер басқа пәндермен өзара байланысы талдау, жинақтау сияқты ортақ логикалық таным - әдістерін қолдануға мүмкіндік береді. Мысалы, гуманитарлық циклдағы пәндермен байланысы картамен, мәтінмен жұмыс істеу, оқиғалармен құбылыстардың ерекшеліктерін айқындау сияқты ортақ әдіс - тәсілдері негізінде іске асады. Қоғамдық пәндерге деген қызығушылығын арттыру үшін сапалы білім берудің тиімді жолдарын таңдау, тарихи және мәдени мұралармен таныстыру, қосымша элементтерді пайдалану мен тарихи деректерді оқып білім алып шығармашылықпен айналысуына жағдай жасау сияқты жаңа педагогикалық технологиялармен инновациялық бағыттарды, әдістер мен тәсілдерді енгізу. Бүгінгі таңда сабақ өткізудің түрлері өте көп.

Шәкірттердің сыни тұрғыдан ойлау қабілеттерін дамытуға арналған оқытудың әдіс-тәсілдері білім алушыларға құбылыстардың себептерін толық ұғынуға, ережелер мен заңдылықтардың сырларын терең түсінуге, олардың ғылыми білімдегі орнын аңғаруға қолайлы жағдаяттар жасайды. Мұндай әдістер, әсіресе, табиғатынан тұйық, өз ойын тәптіштеп түсіндіруге шалағай, өздеріне сенімсіздеу, талданған мәселелерден, баяндалған тақырып мазмұнынан тиісті байлам, түйін жасауда жасқаншақтық байқататын оқушыларға пайдасы ұшан теңіз екеніне көзіміз жетті. Сабақ барысында шәкірттердің сыни тұрғыдан ойлау қабілеттерін жетілдіруге, дамытуға арналған оқыту технологиясы оларға еркін ойлауға, байқалған, баяндалған мазмұнынан тәуелсіз пайымдамалар жасауға мүмкіндік береді, шығармашылық белсенділігі жоғарылайды, ұжымдық ойласу, ұжымдық тұжырымдар жасауға белсене атсалысады, ұжымдық қорытындыда өз үлесі бар екенін сезіп, қуаттана марқаяды, келесі мәселелер түйінін шешуге еркін араласады, өз ойын жасқанбай айтуға үйренеді. Тақырыптың негізгі өзегін, бағытын, мән-мағынасын түсінеді, тіл байлығын жетілдіреді, өз ойын қысқа, мазмұнды, мағыналы, дәлелді баяндауға дағдыланады, пәнге қызығушылығы артады, ғылым негіздерін игеру әдістерін меңгереді, сөйтіп өзін келесе мәселені талдауға дайындайды.

Сын тұрғысынан ойлау - сынау емес, шындалған ойлау. Оқушының бұл жұмысты дұрыс ұйымдастырған жағдайда өз даму деңгейіне сәйкес ойы шындалып, белгілі бір жетістіктерге жетері сөзсіз. Жұмыс жасау барысында мұғалім оқушының өзін ізденуге жетелейді. Біздің міндетіміз- оқушыға оны бойында жасынып жатқан мүмкіндіктерін ашып көрсету. Оқушы бұрын тек тындаушы болса, енді ізденуші, ойланушы, өз ойын дәлелдеуші болады, ал мұғалім осы әрекетке бағыттауда, оқуды ұйымдастыруда жетекші рөл атқарады. Бұл стратегия сабақ жүйесінде іштей үш кезеңге бөлінеді: Қызығушылықты ояту: Бұл кезеңде оқушыларды сабаққа психологиялық тұрғыдан дайындай отырып, қызығушылықтарын арттырудың әртүрлі әдіс амалдары қарастырылады. Сондай-ақ оқушыларды қалай қызықтыру керек деген сұраққа жауап деп қарауға болады:

- шын мәніндегі мәселені ұсыну және оқыту мақсатын бірлесіп дайындау;
- оқушының бұрынғы тәжірибесімен байланыс орнату;
- жаңа идеяны түсінуге дайындау;

Оқушы өз білетінін еске түсіреді, қағазға жазады, көршісімен бөліседі, тобында талқылайды. Бұл кезеңде «Ассоциация», «Топтау», «Түртіп алу», «Болжау», «Әлемді шарлау», «броундық қозғалыс», «стикердегі диалог» әдістерін пайдалануға болады. Мағынаны тани білу-жаңа білімді игеру кезеңі: Бұл кезеңде оқушы жаңа ақпаратпен танысады. Тақырыпты мұғалім түсіндіріп оқып бермейді. Тақырып бойынша оқушылар өздері жұмыс істейді және топпен жұмыс жасап белсенділік көрсетуге жағдай жасалады. Оқушының білімін қалыптастыру деңгейінде, оны зерттеу, талдау, жауап табу үшін жеткілікті материал болу керек, ол үшін:

- материалды меңгеру;
- белгілі және жаңа білімді бөлу;
- сұрақ қою;
- барлық мүмкін байланыстарды өткізу; «Өзара оқыту әдісі», «Кең ауқымды лекция» әдісі, «Инсерт» әдісі, «Білемін, білгім келеді, үйренемін», т.б. әдіс-тәсілдерді қолдану оқушының өздігінен білім алу, шығармашының іс-әрекеттерінің оянуы, бір сөзбен айтқанда, өзіндік еңбек ету кезеңіне айналдырады.

Жаңа алынған білімді айқындайтын және ұштайтын деңгейде оқушыда шешім қабылдай алатын мүмкіндік болу керек:

- оқығанын өзіндік ойлау тұрғысынан көрсете білу;
- өз сұрақтарын қою және оған жауаптар табу;
- болжау жасай білу және олардың дұрыстығын тестілеу;
- жаңадан пайда болған жағдайларды тез түсінуге осы білімді қолдану;

«Бес жолды өлең», «Вен диаграммасы», «Кейіпкерге хат», «Кубизм», «Т кестесі» т.б. әдіс-тәсілдер әр сабақтың ерекшелігіне ауыр-жеңілдігіне қарай лайықты қолданылады. Бұл әдістің тиімділігі сабақтан тысқары қалатын оқушы болмайды.

Сын тұрғысынан ойлауды үйрету үшін мына шараларды орындауы шарт: Сын тұрғысынан ойлауды үйрету үшін уақыт керек. Оқушыларға өз ойын ашық, еркін айтуға рұқсат беру. Әр түрлі идеялар мен пікірлерді қабылдау. Үйрену барысында оқушылардың белсенді іс-әрекетін қолдау. Оқушылардың бір-бірінің жауабына жасаған сынының дәлелді, дәйекті болуын талап ету.

Сын тұрғысынан ойлауды бағалау, оқушылар арасында сенімділікпен жұмыс жасау, бар ынтасымен оқуға берілу, пікірлерді тыңдау, құрметтеу, өз пікірін ашық білдіруін талап ету. СТО-өз алдына сұрақтар қойып жауап іздеу. Берілген сұрақтарға «Ал егер бұлай болса»-деп өз пікірін айтқызуға оны дәлелдей білуге үйрету басқалардың келтірген аргументтерінің қисынын зерттейді. Білімді меңгеру үшін қажетті дағдыларды өз бетімен қолдануға үйрету. Оқушы бойында білуге деген құштарлықты дамыту. Ізденіс жасауға арналған стратегияларды, білім алу стратегияларын үйренуге деген құлшынысты қалыптастыру.

Оқу мен жазуды сыни тұрғыдан ойлау дегеніміз не?-деген сұраққа американдық профессор Дэвид Клустер, сыни деп айтуға келмейтін құбылыстарға тоқтала отырып, сыни тұрғыда ойлауды анықтайтын үш пункті ұсынады:

- Біріншіден, сыни тұрғыдан өзіндік жеке ойлау болып табылады дейді мысалы сабақ барысында әр оқушының өз ойлары мен пікірлерін басқалардан тәуелсіз құруы.

- Екіншіден, сыни ойлауды тудыратын білім дәлелдемелері екеніне тоқталады.

- Үшіншіден, сыни тұрғыдан ойлау сұрақтар қойып шешімін табуды қажет ететін мәселені анықтаудан басталатындығы.

Ғылыми – техникалық прогресс заманында білім беруді демократияландыру мен ізгілендірудің басты факторларының бірі - оны ақпараттандыру.

Ғылыми-техникалық прогрестің қарыштап дамуы мен қоғамның ақпараттануы оқу-тәрбие процесінде оқушының өзіндік таным қызметін атқара білу әдіс-тәсілдерін меңгеруін, өзгермелі ситуация жағдайында шапшаң бағдарлай білу, компьютер тәрізді таным құралдарын пайдалана білуін талап етеді. Басты мақсат - өзіндік таным қызметін жасай алатын тұлғаны тәрбиелеу. Біріккен Ұлттар Ұйымының шешімімен «XXI ғасыр –ақпараттандыру ғасыры» деп аталады.

Қазіргі білім жүйесінің ерекшелігі - тек біліммен қаруланып қана қоймай, өздігінен білім алуды дамыта отырып, үздіксіз өз бетінше өрлеуіне қажеттілік тудыру. Елімізде білім берудің жаңа жүйесі жасалып, оның мазмұнының түбегейлі өзгеруі, оның дүниежүзілік білім кеңістігіне енуі бүкіл оқу әдістемелік жүйеге, мұғалімдер алдына жаңа талаптар мен міндеттер қойып отыр. Оқу арқылы ақпараттың 10%, тыңдау көрнекі құралдар арқылы 20% ұштастырылса, 40-50% оқыту процесінде оқушы белсенділігін арттыратын мүмкіндіктер жасалса, білімнің 70% есте сақталады екен. Нағыз өмір шындығымен ұштастырылған ақпараттың бала ойында қалу дәрежесі 90 %. Олай болса мәліметті есте сақтау қолданылатын әдіс-тәсілге байланысты. Сол әдіс-тәсілдің бірі әр сабақта компьютерді пайдалану. Компьютер арқылы түрлі суреттер, графикалық сызу, дыбыс, музыка тыңдау, мұғалімнің тақтаға жазы түсіндіргенінен әлдеқайда тиімді, әрі әсерлі. Оқу үрдісінде компьютерді қолдануға негізделген жеке әдістемелер оқу мақсаттары мен жағдайларына байланысты қолданылуы қажет. Кейбір жағдайда оқушылардың сұранысын терең ұғыну қажет болса, кей жағдайда пәндік саладағы білімді талдау маңызды роль атқарады.

Қорыта айтқанда, жаңа технологиялардың көмегімен оқушылардың білімін жетілдіру мен оқу сапасын арттыруға болады. Қай халықтың, қай ұлттың болсын толығып өсуіне, рухани әрі мәдени дамуына басты ықпал жасайтын тірегі де, түп қазығы да – білім мекемесі. Білім деңгейін көтеру және онда жаңа ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы оқу-тәрбие үрдісін тиісті деңгейге көтеру, педагогикалық ұжымның жүйелі жұмыстарының нәтижесінде ғана жүзеге аспак. Сонымен қатар сыни тұрғыдан ойлау бағдарламаса бойынша жүргізілген сабақтар іздеудің мән-жайына қаныға, білімді тереңінен айтуға төселеді, дәлелдер келтіру, дәлелдеу тәсілдеріне жаттығады, теория мен практиканың бірлігін игереді, жеке және топпен бірлесіп мәселе түйінін шешу жолдарын табуға жаттығады, өз жолдастарының пікірімен санасуға, өткір сындарды тыңдап одан тиісті қорытындылар жасай білуге машықтанады.

Білім беру процесі - ақпараттық қоғам жайындағы жас өспірімдерді жан-жақты даярлайтын процестер болуы қажет. Сондықтан білім беру жүйесінде компьютерлерді пайдаланудың маңызы зор. Өйткені компьютер адам қызметінің барлық саласында еңбек өнімділігін арттыру құралына айналды.

Болашақ мамандардың ақпараттық мәдениеті негіздерін қалыптастыру оқушылардың компьютерде жұмыс жасауды игерумен тығыз байланысты.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. С.Әлкен. Жаңа технологиялар арқылы шығармашылыққа баулу. «Қазақстан тарихы»
2. Р. Қ. Қарсыбаева. Сын тұрғысынан оқу мен жазуды дамыту технологиясының ерекшелігі.
3. С.Мирсентова. Оқыту ізденіс ретінде және ізденіс оқыту ретінде.
4. «Ақпараттық технология және қашықтықтан оқыту». С.Т.Мұхамбетжанова
5. «ҚР Білім туралы» Заңы.
6. Инновациялық педагогикалық технологиялар. Қ.Сарбасова.

г. Семей

КГКП «Музыкальное училище имени М.Тулесбаева»

Заместитель директора по УПР, преподаватель хоровых дисциплин

Бесембаева Мадина Сериковна

ОТ ПЕСЕННОГО ЖАНРА К МНОГОГОЛОСНОЙ ХОРОВОЙ МУЗЫКЕ ТВОРЧЕСТВА ТЕМИРЖАНА БАЗАРБАЕВА

Необъятная степь, просторы озер, горы казахского края пропитаны сказаниями, песнями и кюями. Как говорили наши предки «с песней человек приходит в этот мир и песня же сопровождает его в последний путь». Без песен, без музыки нет смысла жизни. Так, искусство укреплялось и закалялось веками как духовное богатство народа, самая великая сокровищница.

Область Абай славится духовным наследием Абая, Шакарима и Мухтара Ауэзова. Темиржан Базарбаев гордился историей музыкального творчества города, называя Семей «духовным зеркалом казахского народа». Семей (ныне Семипалатинск) стал второй родиной музыканта. Творчество композитора раскрывается во всем его многообразии. Жанровый диапазон композитора Т. Базарбаева очень широк. Это опера, симфонии, симфонические поэмы, кантаты, камерно-инструментальные сочинения, вокально хоровые сочинения, песни, романсы, произведения для детей и музыка к драматическим спектаклям. Гражданская тема занимает ведущее место в творчестве композитора. Здесь и героика освоения целины, и красот родного края.

Душа композитора всегда в поиске, вот и тонкая натура личности Темиржана Базарбаева нашла свое претворение в творчестве Абая. Абай – огромный и важный пласт в истории и культуре казахского народа. Эта многогранная личность еще не одно десятилетие будет вдохновлять композиторов, певцов, художников, музыкантов.

Т.Базарбаев глубоко изучал творчество Абая, погружаясь в исследовательский процесс композитор приходил к многообразию творческого решения – создал около 20 вокальных произведений для сольного и хорового исполнения на слова поэта, романсы, хоровые произведения, инструментальные сочинения, увертюры для симфонического оркестра - "**Торжорга**" и "**Торжественная**", посвященные 150-летию со дня рождения Абая, опера "**Жас Абай**" на либретто Т.Ибрагимова, хоровой цикл "**Времена года**", "**Цикл из 10 хоров**" и др.

Песни и романсы на стихи Абая приятны на слух, внушительно передают внутренний смысл и содержание, переживания, раскрывают подлинный смысл стихов. Песня и стихи тесно и гармонично переплетаясь, дают ответы на внутренние размышления человеческой души. Мелодические напевы точно отражают смысл и содержание поэтической мысли стихов. Если говорят - песня - "душа народа", то душа Темиржана - песня. В них он находит главное выражение своих мыслей. Многие его песни стали широко популярны и звучат по радио и телевидению. Песня "**Ауылым**" поистине стала народной.

Произведения связанные с творчеством Абая, композитор создавал в течение разных лет. Стихи поэта созвучны настроению композитора и широко представлены в песнях и романсах «Есінде бар ма жас күнің», «Көңілім қайтты», «Жарқ етпес қара көңілім», «Қыс сөзі», «Менің сырым», «Күлімсіреп аспан тұр», «Көңіл құсы күйкыл жыр», «Жазғы тұры», «Қақтаған ақ күмістей кең мандайлы», три романса в переводе на русский язык. Эти вокальные миниатюры носят камерный характер, неторопливы, каждая музыкальная строфа гармонична поэтическому тексту. Композитор всегда осторожен со словами Абая и

чутко передает все оттенки настроений поэта. Ориентиром для него являются прекрасные образцы абаевской лирики: «Көзімнің қарасы», «Айттым сәлем, қаламқас», «Желсіз түнде жарық - ай», где слышна элегия, контиленна, внутренний монолог и любовная тоска. С большим мастерством здесь раскрыты оттенки душевных переживаний, движение больших человеческих чувств, их взаимосвязь, искренность, свежесть и чистота.

Романс Т.Базарбаева стал творческой удачей композитора и приобрел широкую популярность. «Есінде бар ма жас күнің?» представляет собой драматический монолог, в котором мы чувствуем отношение композитора к жизни.

Вокально-хоровые сочинения композитора, более масштабны по форме, концертные по исполнению, имеющие социально-драматический контекст: поэма «Қалың елім, қазағым, қайран жұртым» (О, казахи мои, бедный мой народ!) – поэма для солистов, хора и симфонического оркестра первая крупная работа композитора в области хоровой музыки.

Цикл стихов «Времена года» нашел интересное претворение в музыке Т.Базарбаева. Произведение написано для смешанного хора. Каждая часть цикла – это развернутая музыкальная картина, где композитор точно передает глубокий идейный замысел, не скрывая социальной направленности. Все части цикла образуют единое музыкальное полотно.

Опера «Абай» изюминка из всех опер. Т.Базарбаев решил интерпретировать ее назвав оперу «Жас Абай». Композитор решил показать годы формирования Абая, взаимоотношения «отцов и детей», внутренний протест против суровых традиций феодального общества, а также историю первой любви поэта. Опера имеет основное название «Жаза-наза» (обречение и наказание). Оба состояния – наказание и обречение оказываются тесно переплетенными в судьбе поэта и многих людей того времени.

Перу композитора были подвластны все жанры музыкального творчества. Мелодии Т.Базарбаева не утонут в многоголосье шумной современности, и еще не одно поколение будет исполнять задушевные песни скромного Мастера.

Вокально-симфонические произведения:

"Калын, елим қазағым" - поэма для солистов, хора и оркестра, "Пробужденный край" - поэма для солистов, хора и оркестра, "Реквием" - кантата для солистов, хора и симфонического оркестра, "Великая дружба" - поэма (к 250-летию добровольного присоединения Казахстана к России), стихи А. Манабаева, В.Кобрина, "Джамбул поет о Ленине" - поэма, "Счастливое детство" - сюита, стихи. Ф. Унгарсыновой, "Слово народу" - поэма, стихи Р.Рзы, "Жасасын" - поэма, стихи А.Тажибаева, "Поэма о хлебе" - стихи В.Балагана, "Кос батыр" - кантата для хора и симфонического оркестра, стихи М. Ибраева, "Бархытбек" - вокально-симфоническая поэма, стихи М.Ибраева, "Жазғытуры" - поэма для хора, солистов и оркестра.

Хоровые произведения:

"Времена года", "Цикл для хора", "А капелла" ст. Абая. "10 хоров" цикл для хора. "А капелла" на ст. Абая. "Отан-таны" - поэма. Сборник песен "Ак баян". "Детский альбом" - цикл фортепианных пьес; музыка к спектаклю "Кунанбай мырза", муз. к спектаклю "Жаралы гульдер" и др.

Литература:

1. Джанияров О. Его музыка радует всех// 1995.-11 марта.
2. Джанияров О. Песня - душа композитора// Иртыш.-1995.-21 ноября.
3. Казакова Г. Темы подсказывает жизнь// Иртыш.-1980.- 3 января.
4. Ольхова В. И стала песня народной.// Иртыш.- 1985.- 3 апреля.
5. Ольхова В. Два часа музыки.// Иртыш.-1983 .-15 января
6. Семей Темиржанымен де ерекше.[Т.Базарбаевтын 60 жыл толуына орай]// Семей таны. -1995.- 11,14 наурыз.
7. Тусупова А.Г. «Мелодия судьбы» Темиржан Базарбаев// 2014 г.

Семей қаласы
“Мұқан Төлебаев атындағы музыка училищесі” КМҚК
Әлеуметтік мәдени қызмет ПЦК төрайымы, арнайы пәндер оқытушысы
Бейсханова Айшагуль Калимбековна

«ҰЛТТЫҚ ӨНЕРДІҢ ҰЛЫ ТҰЛҒАСЫ». М. ТӨЛЕБАЕВТЫҢ 110ЖЫЛДЫҚ МЕРЕЙТОЙЫНЫҢ СЦЕНАРИЙІ

Сахна көркемделуі: Шымылдықтың ортасында «Мұқан Төлебаев 110 жыл» деп жазылады. Астында гүл шоқ іспеттес бұлға тігілген қағаз гүлдер тұрады. **Музыкалық фон қосылады** «Той» музыка авторы М. Төлебаев

Аслан: Армысыздар құрметті көрермендер Мұқан Төлебаевтың 110 жылдық мерейтойына арналған әдеби музыкалық кешіне қош келдіңіздер.

Назерке: Өнер айдынында желкені биік, ескегі мықты болған қазақ елінің музыка жанрын биік белеске шығарған. Ұрпаққа өшпес туындыларын қалдырған «Қазақ музыка қайраткері» атанған Мұқан Төлебаевтың 110 жыл толып отыр.

Аслан: Дүниеге келген жері Алматы облысы, Қаратал ауданына Қарасты Қарашыған ауылында әйгілі 13 наурызда 1913 жылы дүние есігін ашты.

Назерке: Балалық шағы Балқаш көлінің жағалауында, Жетісудың кең даласында, талай атақты ақындар, күміс көмей әншілер өмір сүрген, тамаша әсем әуен, әндердің отанында өтті.

Аслан: Мұқаның музыкаға деген қабылеті ерте оянды. 6 жасында домбыра шертіп, ән салуға әрекеттенді, сонымен қоса сауатын ауыл молдасынан білім алып, арап тілімен ашады. Кейін ауданға барып білімін одан әрі толықтырады, орта мектеп оқуын тәмәмдағаннан кейін 1933 жылы Алматы облысында педагогикалық училищесінде оқыды. Осы жылы аудандық «Жұмысшы жастар» театрын ұйымдастырды. Алматыда өткен Халық өнерпаздарының бүкіл Қазақстандық 1 - слетіне қатысып, 1934 жылы әнші ретінде көзге көрінеді.

Назерке: Алматыда өнерімен көзге түскен Мұқан сол жылы Мәскеуде оқуға жолдама алды. Осылай Мұқан Төлебаев Еуропаның музыкалық мәдениетімен танысады.

Аслан: Көп ұзамай ол, оқуды одан әрі әнші ретінде емес, композитор ретінде жалғастыруы қажет екендігін түсінеді де, сол мақсатына жету үшін асқан табандылықпен еңбек етеді.

Назерке: Төлебаевтің алғашқы ұстаздары Б.С. Шехтер мен Р.М. Глиэр болды. Сол жылдары Мұқан өз күшін композицияда байқап көріп, қазақ әндерін өңдеумен айналысады. Ұсынылып ол өңдеген алғашқы әндердің бірі – халық әні «Барқыт, қалқам» енгізілген. *(Лэдэкранның бейне қосылады)*

Аслан: Мұқанның студияны бітірген жылы (1941) Ұлы Отан соғысының басталуымен сәйкес келді. Әуелгіде халық жасағы құрамына кірген Төлебаев, денсаулығына байланысты соғыс әрекеттеріне қатыса алмай, Қазақстанға қайта оралады. Соғыс жылдары ол «Тос, мені тос» және «Кестелі орамал» туындыларын дүниеге әкелді. «Кестелі орамал» әні, сөзі А.Лекеровтікі. Орындаушы – Ә.Дінішев М.Серкебаевтың басқаруындағы Қазақ радиосы мен телевизиясы Камералық оркестрінің сүйемелдеуімен. *(Лэдэкранның бейне қосылады)*

Назерке: 1945 жылы М. Төлебаев Л. Хамиди және Е. Брусиловскиймен бірге Қазақ КСР-і әнұранын жазып шығады.

Аслан: Композитор Ерең еңбегінің арқасында қазақ операсын биік деңгейге көтерген «Біржан - Сара» операсын дүниеге әкелді. «Біржан – Сара» лирикалық драмалық опера шығарманы сахнаға тұңғыш 1946 жылы Алматы қаласында, Абай атындағы мемлекеттік академиялық опера және балет театрында қойылды.

Назерке: Осы шығармаға Мұқан Төлебаевқа КСРО халық әртісі атағы берілді.

Аслан: Алдарыңызда «Біржан –Сара» операсынан үзінді би «Кербез» бишілер тобының орындауында

Аслан: Мұқан Төлебаев ерең еңбектерінің арқасында, өнер жолында талай камалдардан өтіп, биік шыңға шығарған ауыз толтыралық атақтары қаншама, қамшының сабындай қысқа ғана өмірінде қол жеткізген еңбектері мәңгілік ұрпақтан ұрпаққа жалғасып, жандарына мәңгілік сақталмақ.

Аслан: 1942 жылы КСРО композиторлар одағының мүшесі 1948 жылы Қазақстан композиторлар одағы басқарма мүшесі болды. 1956 жылдан 1960 жылы Қазақстан композиторлар одағы басқармасының төрағасы болды.

Назерке: Мұқан Төлебаев қысқа ғана өмірінде қайталанбас шығармаларды жарыққа әкелді. Келесі кезекте Мұқан Төлебаевқа арналған «Есімің ел есінде дара тұлға» атты әдеби монтажды қабыл алыңыздар. *(фонында «Салтанат» күйі)*

Аслан: Композитордың шығармаларында өз заманның бейнелеріне көп көңіл бөлген. Әндерінің мазмұнымен әуені жан жақты. Сол кездегі шығармаларына тоқталар болсақ «Шахтерлар әні», «Отан», «Жастар вальсы», «Спортшылар вальсы», тағы бір қырына көз салар кинофильмдерге музыка жазу және ән шығаруына ықпалын тигізді. Мысалы қысқаша тоқталар болсақ «Алтын мүйіз» кинофильміне «Жылқышы әні», «Қойшы әні» сынды бір қатар әндерді жазды.

Аслан: Сонымен қатар Әдемі Әуезділік басқа жанырдағы шығармаларында тән соның бір кепілі «Жастық шақ» Хор Сютасы өнер циклын құрады туған өлкенің табиғатын, халық тұрмыс бейнелеу арқылы бізді қоршап тұрған жарқын өмір мен таныстырып жақындастырды.

Назерке: "Бақыт вальсі". Сөзі А.Байғожаевтікі. Орындаушылар – Р.Жаманова Ф. Мансуровтың басқаруындағы Абай атындағы МАОБТ-ның симфониялық оркестрінің сүйемелдеуімен. *(Лэдэкранның бейне қосылады)*

Аслан: Мұқан Төлебаев өзінің жемісті шығармашылық жұмысын белсенді қоғамдық қызметпен де ұштастырды.

Назерке: Ол 1942-1944 жылдары Қазақ халық аспаптары оркестрінің дирижері, 1955-1956 жылдары Абай атындағы академиялық опера және балет театрының директоры, Қазақстан композиторлар одағының төрағасы (1953-1955 және 1959-1960 жж.) қызметтерін атқарды.

Аслан: Сондай-ақ ол КСРО Композиторлар одағының басқарма мүшесі және КСРО Жоғарғы Советіне депутат болып сайланды. М.Төлебаев құрметіне Алматыда оның есімімен көше аталып, музыкалық мектепке есімі берілген, тұрған үйінде мемориал тақта және ескерткіш орнатылған.

Назерке: 1960 жылы Семей қалалық музыкалық училищесіне Қазақстан компартиясы орталық комитетінің қаулысымен Мұқан Төлебаевтың есімі берілді.

Аслан: 2013жыл түркі тілдес елдерде қазақ композиторы Мұқан Төлебаевтың жылы боп жарияланды

Назерке: Мұқан Төлебаевтың өмірі қысқа болсада жемісті болды. Оның шығармалары қазақ музыкасының қалыптасуына үлкен орасан ықпалын тигізді. Өмірге қайталанбас туынды алып келді.

Аслан: Құрметті жиналған көрермендер осындай дара тұлғамыздың өнерімен таныс болып кейінгі болашаққа жеткізу, өнері елеусіз қалмауы бәрі біздің ой санамызда екенің ұмытпайық. Өнерді әр қашанда қадірлеп жүрейік. Келгендеріңізге көп рахмет жылдан жылға композиторымыздың өнерін дәріштеп отырайық. Келесі кешімізде кездескенше сау саламатта болыңыздар.

Қолданған әдебиеттер:

1. Бибігүл Төлегенова «Мұқан Төлебаев»
2. «Қазақ музыкасының бәйтерегі». Бұл деректі естеліктер жинағы
3. «Мұқан Төлебаев» альбом-кітабы. 100 жылдығына орай құрастырылған
4. Ахмет Жұбанов «Қазақ музыкасының тарихы»
5. Омар Жәлел «Қазақ композиторларының өмірі мен шығармашылығы»
6. Зұлфия Кенжебекова «Мұқан Төлебаевтың опералары
7. Нұрғиса Тілендиев «Қазақ музыкасындағы XX ғасырдың басындағы бағыттар»
8. Уикипедияда «Мұқан Төлебаев»

г. Семей

КГКП «Музыкальное училище имени М.Тулебаева»

Преподаватель первой категории предметно-цикловой комиссии «Кобыз и РНИ»

Исмаилов Серикказы Серикканович

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ФЕСТИВАЛЬ – КОНКУРС ТАТАРСКОГО ИСКУССТВА «КӨЗГЕ ИРТЫШ МОҢЛАРЫ» УНИКАЛЬНАЯ ВОЗМОЖНОСТЬ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ МУЗЫКАНТОВ

Не открою секрета, если скажу, что мне, как и каждому профессиональному преподавателю, хочется видеть своих учеников умелыми, знающими, позитивными, открытыми новому и готовыми «схватывать на лету». Педагогу важно контролировать прогресс своих студентов, отмечать вехи, которые проходят обучаемые, иметь возможность фиксировать их несомненные успехи и предвосхищать возможные промахи.

Именно поэтому, я считаю, необходимо использовать все представляющиеся шансы проверить умения и навыки обучаемых, закрепить достигнутое, показать труд юношества зрителям, слушателям, вывести коллектив на сцену, даже если полной уверенности в том, что программа или отдельный концерт музыкальными партиями явный номер полностью готовы, ещё нет.

XVI Международный фестиваль-конкурс татарского искусства «Көзге Иртыш Моңнары» состоялся в Семее 1-3 ноября 2015 года и стал для смешанного хора Музыкального училища им. Мукана Тулебаева, которым я имею честь руководить, проверкой и серьёзным экзаменом. Дело в том, что, согласно «Положению...» фестиваля конкурса, исполняемые в его рамках вокальные произведения должны звучать на татарском языке. Шутка ли сказать – литературный татарский язык, имеющий очень мало общего с бытовым разговорным, во всем Казахстане знает не более пары сотен людей. И когда я вместе со студентами взялся готовить два произведения для конкурсного прослушивания, то и представить не мог, сколько усилий потребуются вложить в работу не только над хоровыми партиями, но и над произношением специфических звуков татарской речи. Тем не менее, забегаю вперед, скажу: высокие оценки жюри – наш хор занял I место в номинации «Ансамбли и хоры» - подтвердили, что мы справились с поставленной задачей. Основными задачами фестиваля – конкурса организаторы считают содействие развитию и пропаганде национальных, культурных традиций татар, популяризация их национального литературного, музыкального, хореографического искусства. Не менее важно раскрытие художественных способностей детей и взрослых разных национальностей. А также сближение, духовное взаимообогащение, установление тесных контактов, преемственность поколений, дружбу между государствами и народами. На постсоветском пространстве, исключая Республику Татарстан, международных татарских фестивалей проводится всего три: в Киеве («Киев сандугачы»), в Уфе («Идель») и Семее. При этом Семейский «Көзге Иртыш Моңнары» по возрасту самый старший – он ежегодно проводится с 2000 года. I Международный фестиваль – конкурс татарского искусства «Көзге Иртыш Моңнары» прошел осенью 2000 г. Его родоначальником и организатором стал Габдулхак Ахунжанов, председатель президиума Совета Восточно-Казахстанского областного татарского центра Семипалатинска, основатель и директор Татарской школы искусств. Основную помощь в организации ему оказали педагоги школы, которые с тех пор составляют ядро инициативной группы фестивалей-конкурсов. Всего же за время ежегодного проведения «Көзге Иртыш Моңнары», начиная с 2000 г. Семей принял около 12 тысяч почитателей татарского народного искусства из большинства регионов России,

Татарстана, Башкортостана, Дагестана, Узбекистана, Киргизий, Украины, Китая, Франции, Германии, США.

Для меня принципиально значимым является тот факт, что бессменным председателем жюри первых двенадцати фестивалей-конкурсов «Көзге Иртыш Моңнары» являлся Олег Саиндыльдинович Джанияров – мой старший коллега, преподаватель музыкального училища им. Мукана Тулебаева, председатель Прииртышского отделения Союза Композиторов Казахстана, в 2009 году удостоенный высокого государственного звания «Заслуженный деятель искусств Республики Татарстан». Олег Джанияров придавал огромное значение проведению фестиваля - конкурса «Көзге Иртыш Моңнары» Олег Саиндыльдинович в 2011 году так характеризовал задачи и продвижение фестиваля-конкурса: рок, поп, много всякой. Я не против нисколько эстрады, но я сторонник классической музыки и считаю своим долгом её пропагандировать. Классика – главный ствол музыкального дерева, на нём держится все остальное.

В рамках конкурсной программы фестиваля-конкурса «Көзге Иртыш Моңнары» смешанный хор Музыкального училища им. Мукана Тулебаева исполнил две хоровые произведения на татарском языке: «Туған илем» (Родной мой край), муз. Г.Ахунжанова на слова Гараевой) и «Жилләр булсам» («Будь я ветрами») на слова Г.Хайруллина). Обе песни в разные годы написаны самодеятельным композитором, организатором и директором фестиваля-конкурса «Көзге Иртыш Моңнары». Это исполнение стало таким образом, данью уважения его многолетней бескорыстной общественной и профессиональной деятельности. Обе песни имеют характерные мелодические особенности, свойственные современным татарским песням. Нельзя сказать, что наша работа продвигалась без сомнений и задержек; для меня, этнического казаха, как и для большинство моих студентов, поговаривание и заучивание слов литературного татарского языка стало делом непростым и во многом новым. Хору предстояло закрепить правильное произношение многочасовой практикой на репетициях, самостоятельным проговариванием стихотворных текстов и многодневные усилия увенчалось успехом!

Особая роль и ответственность во время вступления хора всегда возлагается на концертмейстера. Моя коллега по Музыкальному училищу Наталья Анатольевна Лобкова, преподаватель класса специального фортепиано, с честью справилась с поставленной перед ней задачей. Её отточенный аккомпанемент, до мелочей выверенный и отрепетированный во время сводных репетиций, позволил хору продемонстрировать во время фестиваля-конкурса «Көзге Иртыш Моңнары» максимум творческого потенциала и прозвучать на должном международном уровне. Для меня, Натальи Лобковой и 40 студентов – участников смешанного хора Музыкального училища имени Мукана Тулебаева, минувший XVI фестиваль-конкурс «Көзге Иртыш Моңнары» стал точкой отсчета и началом нового этапа профессионального развития. Выполнив поставленную перед собой задачу, как хоровой коллектив поднялись на ступень выше по лестницу мастерства.

Безусловно, мы постараемся и в дальнейшем принимать участие в фестивале-конкурсе «Көзге Иртыш Моңнары», потому что в этом масштабном мероприятии, служащем возвышению искусства, укреплению межнационального понимания и дружбы, развитию профессионализма для исполнителей и коллективов.

Значение Международного Фестиваля- конкурса «Көзге Иртыш Моңнары» неоднократно подчеркнуто в международной прессе. Так, председатель Исполкома Всемирного конгресса татар Ринат Закиров неоднократно упоминает о ноу-хау семейчан: «В Казахстане лидером среди татарских общин является Семипалатинск, который «...» традиционно проводит музыкальный фестиваль «Көзге Иртыш Моңнары».

В заключение приведу слова организатора и директора фестиваля – конкурса Габдулхака Ахунжанова, сказанные в интервью редактору газеты «Жидебулат татарлары» В. Купцовой по завершении фестиваля-конкурса: «Участие хора, большого хора, всегда радостное событие. Ансамбли, солисты, вокальные группы- мы приветствуем всех, рады, что к нам едут, интересуется татарской культурой. И мы не замыкаемся только на татарской, это сужает возможности артистов, у нас на открытии фестиваля поют на всех языках, на казахском, русском, украинском, немецком – это в конкурсных прослушиваниях татарский обязателен. С Музыкальным училищем имени М. Тулебаева мы связаны прочной дружбой. То, что смешанный хор под управлением Серикказы Исмаилова выступил с двумя хоровыми произведениями на татарском языке, получил высокие отзывы жюри, это прекрасно, но, на мой взгляд, не менее важно, что выступление будущих музыкантов понравилось зрителям. В разные годы на сценах Семипалатинска- Семья выступали Ильгам Шакиров, Святослав Рихтер, Бибигуль Тулегенова,

Алибек Днишев и многие другие легенды. Семейчан не обманешь, они скажут «хорошо» только в том случае, если артист действительно понравился».

Список использованных литератур:

1. Летопись славных свершений I-II-III- томы 1988 – 2019г.г.
2. Издательство «Ямышевские ворота» г.Семей, 2020год
3. Ежемесячная газета «Жидепулат татарлары» №11-12 2015год

Семей қаласы
“Мұқан Төлебаев атындағы музыка училищесі” КМҚК
Оқытушы, Қазақстан Республикасының еңбек сіңірген қайраткері,
«Құрмет» орденінің иегері, білім беру ісінің үздігі
Малаев Серік

ТАЛАНТТАР ТӘЛІМГЕРІ

Семейдегі 60 жылдан астам тарихы бар М.Төлебаев атындағы музыка училищесінің тұңғыш директоры, қобызшы Пернебек Момынов салған сара жолды композитор Теміржан Базарбаев, дирижер Мырзағали Айдаболов, күйші Қадыр Досымжанов, күміскөмей әншілер Дауыл Хайруллин, Роза Рымбаева, қобызшылар Еділман Жәбелов, Күлзия Әлмейінова, Оразғали Сейітқазы, скрипкашы Рахымғали Мыржықбаев сияқты т.б. сандаған саңлақтар жалғастырып, есімдері училище тарихында алтын әріптермен жазылып қалды. Алматы консерваториясының алғашқы түлегі, Халық әртісі, күйші Қали Жантілеуовтің шәкірті Құрманғали Рахимов ағамыз да училище ашылған сәттен бастап өмірінің соңына дейін (1980 ж.) шәкірт тәрбиелеумен айналысты.

Бүгінгі әңгімеміз жастарды күй өнеріне баулып жүрген ұлағатты ұстаз, күйші-композитор Қадыр Досымжанов туралы болмақ. Алғашқы шәкірттерінің бірі – күйші Рахымғали Нұрғалиев Павлодар облысы, Баянауыл өңірінде музыка мектебінің директоры болып көп жыл қызмет атқарды. Ризабек Құсманов есімді шәкірті Зайсан қаласындағы қазақ халық аспаптар оркестрін республикалық деңгейге дейін көтерді. Әміржан Мәкенов есімді шәкірті Көкшетау қаласында Біржан сал атындағы музыка колледжінде абыройлы еңбек етуде. Консерватория түлегі Асқар Данабаев алғашында Семей

қаласы Абай атындағы мәдени-ағату училищесінде еңбекжолын бастаса, «мәдениет саласының үздігі» Сайлауғазы Ахметов – М.Төлебаев атындағы музыка училищесінің басшысы. «Көңіл толқыны», «Ақжауын» күйлерінің авторы, белгілі күйші СекенТұрысбеков те осы кісіден тәлім алған.

Қадыр ағаның домбырашылық-күйшілік мектебінің ерекшелігіне тоқталсақ, жазған ноталары – маржандай әсем тізілген бір көркем өрнек дерсіз. Өзі де шәкірттерінен ең әуелі айқындық пен дәлдікті талап етеді. «Күй нотасы – сурет өнерімен тең, оған өте мұқият әрі жауапкершілікпен қараған абзал», – дейді күйшінің өзі.

Қадыр ағаның сабақ өтудегі әдіс-тәсілі өте әсерлі. Оқушысынан бірінші, «Неге осы мамандықты таңдадың?» екінші, «Келешекте кім боласың?» деп сұрайды. Музыка маманы күні-түні еңбектенуді қажет ететін қиын да күрделі, құрметті мамандық екенін түсіндіреді. Музыка мамандығы дегеніміз – адамның жан-дүниесін қозғайтын, ерекше сезімге құрылған кәсіп деп жігерлендіреді.

Ұстаздың сабақ беру ерекшелігі: шығарманы орындағанда шарықтау шегіне дейін жеткізудің бірден-бір әдіс-тәсілі – динамикалық белгілерді сақтай білуге назар аудартады, іс-әрекет үстінде пайдаланылатын тиісті амалдарды дер кезінде меңгеруді, туындыны егжей-тегжейлі түсіндіре білуді талап етеді. Ағаның тағы бір ерекше қасиеті: оқушысына домбыра аспабын үйретумен шектелмейді, адамның өмірде әуелі адам болып қалуына, адамгершілік қасиеттерін бойына сіңіріп өсуіне мән береді. Өнерге, кәсіпке адал болуды алдыңғы орынға қояды.

Ұстаз домбырашылардың репертуарын ұдайы байытып отыру қажет деп есептейді. «Социалистік Қазақстан» газетінде 1978 жылы 21 наурызда жарық көрген «Күмбір күйдің құдіреті» атты мақаласында қазақтың ұлттық аспабы – домбыраға айрықша көңіл бөліп, репертуар мәселесі туралы сыни көз қарасын көпшілікпен бөлісті. Бұл мақалаға орай мамандардың ой-пікірлері жарияланып, нәтижесінде Қазақстанда нота оқулығын басып шығаратын тұңғыш кәсіби «Өнер» баспасы ашылды. Еселі еңбегінің арқасында республикалық «Өнер» баспасынан «Домбыраға арналған хрестоматия» атты екі жинағы жарық көріп, студенттер үшін өте құнды оқу құралына айналды. Бір сөзбен айтқанда, күйші қазақ халық аспаптарында ойнауға келе бермейтін күрделі туындыларды домбыраға лайықтап, қайта өңдеп, болашақ педагогтар мен жас орындаушылардың репертуарын байытуға өлшеусіз үлес қосты. Мысалы, кәсіби композитор Мәуліт Рахымбаевтың фортепиано аспабына арналған «Скерцо» шығармасын Қадыраға домбыраға лайықтап қайта өңдеп, нотаға түсірді. Бұл туынды бүгінде көпшіліктің таңдаулы шығармаларының бірі саналады. Асқар Данабаев екеуміз музыкалық училищені бітіргеннен кейін Құрманғазы атындағы консерваторияға оқуға бардық. Сонда Қадыр ағамыз домбыраға лайықтап өңдеген, формасы қызық, жанры ойнақы «скерцо»-ны орындадық. Емтихан қабылдап отырған ұстаздар таңданып, домбыраға жаңаша стильмен жазылған, бұрын-соңды естілмеген әуенге қызыға елітті.

Он жылдан аса кәсіпкерлікпен айналысып, қаламыздағы мәдени іс-шараларға қаржылай демеушілік жасағаны өз алдына бір бөлек әңгіме. Бүгінде қалалық Тілдерді дамыту және мәдениет басқармасы жанынан құрылған Ардагерлер кеңесінің төрағасы қызметін атқарып жүр. Мұндай ұйым әзірге Қазақстанның ешбір өңірінде жоқ. Бұл құрмет кезкелген адамға бұйыра бермейтіні мәлім. Өйткені Қадыраға бір бастаған ісін аяғына дейін жеткізгенше тынным таппайтын еңбек қор әрі принципшіл адам. Бірде ұстазға: «Аға, өмірде біреуден қорыққан, бұққан кезіңіз болды ма?» деп сұрақ қойғанымызда: «Мен ешкімнен қорықпаймын. Тек талантсыздардың таланттыға ақыл айтқанынан қорқамын», дегені. Айта берсек, ол кісінің бұл секілді ел аузында жүрген қанатты қағидалары өте көп. Сондай-ақ Ардагерлер кеңесінің мүшелері де тегін жандар емес, кіл сен тұр, мен атайындар. Кезінде қалалық мәдениет басқармасында жұмыс істеген композиторлар, жазушылар, ақындар – бәрі осында.

Ұстазымыздың шығармашылығына келсек, ән-күйлеріне қоса қазақ халық аспаптары оркестріне арнап жазған ірі көлемдегі поэмалары бар. «Отантаңы», «Жанпида», «Қанатты Қазақстан», «Мерекелік кіріспе», Қазақ хандығының 550 жылдық мерей тойы құрметіне жазған «Поэмасы», 20 шақты күйлері, екі домбыраға арналған (республикамызда домбыраға арнайы жазылған тұңғыш «жанр» дуэт) «Сайран» атты пьесасы, 50-ге тарта әндері мен сол сияқты флейта, гобой, кларнет, труба, фагот, ксилофон, скрипка аспаптарына арналған шығармалары баршылық. Бүгінде Қадыр ағамыздың 18 шығармасы жазылған үн таспа Қазақ радиосының «Алтын қорында» сақтаулы, эфирден жиі беріліп тұрады. Сонымен қоса қазақ халық аспаптарына арналған бір томдық жинағы 2013 жылы «Атамұра», «Сарыарқа» баспасынан, ал екінші жинағы 2017 жылы «Қазақстан Республикасы Президенті іс Басқармасының» РМК Баспа-полиграфиялық орталығынан жарық көрді. Қажырлы да жемісті еңбектері мемлекет тарапынан ескеріліп, Қазақстанның «Мәдениет қайраткері», «Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері» атақтарын иеленді.

«Адам өмірге қызығушылығы мен шаттығын жоғалтқанда ғана қартайды» деген сөз бар екен. Бір ғажабы, Қадырағаны ешкім сексенге таяп қалған кісі деп айтпайды. Баяғы біз оқып жүрген кездегідей, сол қалпы. Тың. Ширақ. Шашына дейін қап-қара. Соған байланысты бірде ағадан: «Жасыңыз нешеде?» – деп сұрадым.

– Марқұм анам: «1941 жылы қар еріп жатқанда туғансың. Соған қарағанда наурыз айы болуы керек», – деп отыратын», – деді.

– Шашыңызды ақшалмауының сыры неде? – деген сұрағыма:

– Атам қазақ: «Жігіттің жақсы болмағы – нағашыдан...» деген жоқ па? Мен де нағашы жұртыма тартқан болуым керек. Шешем өте өңді кісі еді, өзі әнші, өзі ақын болатын әрі емшілік, көріпкелдік қасиеті бар еді. Анам 80-ге тақап өмірден озды. Дүниеде көрмеген қиындығы жоқ, небір азапты ауыр жылдардың күйзелісін бастан кешкен тағдырдың бірі. Соған қарамастан шашына ақ кірмеген. Неткен сұлу болмыс! Асыл анамның рухына арнап «Сағынышым сарқылмас сен ғанасың» деген ән (сөзі жергілікті ақын Қайрат Сабырбайдікі) жаздым. Перзенттік парызымды осымен өтей алар ма екем! Шешемнің әкесі Мұқағазы менің көз алдымда 75 жасында өмірден озған. Ол кезде мен баламын. Шәкіби – нағашы шешемнің арғы аталары. Шәкіби нағашым Құнанбай қажымен қатар өмір сүрген. Нағыз көріпкелдің өзі болған екен. Құнанбай қажы Шәкібидің көріпкелдігін, сөзге шешендігін бағалап, алдын кесіп өтпеген көрінеді. Ол туралы Қазақстанға белгілі тарихшы, ұстаз Қарпық Егізбаев (Қарпықтың баласы, Мұхтарбек Кәрімов бүгінде Семейдегі Шәкәрім атындағы университеттің профессоры, тарих ғылымдарының кандидаты) жазып кеткен, – деді.

г. Семей
КГКП «Музыкальное училище имени М.Тулебаева»
Педагог специальных дисциплин,
председатель ПЦК «Обязательное фортепиано и концертмейстеры»
Мансурова Фарида Кадыровна

МУЗЫКАЛЬНОЕ ИСПОЛНЕНИЕ И МУЗЫКАНТ-ИНТЕРПРЕТАТОР

Музыка в ряду искусств занимает особое место по своей специфичности. Как архитектура и лирическая поэзия музыка примыкает к неизобразительным искусствам; как театр, кино, танец музыка является исполнительским искусством. Объективно существуя в виде нотной записи, музыка нуждается в акте воссоздания исполнителем, его художественной интерпретации. В самой природе музыки заложено диалектическое единство музыкального произведения и исполнителя.

Музыкальное исполнение является творческим процессом воссоздания музыкального произведения средствами исполнительского мастерства. Творчество исполнителя не просто воспроизводит результат композиторского творчества, не только воссоздает, но и вновь создает в реальном звучании образы на основе созданных композитором.

Музыкальное исполнение всегда есть современное творчество, творчество данной эпохи, даже когда само произведение отделено от нее большим отрезком времени. В наше время, например, произведения И.С.Баха звучат иначе, чем для его современников из-за значительного изменения стиля и методов исполнения (несмотря на попытки приближения к «аутентичности» - подлинности), обогащения нашего слухового опыта знаниями музыки последующих эпох. Временной отрыв неизбежно сказывается в интерпретации исполнителя. Исполнительское искусство, являясь вторым этапом создания и воплощения произведения, так же как и композиторское творчество является опосредованным процессом отражения окружающего мира. Именно это и определяет творческий характер деятельности исполнителя.

Содержание музыки составляют художественно-интонационные образы. Результат исполнения – перевод его в качественно новое состояние – исполнительский художественный образ, который характеризуется единством общего и индивидуального, объективного и субъективного, рационального и эмоционального, единством содержания и формы. Единство содержания и формы состоит в том, что исполнение создает форму реального существования композиторского художественного образа, являющегося, в свою очередь, основным содержанием исполнения. Идеино-эмоциональное содержание образа раскрывается в художественной исполнительской форме. Исполнительский образ является своеобразной формой оценки композиторского образа, выражаемой через соответствующую интерпретацию. В процессе создания исполнительского художественного образа важна двусторонняя взаимосвязь исполнителя и аудитории, что непременно теряется при фиксации исполнительского акта средствами звукозаписи, несмотря на ее ценность как средства увеличения массовости аудитории и сохранения образцов искусства выдающихся интерпретаторов.

Как самостоятельный вид художественного творчества музыкальное исполнение складывается на этапе возникновения в условиях городской культуры систем фиксации музыки условными знаками. В нотной записи, фиксирующей, в основном, лишь сочетание высотных и ритмических соотношений звуков композитор закрепляет определенное художественное содержание.

Область средств выражения музыканта-исполнителя обладает определенной самостоятельностью и спецификой. Исполнительское интонирование отличается от композиторского прежде всего своей импровизационной природой. Тончайшие интонационные нюансы, агогические, динамические и темповые отклонения, разнообразные способы звукоизвлечения, не зафиксированные в нотной записи, составляют комплекс исполнительских средств выражения, дополняющий комплекс элементов музыкального языка, используемого композитором. В зависимости от манеры интонирования исполнителя, обусловленной его творческой индивидуальностью, степенью чуткости к восприятию музыки, возможно различное раскрытие ее образного содержания и эмоционального строя. Подобная вариантная множественность исполнения обуславливается вариантной множественностью самого содержания музыкального произведения. Наличие реальности музыкального произведения, существующего в виде нотного текста и воссоздаваемого исполнителем на основе заложенных в нем эстетических закономерностей, принципиально отличает музыкальное исполнение от импровизации.

Формирование музыкального исполнения как профессионального искусства, с присущими ему особенностями, художественными и техническими задачами, связано с эволюцией общественного

музицирования, развитием музыкальных жанров и стилей, совершенствованием нотации и музыкального инструментария. Становление музыкального исполнения в эпоху средневековья проходило преимущественно в рамках господствовавшей в то время культовой музыки. Церковная идеология с ее проповедью аскетизма ограничивала выразительные возможности музыки, способствуя выработке «обобщенного» вокального и инструментального звучания, обуславливала специфический отбор выразительных средств и приемов исполнения, статичность стиля. Многоголосный полифонический склад культовой музыки и приблизительные формы ее записи, первоначально в невменной, а затем в мензуральной нотации, определили, с одной стороны, преобладание коллективного музицирования (главным образом, хорового а cappella), а с другой – особенности исполнительской практики, опиравшейся на заранее предписанные правила и условности. Исполнение рассматривали лишь как выполнение этих правил, исполнителя – как своего рода «ремесленника».

Новое понимание исполнения складывается в XVI – XVII веках в Италии с ее гуманистическими традициями эпохи Возрождения, возникновением новых форм светской музыкально-общественной жизни (академии, оперный театр). Сталкиваются и взаимовлияют противоположные по своей эстетической направленности тенденции: характерное для оперного стиля бельканто «инструментализация» певческого голоса (искусство кастратов) и «очеловечивание» инструментализма (искусство «пения» итальянских скрипачей). Скрипка, позволяющая индивидуализировать звук в большей степени, чем щипковые и духовые инструменты, становится носителем новой демократической культуры и оказывает огромное влияние на исполнительское искусство. Именно скрипка, а не клавесин, орган, лютия, исполнение на которых также достигло высокого художественного и технического уровня, определила развитие новых инструментальных жанров – сонаты и концерта и положила начало расцвету сольного исполнения.

В это время складывается новый тип музыканта- практика. Это уже не узкий ремесленник, а универсальный художник, для которого характерно слияние в одном лице исполнителя и творца музыки; в основе его исполнительского мастерства лежит творческая импровизация. Исполнительская деятельность «играющего композитора» ограничивалась рамками «замкнутого», камерного музицирования, при котором не было резкой грани между исполнителем и аудиторией. Virtuозность такого музыканта, играющего в основном собственные произведения, не столько техническим совершенством игры, сколько умением «говорить» с аудиторией с помощью инструмента. Период, в которой ведущей творческой фигурой был «играющий композитор», отмечен преобладанием неполных форм записи музыки, музыкант должен был владеть специальными навыками, знаниями, традициями для творческого импровизационного исполнения музыки в рамках генерал-баса и искусства орнаментики. Это искусство творческой импровизации сыграло огромную роль в обогащении выразительных и технических сторон музыкального исполнения.

Новый важный этап музыкального исполнения наступает с завершением к концу XVIII века процесса формирования классического симфонического оркестра, с выдвижением нового сольного инструмента- молоточкового фортепиано, с утверждением жанров симфонии, сонаты, концерта. Усложнение музыкального содержания вызвало необходимость не только точной записи композитором нотного текста, но и фиксации специальных исполнительских указаний. Под влиянием сентиментализма с его культом чувства инструментальная музыка приобретает большую эмоциональную насыщенность, динамичность, контрастность, складывается новый тип оркестрового исполнения. Эхообразная динамика эпохи барокко уступает место плавным, постепенным динамическим переходам – «динамике чувства». Эстетика нового стиля исполнения нашла отражение в учении об аффектах.

Обращение к массовой аудитории выдвигает перед исполнителем новые творческие задачи. Новые пространственно-акустические условия (большие концертные залы) потребовали от исполнителей большей силы и интенсивности звучания, развития виртуозной техники как динамической формы передачи музыкального движения, поиска новых выразительных и технических средств исполнительского искусства.

Использованная литература:

1. Б.Асафьев Музыкальная форма как процесс. Л., 1971.
2. Н.Корыхалова Интерпретация музыки. Л., 1979.
3. Е.Либерман Творческая работа пианиста с авторским текстом. М., 1988.
4. А.Маленковская Фортепианно-исполнительское интонирование. М., 1990.
5. М.Михайлов Стил в музыке. Л., 1981.

г. Семей
КГКП «Музыкальное училище имени М.Тулебаева»
Преподаватель струнных инструментов по классу контрабас
Габдоллин Самат Толеугазыевич

PIZZICATO И ФЛАЖОЛЕТЫ

Одним из выразительных средств в исполнительстве на смычковых инструментах является pizzicato, то есть извлечение звука щипком пальца. К сожалению, в имеющейся контрабасовой сольной литературе этот прием используется сравнительно редко. Зато в камерной и оркестровой музыке (особенно в джазе) pizzicato на контрабасе применяется, пожалуй, чаще, чем на скрипке и виолончели. Таким образом, контрабасист, безусловно, должен отлично владеть исполнением pizzicato, чтобы свободно справляться с музыкально-техническими, подчас виртуозными задачами, предлагаемыми ему музыкальной литературой. Правильно и искусно сыгранное pizzicato требует от контрабасиста большого мастерства (особенно в оркестре и камерном ансамбле). Поэтому, работая в классе с учениками, следует уделять внимание и развитию наиболее рациональных приемов исполнения pizzicato. К этим первоначальным упражнениям на контрабасе предлагаем добавить еще одно упражнение для выработки ровной, ритмичной вибрации без инструмента. Положите левую руку (вместе с локтем) на стол в таком положении, как если бы она находилась на грифе контрабаса в ставке большого пальца в верхней половине грифа. Пальцы лежат произвольно в свободно-полусогнутом состоянии. Чуть приподняв все пальцы, оставьте на столе большой и 2-й (можно любой другой) палец и делайте равномерные раскачивания.

Контрабасисты, как правило, исполняют pizzicato правой рукой: играющие смычком с низкой колодкой – средним пальцем, с высокой – указательным или средним пальцами, иногда чередуя их в зависимости от характера музыки. В отдельных случаях для получения очень сильного, сухого и отрывистого звучания pizzicato можно применять и большой палец. В аккордах pizzicato звук извлекается всей подушечкой большого пальца, начиная с нижней ноты аккорда к верхней по всем струнам, от себя вперед-вниз (каденция в третьей части Сонаты Хиндемита и другие). Исполнение pizzicato левой рукой у контрабасистов встречается в редких случаях, и то лишь на открытых струнах, при одновременной игре смычком (правой рукой). В этих случаях в нижней половине грифа pizzicato исполняется тем пальцем, который свободен от игры. Так, например, в каденции второй части Концерта Тубина, играя попеременно то смычком, то pizzicato, удобнее исполнять ноты ми и ля (открытые струны) 2-м или 3-м пальцами:

С другой стороны, pizzicato на последней ноте ре (открытая струна) в Тарантелле Раффа – когда левая рука находится в верхней половине грифа – лучше исполнять щипком большого пальца правой руки. Это в данном случае более эффектно заканчивает пьесу:

Способ извлечения pizzicato правой рукой у контрабасистов несколько отличен от других струнников. Это объясняется спецификой инструмента. В самом деле, ведь, даже играя pizzicato в тихой звучности, контрабасисты, чтобы получить полноценное звучание, должны с достаточной силой прижимать пальцами левой руки струну к грифу. Однако нельзя допускать, чтобы кисть, и прежде всего пальцы левой руки «зажимались»; они должны быть избавлены от лишнего напряжения, чтобы ощущать нужную свободу и подвижность в смене позиций. При исполнении pizzicato в громкой насыщенной звучности для получения нужного звукового эффекта контрабасист должен приложить довольно значительное физическое усилие как в левой, так и в правой руке. Применение при игре на контрабасе двух видов смычка вносит существенное различие и в приемы игры pizzicato. Чтобы быстро сменить положение правой руки с игры смычком с низкой колодкой на pizzicato, необходимо во время переноса руки в ту точку грифа, где будет выполняться щипок, быстро и решительно согнуть мизинец и безымянный палец, прижав тем самым достаточно крепко (но свободно) трость и колодку к ладони, и одновременно разогнуть большой, средний и указательный пальцы до их полного (или почти полного) выпрямления, слегка повернув при этом кисть вправо. Волос смычка должен быть приподнят над грифом, чтобы во время исполнения pizzicato смычок не касался струн. Правильное положение смычка достигается небольшим наклоном кисти вправо.

(Многие контрабасисты, играющие смычком с низкой колодкой, при исполнении pizzicato употребляют также и указательный палец.) Переход с pizzicato на игру смычком также достаточно прост: быстро и одновременно, в момент разгиба мизинца и безымянного пальца, вместе с кистью происходит поворот колодки смычка влево (вниз волосом), а быстрый подхват большим, указательным и средним

пальцами колодки и трости подготавливает руку к игре смычком. Если для контрабасиста, играющего «французским» смычком, смена положения руки с *arco* на *pizzicato* не является сложным исполнительским приемом, то контрабасисту, играющему смычком с высокой колодкой, приходится преодолевать определенные трудности. В этом случае переход с *arco* на *pizzicato* производится путем следующих одновременных и быстрых движений в правой руке: повернув кисть влево (от себя), мы отбрасываем конец смычка вниз, захватываем колодку мизинцем и безымянным пальцем (на полную их глубину) и выпрямляем средний, указательный и большой пальцы. Прижатый двумя пальцами (безымянным и мизинцем) колодкой к ладони, смычок должен располагаться волосом вправо на достаточном расстоянии от грифа (10-15 см). Это рабочее положение смычка регулируется удерживающими колодку пальцами. При этом необходимо следить, чтобы излишне не сжимать пальцами колодку, так как это создает скованность и неподвижность в кисти, что, в свою очередь, отрицательно сказывается на технической и художественной свободе исполнения *pizzicato*. Локоть поднимается до уровня кисти. Большой палец опирается на край грифа правым краем первой фаланги, а указательный и средний принимают «рабочее положение» для исполнения *pizzicato*. Кисть и играющий палец (указательный или средний) при исполнении *pizzicato* смычком с высокой колодкой принимают наиболее выгодное для извлечения звука щипком положение, близкое к постановке руки у арфистов. При таком положении кисти и пальцев *pizzicato* извлекается уже несколько по-другому, то есть играющий палец, чаще всего указательный, захватывает струну боковой частью первой фаланги, а не плашмя концом пальца, как это имело место с «французским» смычком. Палец не столько «щиплет», сколько соскальзывает со струны, как бы выжимая из нее звук. Такая постановка правой руки со смычком с высокой колодкой при игре *pizzicato* имеет безусловное преимущество перед постановкой со смычком с низкой колодкой как в техническом, так и в художественном отношении.

Переход с *pizzicato* на *arco* происходит следующим образом: быстрым и решительным поворотом кисти вправо-вверх мы одновременно выбрасываем конец смычка вверх и мгновенно устанавливаем все пальцы на свои исходные места согласно правилам постановки правой руки во время игры смычком. Чтобы овладеть свободным и непринужденным переходом с *arco* на *pizzicato* и обратно, контрабасисту необходимо, особенно первое время, под наблюдением педагога, ежедневно тренироваться, пока этот прием не будет усвоен. Постановка правой руки при игре *pizzicato* без смычка примерно та же, что и со смычком с высокой колодкой, с той лишь разницей, что если мизинец и безымянный палец при игре *pizzicato* со смычком берутся в согнутом состоянии (и достаточно крепко удерживают трость и колодку смычка), то при игре *pizzicato* без смычка эти пальцы уже находятся в свободно-полусогнутом состоянии. В этом случае исполнитель должен быть лишь уверен, что они не мешают в процессе звукоизвлечения свободе кисти, указательному и среднему пальцам. Мы знаем единичные случаи в мировой оперной и симфонической литературе, когда контрабасисты играют *pizzicato* без смычка, в то время как контрабасисты джаза широко используют этот прием как основной, применяя смычок лишь в отдельных случаях.

Эффект *pizzicato* значительно усиливается, если разумно, в соответствии с художественными задачами применить вибрацию. Это особенно важно при исполнении выдержанных нот, идущих в спокойном темпе. Вспомним «Грустный вальс» Сибелиуса и ряд других его сочинений, в которых часто используется *pizzicato* на «длинных» нотах. *Pizzicato* имеет множество различных тембровых оттенков. Это зависит от того, в какой части грифа защищается струна, а также от используемой части пальца. Так, для получения сухого, резкого, отрывистого звука струна защищается ближе к пальцу левой руки, прижимающему данную ноту. Палец правой руки осуществляет щипок не мякотью, а ближе к ногтю или вместе с ним. Играя на контрабасе *pizzicato*, нельзя сокращать или удлинять длительность звучания исполняемых нот. У контрабасистов этот момент исполнительской дисциплины очень важен, так как контрабасовое *pizzicato*, в отличие от других смычковых инструментов, обладает более резонирующим, продолжительным звучанием. Поэтому струна при исполнении *pizzicato* прижимается пальцем левой руки к грифу столько времени, сколько обозначена длительность данного звука в нотной записи, после чего палец глушит ее, снимаясь со струны.

Прежде всего отметим, что натуральные флажолеты в нижней половине грифа контрабаса по акустическим причинам исполняются значительно труднее и звучат тусклее, чем в высоких позициях. Например, флажолетные пассажи в Концерте соль мажор Драгонетти или Вариациях Боттезини исполняются исключительно в верхней половине грифа (хотя эти флажолеты могут извлекаться и в нижней половине). Также и флажолетное *solo* из оперы Равеля «Дитя и чары» прозвучит ясно и четко только, если исполнять его в верхней части грифа, около подставки; в нижней оно будет звучать очень

слабо, а, кроме того, ряд нот вообще не получится. Таким образом, можно сделать следующее заключение: натуральные флажолеты, как правило (особенно в сольной литературе), играют в верхней части грифа, около подставки. Там они ярче и выразительнее и, кроме того, в подвижном темпе гарантируют большую надежность исполнения.

Список литературы:

1. Симандл Ф. Школа игры на контрабасе. Редакция М. Фокина. Пер. Н. Бреслау. М., 1960.
2. Милушкин А. Школа для контрабаса. М., 1933.
3. Бездельев В. Новые приемы игры на контрабасе. М., 1969.
4. Грабье Й. Упражнения для контрабаса (86 этюдов). Редакция Ф. Симандла. М., 1957.

Семей қаласы

“Мұқан Төлебаев атындағы музыка училищесі” КМҚК

Арнайы пән оқытушысы

Аманжолов Асылан Аманжолұлы

ОРЫНДАУШЫЛЫҚ ТЫНЫС АЛУДЫҢ МӘНІ, МАҒЫНАСЫ ЖӘНЕ ДАМУ ӘДІСТЕРІ

Өскелең ұрпақтың эстетикалық тәрбиесінде өнер маңызды рөл атқарады, онсыз жеке тұлғаны қалыптастыру міндеттерін толық шешу мүмкін емес. Өнер балаларға эмоциялар мен тәжірибелерді тереңірек түсінуге, анық ойлау және тереңірек сезіну қабілеттерін дамытуға көмектеседі. Музыка өнердің басқа түрлерімен қатар қоғам өміріндегі маңызды орындардың бірін алады. Дыбыс-музыканың бастауы. Әуен - оның жаны мен өмірлік күші. Әуенді әдемі, тыңдаушыны баурап алатын дыбыспен ойнайтын музыкалық аспап кез-келген ансамбльде әрқашан алдыңғы қатарда болады. Үрмелі аспаптар әуенді ойнауға арналған. Орындаушының тірі тынысымен жасалған тембрдің ерекше даралығының арқасында олар тыңдаушының жан дүниесінің тереңдігіне әртүрлі сезімдерді, ең нәзік және әсерлі эмоцияларды жеткізе алады. Үрмелі аспаптарда ойнау қазіргі уақытта өте танымал.

Үрмелі музыкалық аспаптар балаларға өте ұнайды және олардың назарын ерекше тембрімен тартады, Үрмелі аспап оқытушысы өзінің аспабында ойнаудың барлық техникалық әдістері мен әдістерін игеру арқылы ғана орындаушылық шеберліктің жоғары деңгейіне қол жеткізе алады. Білім мен дағдылар жинақталған сайын олардың саны сапаға ауысады. Үрмелі аспаптарда ойнауды үйрету әдістемесінің тиімділігі тек оқушыларға жеке көзқарасқа байланысты. Оқытушы оқушының физикалық ерекшеліктері (еріннің, тістің құрылымы, саусақтардың қозғалғыштығы) туралы нақты түсінікке ие болуы керек, сондықтан олардың әрқайсысының өзіне ғана тән ерекшеліктері бар.

Үрмелі аспаптарда орындаушының тыныс алу техникасы бұл ең алдымен дыбысты меңгеру техникасы тембрдің, динамиканың, соққылардың және артикуляцияның барлық алуан түрлілігін қамтиды. Егер дыбыс арқылы тыныс алу жақсы болса, адамның тембрі, динамикасы, артикуляциясы бар екенін бірден бағалауға болады. Дыбыс мәдениеті белгілі бір тыныс алу мектебінің болуын болжайды. Егер дыбыстың пайда болуы анықтаушы рөл тілге тиесілі болса, онда дыбысты басқаруда ол орындаушы аспапқа шығарған ауа ағынына жатады.

Ауа ағынының сипаты лабиальды бұлшықеттермен, тіл бұлшықеттерімен тыныс алу бұлшықеттерінен реттеледі. Олардың барлығы бірге есту арқылы басқарылады. Орындаушылық тыныс алу-музыканттың арсеналындағы белсенді экспрессивті құрал. Орындаушының үрмелі аспаптарда кәсіби тыныс алуы, ең алдымен, тыныс алу және дем шығару кезінде толық жұмыс істейтін тыныс алу бұлшықеттерін саналы және мақсатты басқарумен анықталады.

Тыныс алу механизміне тыныс алу және дем шығару бұлшықеттері қатысады. Орындаушының тыныс алу техникасы осы антогонистік бұлшықеттерді шебер қолдануға байланысты. Тыныс алу бұлшықеттеріне мыналар жатады: диафрагма және сыртқы қабырға аралық. Дем шығару бұлшықеттеріне мыналар жатады: іш және ішкі қабырға аралық бұлшықеттер. Орындаушы тыныс алу бұлшықеттерін дамыту және жаттықтыру арқылы белсенді тыныс алу мен дем шығаруды басқаруды үйренуі керек.

Еріндермен, тілмен, саусақтармен өзара әрекеттесу кезінде дем шығару дыбыстың пайда болуында, оны басқаруда және техникада оның әртүрлі көріністерінде маңызды рөл атқарады.

Жақсы қойылған дем шығару дыбыс сапасына және жан-жақты техникалық мүмкіндіктерге әсер етіп қана қоймайды, сонымен қатар орындаушының басқа компоненттерінің: еріннің, тілдің, саусақтардың қызметіне кең орын ашады. Тыныс алудың екі фазасын (ингаляция және дем шығару) орындау процесінде әртүрлі тәсілдермен қолдануға болады. Адамның табиғи физиологиялық тыныс алуымен тыныс алу бұл белсенді әрекет онда өкпе кеңейеді, қабырғалар жоғары көтеріледі, диафрагма күмбезі төмен түседі. Дем шығару керісінше пассивті әрекет: өкпе қуысы, кеуде және диафрагма бастапқы қалпына келеді. Физиологиялық тыныс алу кезінде цикл жүреді: тыныс алу, дем шығару, кідірту.

Кәсіби орындаушылық тыныс орындаушының санасына бағынады және белсенді тыныс пен дем шығаруды қамтиды. Ингаляция-қысқа, дем шығару - ұзақ (ұзақ). Сапалы дем шығару дұрыс және толық ингаляцияға байланысты. Адамның қалыпты физиологиялық тыныс алуынан бірқатар ерекше айырмашылықтары бар. Біріншіден, ол өкпе көлемін барынша пайдалануды талап етеді (3500-4000 миллилитр ауа). Физиологиялық тыныс алу кезінде көлем 500 миллилитрге тең. Екіншіден, кәсіби тыныс алу кезінде тыныс алу бұлшықеттеріне жүктеме артады. Бұл тыныш тыныс алудан бірнеше есе көп. Үшіншіден, қалыпты тыныс алу кезінде тыныс алу және дем шығару шамамен тең уақыт бойынша яғни тыныс алу мақты. Тыныш күйдегі адам бір минут ішінде 16-18 тыныс алу циклін жасайды.

Үрлемелі аспап орындаушысы тыныс алу санын минутына 3, 8 - ге дейін азайтады. Табиғи жағдайда адам мұрнымен дем алады. Үрлемелі аспаптарда ойнаған кезде, негізінен, мұрынның аздаған көмегі арқылы аузымен. Бұл тыныс алудың толықтығын қамтамасыз етеді. Үрлемелі аспаптарда ойнаған кезде тыныс алуды мұрынның шамалы көмегі арқылы ауыздың бұрыштары арқылы алу керек. Ауыз арқылы тыныс алу өкпені ауамен тез және шу шығармай толтыруға мүмкіндік береді. Тыныс алу кезінде кеуде қуысы мен диафрагманың сыртқы және қабырға аралық бұлшықеттері қатысады. Сондықтан өкпені ауамен біркелкі толтыру және кеуде қуысының барлық бағыттарында кеңею осы бұлшықеттердің дамуына, күші мен белсенділігіне байланысты. Диафрагмаға келетін болсақ, бұл бұлшықет біздің денеміздегі ең күшті бұлшықеттердің бірі.

Диафрагма үлкен жұмыс істейді. Диафрагма бүкіл әсерлі аймағын дем алған кезде бауырды, көкбауырды, ішектерді қысып, іштің қан айналымын жандандырады. Ингаляция кезінде өкпе төменгі жағынан жоғарыға дейін су ыдысы сияқты ауамен толтырылуы керек онда сұйықтық басынан бастап түбін жауып, оған сүйеніп, ыдысты жоғарғы жағына дейін толтырады.

Осылайша, өкпеде өкпенің түбіне, оның негізіне, яғни диафрагмаға сүйенетін ауа бағанасы пайда болады.

Осылайша, біздің жұмысымыздың мақсаты мен міндеттеріне сәйкес біз келесі тұжырымдар жасай аламыз - үрлемелі аспаптарда ойынды ойдағыдай меңгеру үшін орындаушылық аппаратты қоюдың негізгі ережелерін игеру қажет, бұл оның барлық компоненттерінің ұтымды өзара орналасуы мен өзара әрекеттесуін білдіреді, мысалы: дене жағдайы, тыныс алу, ерін, тіл, саусақтар. Орындаушылық аппараттың жұмысы мен дамуы тек бірлік ретінде мүмкін. Дыбыстың дәл интонациясы, еркіндігі және әншілігі оның дұрыс жұмыс істеуінің табиғи критерийлері болып табылады. Үрлемелі аспаптарда ойнаған кезде орындаушыны дұрыс қоюды үйрену кезеңі оқытушы мен оқушыдан үлкен шыдамдылық пен шыдамдылықты талап етеді. Оқушылар көбінесе бұл мәселеге тиісті назар аудармайды және еркін және ұтымды аппарат құрудың барлық мүмкіндіктерін түсінбейді. Кейінірек оқу кезінде күрделі техникамен және виртуоздық техникамен бетпе-бет келген соң ғана орындаушылық өнердің қаттылығын түсіне бастайды. Сабақта оқушыны басты ынталандырып, қызығушылығын арттыру қажет. Сондықтан шыдамдылық пен ізгі ниет таныту, студент үшін талапшыл мұғалім ғана емес, сонымен бірге дос, танымдық қарым-қатынас жасайтын және қорықпайтын қызықты адам болу өте маңызды.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Диков Б. О дыхании при игре на духовых инструментах. М., 1956. 101с.
2. Диков Б. Методика обучения игре на кларнете. М., 1983. 192 с.
3. Додонов Б. Эмоции как ценность. М., 1978. С. 29-32.

г. Семей
КГКП «Музыкальное училище имени М.Тулебаева»
Преподаватель ПЦК «Хоровое дирижирование»
Абдульдинова Асель Сергеевна

ИННОВАЦИОННЫЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ МЕТОДЫ ХОРОВОГО ДИРИЖИРОВАНИЯ МУЗЫКАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ

Многогранная область музыкального образования значительно выигрывает от внедрения хоровой деятельности, обеспечивая целостный подход к обучению и способствуя развитию сообщества сотрудничества и художественного самовыражения. Дирижирование хором является ключевым элементом в этом образовательном просвещении, где роль дирижера выходит за рамки простого музыкального руководства и затрагивает области педагогики, лидерства и наставничества. Значение хорового дирижирования в музыкальном образовании имеет первостепенное значение, поскольку оно не только повышает музыкальные навыки отдельных участников, но и воспитывает чувство единства, дисциплина и художественное чутье в коллективе. Однако традиционные методы хорового дирижирования столкнулись с трудностями при адаптации к постоянно меняющимся условиям образования и разнообразным потребностям учащихся. Это требует перехода к более инновационным и практичным методам, которые соответствуют современным образовательным парадигмам и способствуют целостному развитию учащихся. Интеграция технологий, более глубокое понимание вокальной педагогики и внедрение инклюзивных методов обучения являются жизненно важными составляющими этого процесса трансформационного пути.[1-2].

Основная цель разъяснить эти инновационные и практические методы хорового дирижирования в контексте музыкального образования. Углубляясь в историческую эволюцию хорового дирижирования, анализируя ограничения традиционных практик и подчеркивая преимущества современных подходов, призвано обеспечить всестороннее понимание как дирижеры хоров могут усовершенствовать свою педагогическую практику, чтобы лучше обслуживать свои ансамбли и вносить позитивный вклад в сферу музыкального образования.

Богатый опыт хорового дирижирования претерпел значительные изменения на протяжении веков, сыграв решающую роль в формировании просвещения музыкального образования. Исторически сложилось так, что хоровое дирижирование в первую очередь было сосредоточено на технических аспектах создания музыки, а дирижеры выступали в качестве авторитетных фигур, направляющих ансамбль с помощью точных жестов и четких инструкций. Роль дирижера заключалась главным образом в обеспечении музыкальной точности, синхронности и верного исполнения замыслов композитора. Традиционные методы дирижирования хором часто основывались на подходе "сверху вниз", при котором дирижер занимал доминирующую позицию, диктуя музыкальную интерпретацию и ожидая согласия от участников хора. Этот метод в значительной степени опирался на опыт дирижера, музыкальную интуицию и способность быстро принимать решения во время выступлений. Такие техники, как ритм, жестикуляция и мимика, были тщательно отработаны, чтобы дать четкие и лаконичные указания хору. Однако эти традиционные методы подверглись критике и проблемы, особенно в их способности удовлетворять разнообразные потребности современных учащихся. Иерархическая природа традиционного подхода была поставлена под сомнение из-за его способности подавлять творческий потенциал, препятствовать индивидуальному самовыражению и создавать среду обучения, которая может не способствовать целостному развитию учащихся. Кроме того, акцент на технической точности часто затмевал развитие других важнейших навыков, таких как критическое слушание, совместное обучение и художественная интерпретация[3]. В ответ на эти вызовы появились инновационные методы дирижирования хором, превратившие дирижера из руководителя в наставника и сотрудника. Инновационные методы включают в себя интеграцию технологий для улучшения обучения и коммуникации, внедрение подходов к обучению, ориентированных на учащихся, и акцент на создание инклюзивной и поддерживающей учебной среды. Дирижеров все чаще поощряют к рефлексивной практике, поиску обратной связи с участниками хора и формированию культуры взаимного уважения и поддержки общая ответственность[4].

Эти инновационные методы оказали глубокое влияние на музыкальное образование, способствуя более целостному и ориентированному на учащихся процессу обучения. Участники хора теперь

рассматриваются как активные участники процесса обучения, у которых есть возможность вносить свой вклад в принятие художественных решений, заниматься критическим осмыслением и развивать более глубокое понимание музыки, которую они исполняют. Эти методы также способствуют большей инклюзивности, учитывают различные стили обучения и создают благоприятную среду для процветания всех учащихся[5]. Более того, интеграция технологий открыла новые возможности для обучения и сотрудничества, позволив дирижерам и участникам хора общаться, обмениваться ресурсами и участвовать в музыкальной деятельности за пределами репетиционного зала. Это не только повысило эффективность процесса обучения, но и способствовало развитию глобального сообщества учащихся, которое обменивается знаниями и опытом, преодолевая географические границы.

Исследование выявило многогранный спектр инновационных и практических методов в хоровом дирижировании, отражающий сдвиг парадигмы от традиционных авторитетных моделей к более совместным подходам, ориентированным на учащихся. Результаты опроса показали, что значительный процент хоровых дирижеров внедрили инновационные методы обучения в свою преподавательскую деятельность, уделяя особое внимание созданию условий для участия и инклюзивного обучения. Интервью с опытными дирижерами позволили глубже понять эти методы, подчеркнув важность адаптивности, непрерывное обучение и интеграция технологий.

Было выявлено несколько инновационных методов дирижирования хором:

- Интеграция технологий: использование цифровых инструментов и программного обеспечения для обратной связи в режиме реального времени, виртуальных репетиций и совместного обучения становится все более распространенным. Дирижеры используют такие платформы, как видеоконференции для дистанционного обучения, приложения для тренировки высоты звука и ритма, а также программное обеспечение для обмена партитурами и аннотаций.

- Обучение, ориентированное на учащихся: дирижеры переходят к более демократичному подходу, основанному на широком участии, активно вовлекая членов хора в процессы принятия решений, устный перевод и оценка исполнения. Это способствует развитию у учащихся чувства сопричастности и вовлеченности.

- Инклюзивные практики: растет осознание и внедрение практик, которые учащиеся чувствуют себя замеченными, услышанными и ценными в хоре.

- Акцент на целостном развитии: дирижеры уделяют особое внимание не только музыкальному совершенству, но и личностному и социальному развитию участников хора, развивая такие навыки, как лидерство, работа в команде и эмоциональный интеллект.

Переход к инновационным и практическим методам в хоровом дирижировании имеет значительные последствия для музыкального образования. Это бросает вызов традиционным парадигмам и требует пересмотра методов преподавания, разработки учебных программ и методов оценки. Акцент на вовлечении студентов, целостном развитии и инклюзивности соответствует современным образовательным целям, направленным на подготовку студентов не только как музыкантов, но и как всесторонне развитых личностей, способных к критическому мышлению, сотрудничеству и эмоциональному самовыражению [6-7]. Эти практики также способствуют демократизации процесса обучения, предоставляя учащимся право голоса и самостоятельности в их музыкальном путешествии. Это не только улучшает их опыт обучения, но и развивает чувство общности и принадлежности к хору, что имеет решающее значение для их личного и социального развития.

Изучение инновационных и практических методов хорового дирижирования открыло панораму преобразующих практик, коренным образом изменивших динамику музыкального образования. Роль дирижера, когда-то воспринимавшаяся как авторитетный руководитель, превратилась в роль наставника, фасилитатора и партнера по сотрудничеству в образовательном процессе участников хора. Интеграция технологий, внедрение подходов к обучению, ориентированных на учащихся, акцент на инклюзивных практиках и целостный взгляд на развитие стали ключевыми элементами современного хорового дирижирования. Результаты исследования подчеркнули распространенность и эффективность этих инновационных практик, подчеркнув преимущества для вовлечения учащихся, достижения музыкальных результатов и создания благоприятной учебной среды. Эти практики не только развивают музыкальные навыки учащихся, но и способствуют их личному и социальному развитию, воспитанию чувства сопричастности, креативности и эмоционального интеллекта.

В заключение следует отметить, что переход к инновационным и практическим методам хорового дирижирования знаменует собой значительный шаг вперед в музыкальном образовании, который соответствует современным образовательным парадигмам и способствует более инклюзивному,

увлекательному и целостному обучению. Поскольку дирижеры используют эти методы, они не только помогают своим ученикам в музыкальном путешествии, но и вносят свой вклад в создание динамичного, поддерживающего и основанного на сотрудничестве учебного сообщества, гарантируя, что преимущества участия в хоре простираются далеко за пределы репетиционного зала.

Список литературы:

1. Горбунова И. Б. Феномен музыкально-компьютерных технологий как новая образовательная творческая среда / И. Б. Горбунова. – Текст : непосредственный // Известия РГПУ им. А. И. Герцена. – 2004. – № 9. – С. 123–137.
2. Игнатовская, Оксана Ивановна, Карпенко Евгений Витальевич. Педагогическая Ценность изучения творческого наследие Николая Леонтовича на занятиях по хоровой аранжировке. Slobozan art studios, 2023, (1):18-22.
3. Алексеева, Л. Н. Инновационные технологии как ресурс эксперимента/ Л. Н. Алексеева// Учитель. - 2004. - № 3. - с. 78.
4. Дьячкова Л. М. Инновационные формы работы на уроках музыки. -Биробиджан, 2004.
5. Пособие для учителей общеобразовательных учреждений. Уроки музыки.

Семей қаласы

“Мұқан Төлебаев атындағы музыка училищесі” КМҚК

Арнайы пән оқытушысы

Ахметов Елдос Курмангазыевич

ҮРМЕЛІ АСПАПТАР КЛАСЫНДАҒЫ МУЗЫКАЛЫҚ ШЫҒАРМАМЕН ЖҰМЫС ЖАСАУДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕР

Музыкалық шығармадағы жұмыс үрмелі аспаптар класындағы оқу процесінде ерекше маңызды рөл атқарады. Оқушылардың көпшілігі музыкалық шығармадағы жұмысын өз бетінше талдай алмайды және құра алмайды, сондықтан сабақтардағы өнімділіктің төмендігі, САПАНЫҢ нашарлығы және орындаудың мәнерлілігі. Ең бастысы - музыканттың шығармашылық қабілеті дұрыс дамымайды. Бұл ретте музыкалық ойлау дағдыларын дамыту және өз жұмысын ұтымды негізде ұйымдастыру қабілеті аса маңызды мәнге ие болады.

Орындаушылық процесте жетекші рөлді көркемдік бастауы бар музыкалық шығармалар алады. Олардың арқасында оқушылардың шығармашылық қабілеттерін белсендіреді, қиялын, абстрактілі және музыкалық ойлауын ынталандырады, музыкалық талғам мен орындаушылық шеберлікті дамытуға ықпал етеді. Көбінесе студенттің музыкалық қабілеттерінің дамуы көркем шығармаларды зерттеу кезінде қарқынды жүреді.

Бастаушы музыканттың техникалық жабдықталу деңгейіне және көркемдік-бейнелі ойлауына сәйкес келетін шығармаларды тандай отырып, мұғалім осы шығармалардың музыкалық мазмұнына олардың көркемдік бейнелерінің қол жетімділігіне сүйенуі керек. Мұндай қасиеттер, әдетте, оқушыны музыкалық мазмұнды ашу мәселесіне тарта алатын, қызығушылықты оята алатын және маңызды орындаушылық тапсырманы шешу үшін оқушының шығармашылық қабілетін белсендіретін бағдарламалық пьесаларға ие. Көрнекті қазақ және шетелдік классикалық композиторлардың шығармаларын зерттеу нәзік көркемдік талғамға тәрбиелеуге ықпал етеді, сонымен бірге бұл музыканы жарқын жанрлықпен, ұлттық бірегейліктің терең реализмімен сипатталады.

Оқушылар үшін музыкалық шығармаларды таңдағанда, баланың зейінінің шектеулі болуын ескеру қажет (балалар бір уақытта 3-4 зейінді үлкен есте сақтау тереңдігімен басқара алады, ал ересектер зейінді шамамен 7 затқа бөле алады, бірақ есте сақтау тереңдігі аз). Оқушының алдында көптеген орындау параметрлерін бір уақытта бақылау міндеті тұр. Оның интонация, дыбыс шығару және жалпы аспаптың дыбысын басқарудың тұрақты дағдылары әлі жоқ. Демек, жаңадан келген музыканттың көркемдік-бейнелі ойлауы тәрбиеленетін негізгі көркем материал пьесалар болуы керек.

Оқытушы көркем шығарманың материалы оқушылардың техникалық әдістері мен дағдыларын одан әрі дамытуға және оларды қосымша нығайтуға ықпал ететініне көз жеткізуі керек. Музыканттың

көркемдік-бейнелі ойлауы мен техникалық шеберлігі біршама серпіліске бейім. Әр серпіліс алдында энергияның өзіндік жинақталуы жүреді (жаңадан алынған орындаушылық дағдылар арасында байланыс орнатылады, жаңа орындаушылық әдістер түсініледі және т.б.). Мұғалімнің басты міндеті-серпіліс сәтін жіберіп алмау, оны қарастыру және тіпті жоспарлау, өйткені дамудағы серпіліс, әдетте, орындаушылық шеберліктің сапалы жаңа деңгейіне әкеледі.

Музыкалық шығармамен жұмыс процесі қалай жүруі керек? Бұл сұрақтың жауабы әрқашан күрделі, сондықтан әрқашан шартты. Орындаушылардың барлық санаттары үшін музыкалық орындау теориясы мен практикасына сүйене отырып, кейбір жалпы нұсқауларды анықтауға болады.

Музыкалық шығармадағы жұмыс процесі шартты түрде үш кезеңге бөлінеді. Бірінші кезең-шығарма туралы, оның көркемдік бейнелері туралы жалпы түсінік қалыптастыру. Жұмыстың осы кезеңінде мұғалімнің оқушымен сабағы өте маңызды, өйткені бұл шығарманың жалпы идеясын құрайтын мұғалім: тарихи дәуір, композитор, музыкалық стиль, музыканың мазмұны туралы ақпарат. Содан кейін бұл негізгі мәліметтер ноталық мәтінді орындаушылық талдаумен күшейтіледі: техникалық жағынан күрделі орындар анықталады, орындаудың көркемдік мәнерлілігіне қол жеткізу үшін тарту қажет жаңа орындаушылық құралдарды игеру міндеттері қойылады. Әрине, мұғалімнің ауызша түсіндірмесі аспапта, бүкіл шығармада да, оның фрагменттерінде де тірі көрсетіліммен қамтамасыз етілмеген, өзін-өзі ақтауы екіталай. Шын мәнінде, музыкалық шығармадағы жұмыстың бірінші кезеңі – бұл тек музыкалық материалмен танысу.

Екінші кезең-зерттелетін жұмыстың мағынасын біртіндеп түсіну. Ол, ең алдымен, оқытушы мен оқушының жұмысының маңыздылығымен сипатталады. Студент оқытушының көмегімен (қысыммен емес) жаңа орындау әдістері мен құралдарын игереді, оларды жаңа шығармаға бейімдейді.

Жұмыстың екінші кезеңінің маңызды бөлімі-нота мәтінімен жұмыс. Дәл осы жерде жас музыкантқа тәуелсіздікті дамыту үшін кең қызмет саласы ұсынылуы мүмкін. Нота мәтінін талдауда авторлық немесе редакциялық нұсқауларды дәл орындау маңызды рөл атқарады. Нота мәтінін ойнату өте дәл болуы керек, ал мұғалімнің оқушының осы жұмыс кезеңіне деген талабы тұрақты болуы керек.

Шығарманың тұтастығын сезіну жеке бөліктерді, эпизодтарды, фрагменттерді, сөйлемдерді, сөз тіркестерін игергеннен кейін жеке тұлғаны терең зерттеу арқылы бастаушы Орындаушыға келеді. Оқушының жұмысын жоспарлау, егер ол өзінің назарын салыстырмалы түрде аяқталған музыкалық ойға, оның музыканы түсіну деңгейіне, көркемдік мазмұнның біртұтас қамту деңгейіне аудара алатын болса, ең ұтымды болып көрінеді.

Музыкалық шығармадағы жұмыстың екінші кезеңін студент оны игерудің осы кезеңіне сәйкес келетін шығарманың көркемдік мазмұны туралы тұтас түсінік қалыптастырғаннан кейін аяқталған деп санауға болады. Әрине, екінші кезеңде, негізінен, техникалық қиындықтарды жеңу керек, ал орындаушы шығармаларды "жұмыс" қарқынымен сенімді түрде ойнауға міндетті, яғни, автор күткеннен біршама баяу. Дәл осы кезеңде интонация және метроритм мәселелері шешіледі. Музыкалық шығармадағы жұмыстың үшінші, соңғы кезеңін уақыт бойынша реттеу өте қиын. Сонымен қатар, оны салыстырмалы түрде аяқтау деп атауға болады. Өйткені, музыканттар өздерінің орындаушылық шеберлігінің, Әлеуметтік және орындаушылық тәжірибесінің өсуімен бастапқы жоспарлар мен көркемдік жоспарларға өзгерістер мен түзетулер енгізетіні сөзсіз.

Жұмыстың үшінші кезеңінде орындаудың шығармашылық сипаты әсіресе айқын көрінеді, музыканттың даралығы оның көрінісінің барлық жан-жақтылығына әсер етеді. Сонымен, үрмелі аспаптар класындағы музыкалық шығармамен жұмыс жасау-жаңадан бастаған музыканттың шығармашылық белсенділігін тәрбиелеудің негізгі құралы. Мазмұнының арқасында көркем мазмұндағы музыкалық шығармалар оқушының назарын белсенді түрде аударады, оның туа біткен бейімділігін шығармашылыққа жұмылдырады, суретшіні оятады, музыкалық талғамы мен орындаушылық шеберлігінің дамуын ынталандырады.

Әдебиеттер тізімі

1. Диков Б. А. үрмелі аспаптарда ойнағанда тыныс алу туралы. М., - Музгиз, 1956.
2. Леонов В.А., Кузьмицкий а. в., Пахомов в. г. үрмелі аспаптарда ойнауды оқыту әдістемесінің мәселелері.
3. Үрмелі және ұрмалы аспаптарда заманауи орындау. Еңбектер жинағы. Т. 103. М., - ГМПИ им. Гнесиндер, 1990. 6. Ягудин Ю. г. дыбыстың экспрессивтілігін дамыту туралы, М., - Музыка, 1971.

Семей қаласы
“Мұқан Төлебаев атындағы музыка училищесі” КМҚК
Домбыра пәнінің оқытушысы
Самыков Аманжол Семейханович

ДОМБЫРАНЫ ӨЗДІГІНЕН ҮЙРЕНУ ТӘСІЛДЕРІ

Ұлттық дәстүр мен салт-сана тағылымын жас жеткіншек бойына дарытып, оның жан дүниесін оятуда, өнерге деген ынтасын арттыруда қазақтың киелі домбырасының атқаратын орны ерекше.

Домбыра - сан ғасырлардан бері сырын сақтаған, қазақ даласында кеңінен танымал аспап. Дегенмен домбыра әр аймақта әр түрлі болып келеді. Солтүстік, орталық, оңтүстік аймақтарда домбыра көлемі шағын, жеті-тоғыз пернелі болса, Батыс Қазақстан аумағында кездесетін домбыра шанағы жұмыр, мойны ұзын, он екі, он төрт пернелі болып келеді. Қазақтың қара домбырасы – қазақ халқының ұлттық музыкалық аспабы. Қазақ даласында қалыптасқан күй мектебі осы күнге шейін өз маңыздылығын жоғалтқан емес. Күй атасы Құрманғазы дүниеге келген батыс топырағынан қаншама күйшілер шығып, әлемді мойындатты. Домбыра ХХІ ғасыр бренді. Шығыс халықтарының әрбірінде домбыраға ұқсас бірнеше ішекті аспаптары бар, бірақ қазақ үшін домбыраның орны әрдайым өзгеше.

Сипаттамасы. Домбыра құрылысы бірнеше бөліктен тұрады: басы, құлақтары, пернелер, мойын, шанақ, бетқақпақ, ілгек және ішектер. Сондай-ақ, оның көптеген қосымша бөлшектері бар (тиек, кемер ағаш, тұжым ағаш, бастырма, ойық, қалқа, түйме, өрнек, желкелік). Домбыра тиегі үш түрлі болады (шайтан тиек, негізгі тиек, табалдырық тиек).

Домбыра дыбыс өткізгіштігі жоғары қарағай, дыбыс жаңғырту қасиеті бар тұт, қатты жынысты үйеңкі, емен секілді киелі ағаштардан, негізінен, екі түрлі әдіспен – құралып немесе ойылып (шауып) жасалады. Құрама домбыралардың шанағы жұқа тілшелерден құралып жасалса, бітеу домбыра тұтас ағаштан ойылады. Домбыра аспабы халықтық кәсіби өнердің туып-қалыптасуына, өркендеуіне негіз болған. Байжігіт, Құрманғазы, Дәулеткерей, Тәттімбет, Сейтек, Қазанғап, Сүгір, Тоқа, т.б. даңқты күйшілердің төкпе, шертпе күй дәстүрлерінің тууы, дамуы осы Домбыра аспабымен тікелей байланысты. Олардың дәстүрін, мұрасын бүгінгі күнге жеткізген Дина Нұрпейісова, Ә. Хасенов, Науша Қашағанов, Махамбет Бөкейхановтар, Төлеген Момбеков, М. Хамзин, Қ. Жантілеуов, С. Балмағамбетов, Л. Мұхитов, т.б. сияқты домбырашылар болса, қазіргі майталман орындаушылар – Қаршыға Ахмедияров, У. Бекенов, Р. Ғабдиев, С. Шәкіратов, Б. Ысқақов, Бекболат Тілеуханов, Айгүл Үлкенбаева, А. Райымбергенов, т.б.

Домбыра – тек күй тартуға ғана емес, ән айтқанда сүйемел үшін де қолданылатын аспап. Біржан сал, Ақан сері, Жаяу Мұса, Мұхит, Мәди, Кенен Әзірбаев, Әміре Қашаубаев, М.Ержанов, Ж.Елебеков, Ғ.Құрманғалиев, Қ.Байбосынов т.б. белгілі әншілер домбыраның әнге әр беріп, әншіге демеу болатынын дәлелдеді.

Домбыраның дамуы. Домбыра аспабының дәстүрлі үлгілерін, халықтық дәстүрдегі перне байлау, домбыра баптау, күй ойнау, домбыра жасау жөнінде зерттеулерді Б. Сарыбаев, Б. Орымбеков, Т. Әсемқұлов, А. Сейдімбек, Д. Шоқпарұлы, т.б. еңбектерінен кездестіреміз. Домбыра құрылымдық, сапалық дәрежесінің кемел деңгейге жетуі барысында бүгінге дейін бірнеше сатыдан өтті: 1932 – 1934 жылдары домбыра аспабын жетілдіру бағытында белгілі аспапшы шеберлер Қ.Қасымов, А.Ермеков, ағайынды И. және Б.Романенколар, Қ.Оңалбаев, т.б. еңбек етсе, оны 1960 – 1970 жылдары Ә.Аухадиев, О.Бейсенбекұлы жалғастырды. 1934 жылы Халық аспаптар оркестрінің (Қазақ мемлекеттік халық аспаптар оркестрі) құрылуымен байланысты домбыраның прима, альт, тенор, бас, контрабас сияқты

түрлері дүниеге келді. 1990 – 2000 жылдары аспап жасаушы-қолөнерші шеберлердің республикалық «Үкілі домбыра» сайыстары өткізіліп, соның ықпалымен домбыра аспабы жаңаша зерттеу, даму, жетілу бағытына бет түзеді. Шоқпарұлы, С. Ділманов, Ж. Тұрдығұлов, С. Кенжеғараев, т.б. домбыра жасаушы шеберлер шоғыры пайда болды. Қазақстанның батыс аудандарында домбыра тартудың өзгелерге ұқсамайтын бөлек дәстүрі қалыптасқанын айту керек. Батыс аудандардағы домбыраның негізгі өзгешелігі, көлемі үлкен болып келеді, сондай-ақ шанағы сопақ, мойны жіңішке, перне саны көбірек. Сондықтан мұндай домбыраны тартқанда қолданылатын техникалық, тәсілдерді шанағы жалпақ домбыраға қолдану қиын, өйткені бұл соңғы домбыраның мойны едәуір енді және ондағы перне де аз. Шанағы жалпақ домбыраның бірнеше нұсқасы кең тараған. Егер батыс аудандардағы домбыраларға 12—14 перне тағылса, ал шанағы жалпақ домбыраға не бары 7—8 ғана перне байланған. Перне санын арттыру процесі өте баяу жүрді және оның өзі орындалатын репертуарға тікелей байланысты еді. Әдетте, жаңа перне онымен алғаш орындалатын күйдің атымен аталынды. Пернелердің бірі домбырада **«Түрікпен күйін»** орындағанда байланды да, **«Түрікпен пернесі»** деп аталды. Бейтарап терция интервалын беретін басқа бір перне Қазақстанның батыс аудандарында **«Сарыарқа пернесі»** деп аталады.

Ән, жыр айтуға арналған домбыраның пернелері 8 – 9, әрі кеткенде 14 – 15-ке жетсе, күй домбырасына 20-дан астам перне тағылады. Олардың құлақ бұрауы да қажетіне қарай (кварта, квинта) өзгертіледі. Домбыра, негізінен, екі ішекті және кейде үш ішекті болып келеді. Домбыра тартуда қағыстардың түрлері өте көп. Мысалы, **«сермеп ойнау», «іліп қағу», «шертіп ойнау», т.б**

Домбыраның түрлері. Қазіргі кезде домбыраның 20-дан астам түрлері бар. Олардың ішінде ән мен күй домбырасы торсық тұмар кең шанақты (екі нұсқасы) балдырған балашық шіңкілдек аша үш ішекті қуыс мойын шертер оркестр домбыралары: қоңыр дауысты (альт) жіңішке дауысты (прима) ащы дауысты (секунда) бас домбыралар (екі нұсқасы)

Көп ішекті домбыралар. Бұрынғы кезде көп ішекті домбыралар Қазақстанның түрлі облыстарында болыпты. Мұны А. Алекторовтың, Д. Исаевтың, П. Юдиннің және басқа этнографтардың мәліметтерінен көреміз. Осындай мақалалардың бірінен мынадай жолдарды кездестірдік.

Үш ішекті, кейде шанағының ішінде тартылған қосымша ішектері тағы бар, өте көне домбыралар Семей облысының Абай, Шұбартау және Жақа Семей аудандарында жиі кездесетін.

Семей облысында үш ішекті домбыра тартудың тамаша шеберлері көп болған. Солардың бірі Тілеулі Мамырбековтің репертуарында ондаған күйлер болыпты. Ол кісі, мысалы, «Боз айғыр», «Қара жорға», «Қара атты», «Көк атты», «Боз жігіт», «Асан Қайғы», «Қорқыт» сияқты күйлерді нәшіне келтіре орындаған. Ұлы Абайдың баласы Ақылбай мен немересі Исраил үш ішекті домбыраны шебер тартқан екен. Исраилдің өзі де бірнеше күй шығарған, бірақ өкініштісі, ол күйлер бізге жетпеді. Қазір Семейдегі республикалық әдеби-мемориалдық Абай музейінде үш ішекті домбыра сақтаулы:

Олардың бірі Исраилдің домбырасы. Ол тұтас ағашты ойып жасалған. Бет қақпағы ағаш шегелермен бекітілген, оған тарамыс перне байланған.

Екінші домбыраның шанағы бөлек-бөлек тақтайдан құрастырылған. Жоғарғы және төменгі қақпақтары фанерден жасалған. Он екі пернесі бар.

Үшінші домбыраны ұлы ақын-ағартушы Абай Құнанбаев пен оның досы Н. Долгополов Семей өлкетану музейіне 1885 жылы тапсырыпты. Ол да тұтас ағаштан ойып жасалған. Ағаш шегелермен бекітілген бет қақпақта үш шағын ойық бар. Жоғарғы тиек жоқ. Мойынға бес перне байланған.

Көп ішекті домбыраларды тарту мәнері Қазақстанның, шығыс облыстарындағы домбырашылардың тартысына ұқсайды. Яғни күйлер ішектерді жеке-жеке шертіп ойнау тәсілімен орындалады. мұндай тәсіл республикамыздың бұл аймақтарында үш ішекті домбыраның сақталуына себепші болған. Үш ішекті домбырада орындалатын күйлер өзгеше естіледі және олардың орындалу тәсілі де басқаша.

Аспапта ойнап үйрену тәсілдері.

1. Ең алдымен, аспапты дұрыс таңдай білу керек. Мамандар ұлттық аспапты арнайы шеберханадан сатып алуға кеңес береді. Домбыраны жасаушылар сізге дұрыс таңдау жасауға көмектесіп қана қоймай, аспапты тез игерудің жолдарына нұсқайды.

2. Домбыраның қолыңызда ма? Ендеше аспапты дұрыс ұстауды үйрену қажет. Ол үшін арқаңызды тік, иығыңызды еркін ұстап, оң аяғыңызды сол аяғыңыздың үстіне қойып, аспапты ыңғайластырып қойып алуыңыз қажет. Осындай отырыспен күніне кем дегенде 10-15 минут айнаның алдында отырып жаттыққан абзал дейді домбыра ұстаздары. Осылайша сіз отырысыңызға сырт көзбен қарап, кемшіліктеріңізді түзей аласыз.

3. Ендігі қадам – домбыра құлағын бұрап үйрену. Домбырада оң және сол бұрау түрі болады. Әндер мен күйлердің басым бөлігінде оң бұрау қолданылады. Оған қою үшін алдымен домбыраның үстінен

санағанда бесінші пернесін тауып алуыңыз қажет. Бесінші ішектің нотасы астыңғы ашық ішектің нотасымен бірдей болуы шарт. Оны аспаптың құлағын бұрау арқылы іздеп, келтіресіз.

4. Келесі қадам – қақтығыстарды үйрену. Төмен қағыс бес саусағыңызды жинақтау арқылы, сұқ саусақтың тырнағымен, білектің салмағымен төмен қарай қағумен жүзеге асады. Жоғары қағыстың бұдан өзгешелігі – ішекті бас бармақтың көмегімен қағасыз. Қағыс түрлерін қолыңыз әбден жаттыққанша қайталаңыз.

5. Ендігі кезек – нота үйренуде. Нота білмесе де, Құдайдың бойына дарытқан дарынымен, ынтасымен домбыраның құлағында ойнап кеткен дәулескер күйшілер де баршылық. Мәселен, бұрынғы заманда домбыра үйірмесі де, оны үйрететін ұстаздар да болмаған. Десе де, Құрманғазы Сағырбайұлы, Дина Нұрпейісова салып кеткен сара жолмен кейіннен Кенен Әзірбаев, Жамбыл Жабаевтар жүріп өтті. Жамбыл Жабаевтың оқу оқымағаны тарихтан белгілі. Тек Жамбыл атамыз секілді дарынды болу бақыты екінің біріне бұйырмаған. Сол себепті өз күшіңізге сеніп, еңбектенгеніңіз абзал.

Домбырада қағыстарды қағылу бағытына қарай белгілейді. Төмен бағыттағы **П** – белгісімен, ал жоғары қағылғаны **V**– деп белгіленеді. Қағыстардың сан түрі осы екі белгі арқылы белгіленіп, әр күйдің басында көрсетіледі. Мысалы: **пvv; пvv; ппvv;пvvv....** Домбырада күрделі шығармаларды орындауға байланысты классикалық аспаптардан алынған қағыс түрлері де қолданылады. Олар жалпы **«штрихтар»** деп аталынып, бірнеше түрге бөлінеді. Мысалы : **пицicato, тремоло, қос тремоло т.с.с.** Дара ішекте сұқ саусақпен төмен-жоғары бағытта немесе бас бармақпен төмен қағылатын әдісті **«пицicato»** деп атайды. Осы өте жиі алынған түрін **«тремоло»** деп атайды, ал ноталарды үзбей, жалғастырып орындау үшін қолданылады. Бұл әдіс білезік буынның көмегімен қос ішекте де орындалады.

Шығармадағы әр нотаны бөліп-бөліп қысқа тремоломен орындалуы – **деташе** штрихы деп атайды.

Домбырада қолданылатын әдістердің ішінде **акцент, глиссандо, стаккато, портаменто** сияқты штрихтар да бар.

Акцент – көрсетілген дыбысты жеке, бөліп (салмақ түсіре) орындауды берілсе, глиссандо – екі нотаның арасын тремоло арқылы жалғастыра, домбыра сабымен жылжыта ойнауды көрсетеді.

Стаккато – дыбысты өте қысқа, бөліп-бөліп орындауды көрсетсе, ал, портаменто – дыбыстардың арасын үзбей, сол қолды көтермей орындау ерек екенін білдіреді. Домбырашының оң қол шеберлігі осы әдістерді меңгеруге байланысты болады. Оңай қағыстан күрделі қағыстарға қарай біртіндеп жаттығу керек. Оң қол шеберлігін арттыру үшін арнайы жаттығу, этюдтер қолданған жөн. Домбыра үнінің сапасы, дыбыс көркемдігі тікелей оң қол шеберлігіне де байланысты, сондықтан оқушы бұл әдістерге мұқият дайындалуы керек.

Қорытынды: Оқудың алғашқы кезеңінде арнаулы жаттығулармен міндетті түрде дайындалу керек, себебі, бұл жаттығуларсыз оқушы дұрыс дыбыс шығара білуді, қолдың буындарының дұрыс қозғалысын қалыптастыруды жақсы меңгере алмайды. Бір ескертетін жәй: оқушының сол қол буындарының бір қалыпты жылжып, ретпен қозғалысын қадағалау, гамма, арпеджиомен жаттығу техникалық өсудің бірден –бір жолы. Гамма және арпеджиомен жұмыс жасағанда дыбыстың тазалығына, құндылығына, ритмикалық дәлдігіне үлкен көңіл бөлген жөн. Мұғалімнің негізгі міндетінің бірі әрбір оқушының жеке оқу жоспарын жасау.

Музыкалық сауатын кеңейтсе, теориялық білімімен, орындау мәдениетін қалыптастырады. Оқушы орындайтын шығармаларды бірте-бірте күрделендіріп оларды кідіріс жасамай ойнайтындай дәрежеге жетуі керек. Домбыра үйренуші бастапқы қадамдарды дұрыс меңгеріп, қолдана білуі керек. Жалпы қойылым, отырыс, музыкалық сауаттылықты күн сайын айтып отырып, әрдайым есте ұстап, одан әрі күрделендіре беру керек. Теория мен практиканы ұштастырып домбыраны үйрену қажет.

Әдебиеттер тізімі:

- 1 Ахмедияров Қ. Күй – ұран. – Алматы, 2001. – Б. 336
- 2 Балмағанбетов С. Қазанғап. – Ақтөбе: ЖШС «Ақжар - АБК», 2005. – Б.120
- 3 Жүсіпов Б. Жиделі Байсын күйлері: оқу құралы. – Алматы: «Ғылым», 2000. – Б.
- 4 Тоқтаған А. Құрманғазы. – Алматы: Білім, 2005. – Б. 216
- 5 Райымбергенов А., Аманова С. Күй қайнары. – Алматы: - Өнер, 1990. – Б. 288

Семей қаласы
“Мұқан Төлебаев атындағы музыка училищесі” КМҚК
«Үрлемелі және ұрмалы аспаптар» ПЦК оқытушысы
Төлеутаев Нұрбол Үннісұлы

ТРОМБОН АСПАБЫ: ТАРИХЫ, ҚҰРЫЛЫСЫ ЖӘНЕ ҚОЛДАНЫЛУЫ

Тромбон — мысқылдан немесе күміс металдан жасалған үрмелі аспап, оның құрылымында ұзын түтік және қозғалысқа келтірілетін түтікшелі клапан бар. Бұл аспап көбінесе симфониялық оркестрлерде, джаз, марш және әскери музыкасында кеңінен қолданылады.

Тарихы: Тромбонның тарихы XIV ғасырдан басталады. Ол алғашында «сакбут» деп аталып, ортағасырлық және ренессанс кезеңінің музыкалық ансамбльдерінде қолданылған. Сакбуттар қазіргі замандағы тромбондардың прототипі болған. Ал, XVI ғасырдан бастап, тромбонның қазіргі түрі қалыптаса бастады. Ол уақыт өте келе жеке аспап ретінде танылды және классикалық оркестрлерде маңызды орын алды.

Тромбонның негізгі бөлігі — ұзын, түтік тәріздес құбырдан тұрады, оның бір жағында ауыздық бар, ал екінші жағында мундштук орналастырылады. Тромбонның ерекше қасиеті — оның түтігінің ұзындығын өзгерту арқылы әр түрлі дыбыстар шығару мүмкіндігі. Бұл механизм «клипер» деп аталады. Клиперді тарту арқылы музыкант түрлі ноталарды шығара алады.

Қазіргі тромбондар негізінен екі түрге бөлінеді:

1. Түзу тромбон (басқа сөзбен айтқанда, «клиперсіз» тромбон). Бұл аспаптың түтігі түзу болып келеді, ал дыбыс биіктігін өзгертуді аспапты тарту арқылы орындайды.
2. Клапанды тромбон. Бұл түрінде бірнеше клапандар (мысалы, клапан қосатын немесе ауысатын) орнатылған, бұл дауыстарды көбірек өзгертуге мүмкіндік береді.

Тромбон әртүрлі музыкалық жанрларда кеңінен қолданылады. Симфониялық оркестрде ол негізінен төменгі регистрде жұмыс істейді және едәуір күшейтілген дыбыс береді. Джаз музыкасында тромбонның қолданылуы ерекше маңызды, өйткені ол импровизацияға мүмкіндік береді және орындаушыға ерекше дыбыс мәнерін білдіруге жол ашады.

Тромбонның әскери марштар мен шеру музыкасына қосатын мәні де зор. Ол жүрісті, қуатты дыбыстарды беру үшін өте тиімді. Сонымен қатар, тромбон көбінесе кино, театр қойылымдары және түрлі музыкалық жобаларда да қолданылып жүр.

• **Симфониялық оркестрлерде** тромбон маңызды рөл атқарады. Ол терең және әсерлі дыбыс шығарып, шығармаларға ерекше қуат береді.

• **Джаз музыкасында** тромбон өз орнын тапты. Оның слайд механизмінің икемділігі джазда импровизация жасауға мүмкіндік береді.

• **Әскери оркестрлерде** бұл аспап салтанатты және ерлік рухын жеткізеді.

• **Киномузыкада** тромбонның дыбысы жиі қолданылып, драмалық әсерді күшейтеді.

Сонымен қатар, тромбон жеке орындау аспабы ретінде де танымал. Көптеген виртуоздар бұл аспапта шебер ойнап, оның мүмкіндіктерін барынша аша түсуде.

Тромбон — өте көне және қызықты аспаптардың бірі. Оның ерекше дыбысы мен мүмкіндіктері көптеген музыкалық жанрларда кеңінен қолданылып, музыка өнерінің дамуына зор үлес қосқан. Тромбонның әртүрлі түрлері мен құрылымы оның әрбір музыкант үшін әрдайым жаңа тәжірибе мен шығармашылық ізденістерге жол ашады.

Қолданылған әдебиттер тізімі

1. Босенко, А. Н. *Медные духовые инструменты: История и практика*. – Москва: Музыка, 2004.
2. Гизе, Ф. *История духовых инструментов*. – Санкт-Петербург: Композитор, 2010.
3. Кузнецов, И. А. *Музыкальные инструменты: Энциклопедический словарь*. – Москва: Просвещение, 2015.
4. Марсель, Д. *Основы игры на тромбоне*. – Париж: Edition Musicale, 1987.
5. Тромбон. [Электронный ресурс]: История, конструкция и применение. – URL: <https://musikipedia.ru/trombone> (қолданылған күні: 30.12.2024).

Семей қаласы
“Мұқан Төлебаев атындағы музыка училищесі” КМҚК
Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің оқытушысы
Есенова Айсулу Бекеновна

ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТ САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ БОЙЫНА ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

«Әрбір ұлттың баласы өз ұлтының арасында өз ұлты үшін қызмет қылатын болғандықтан, тәрбиелі баланы сол ұлт тәрбиесімен тәрбиелеуге міндетті» деп Мағжан Жұмабаев атамыз жазғандай, бүгінгі оқушы – егеменді еліміздің ертеңгі болашағы екенін ескерсек, «осы балалардан қоғамның тұлғасы болар білімді, тәрбиелі, мәдениетті, ұлтжанды азаматтар шыға қояр ма екен?» деген ой көпшілігімізді толғандырады.

Болашақта еңбек етіп, өмір сүретіндер — бүгінгі ұрпақ. Ал ол ұрпаққа білім мен тәрбие беретін ұлы тұлға - ұстаз. Өз ісіне берілген, жаңалықты жатсынбай қабылдайтын, ұлттық қасиетіміздің асылдарын асқақтата отырып, шәкірттерінің жанына нұр құятын ұстазды ғана бүгінгі күннің лайықты тұлғасы деуге әбден болады. Білім— қоғамды әлеуметтік мәдени-ғылыми үрдіспен қамтамасыз ететін ғажайып құбылыс, жоғары құндылық.

Мұғалім - бұлқай кезде де ең алдымен кәсіби деңгейі жоғары, интеллектуалдық, шығармашылық әлеуеті мол тұлға. Ол оқытудың жаңа технологияларын өмірге ендіруге дайын, оқу-тәрбие ісіне шынайы жанашырлық танытатын қоғамның ең озық бөлігінің бірі деп есептеледі.

Білім сапасын арттыру, бүгінгі таңдағы өзекті мәселелердің бірі болып отыр. Осы мәселені шешу—білім беру мазмұнын жаңашаландырумен, оқу үрдісін ұйымдастыру технологиясы мен нәтижесіне ерекше мән берумен тығыз байланысты.

Жан-жақты дамыған дарынды тұлға қалыптастыру заман талабына сай рухы өр, діні таза азамат тәрбиелеу ұстаздан үнемі, тымбай ізденуді талап етеді. Жас ұрпаққа сапалы біліммен бірге саналы тәрбие беру қай кезде де өзектілігін жоғалтқан емес. Қазірде солай. Арғы ата-бабаларымыз жас өренді елін, жерін сүйуге үндеп, ұлттық салт-дәстүрмен сусындатуды мұрат тұтқан. Сол рухани үндеу бүгінгі күнге жеткізді.

Білім мен тәрбие егіз ұғым. Білім - парасаттылыққа, тәрбие-адамгершілікке уағыздайды. «Адамға ең бірінші білім емес, тәрбие берілуі керек, тәрбиесіз білім адамзаттың қас жауы» деген ұлы ғұлама әл-Фарабидің даналық сөзінің мағынасы терең.

Тәуелсіз Қазақстан жағдайында біз сапалы білім, саналы тәрбие беруді ұлттық тәрбиеден қарастыруды тиімді деп есептеуіміз қажет. Өйткені жалпы тәрбиелеу процесі тек қана батыс еуропа мен американдық үлгіні қабылдап бара жатқанға ұқсайды. Ұлттық тәрбиеде, әсіресе, ана тілі байлығының алар орыны ерекше. Осыны ескере келе, қазақ тілі мен әдебиеті пәнін оқыту барысында тек қана теориялық білім беріп қана қоймай, ұлттық үрдісімізден хабар бере отырып, адамгершілік қасиеттерді қалыптастыру мәселесіне жете назар аударуға тырысу керек.

Бүгінгі күні барша қазақ тілі мен қазақ әдебиеті ұстаздар қауымының алдында тұрған басты міндет білім мен тәрбие берудегі озық ұстанымдардың ұлттық тәрбие құндылықтарымен байланыстыра отырып, әр оқушының қабілетін, талантын ашу, өзіндік ұлттық тәрбиесі мен санасын қалыптастыру.

Себебі Қазақстан әрі батыс, әрі шығыс елі, ерекше ортада тұрған көп ұлтты мемлекет. Оның өзіне тән ұлттық, қоғамдық ерекшеліктері бар. Сондықтан ұлттық тәрбие негізінде оқушылардың бойына ұлттық сезімді қалыптастыру басты міндет болып табылады.

Қазақы дүниетаным, ақыл-ой, тағылымдық ұлағат ғасырлар бойы шыңдалып қалыптасты. Сан ғасырлық ұлттық тәрбиенің этнопсихологиялық негіздерін бір арнаға түсіріп, қазақ ойшылдары мен ағартушыларының, қоғам қайраткерлерінің еңбектеріндегі ұлттық тұлға тәрбиесі туралы ой – пікірлердің дамуын, халқымыздың шынайы ұлттық тұлғасы болған ақын - жазушы, ғалым және қоғам қайраткерлерінің үлгі-өнегесін тәрбие мәселесінде пайдалану.

Оқушылардың ішкі дүниесін, оның рухани-адамгершілік келбетін қалыптастыруға бағытталуы тиіс. Қазақ этнопедагогикасының бұл арада ерекше мүмкіндіктері бар. Өйткені оның мазмұнында ұлттық құндылықтар жарасымды үйлесім тауып жатады. Мұның өзі халқының өзіне тән ұлттық ерекшелігін терең танып, көре білуге мүмкіндік береді.

Әрбір халықтың тарихи өмірінде қол жеткізген ең құнды дүниелері—рухани және адами қасиеттер, құлықтылық үлгілері бар. Сондықтан да әрбір жаңа ұрпақ үшін мәнді тәрбие-ұлттық тұрғыдағы тәрбие үлгісі болып табылады. Өйткені, мұнда тәрбиенің негізін замандар бойы қалыптасып келген асыл рухани құндылықтар және биік ізеттілік пен құлықтылық тұрғысындағы ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып жататын,

адамның адамдық қасиетін нығайтып әрі асылдандыра түсетін, халықтың даналық өмір–салтынан туындап отыратын бұлжымас ережелермен қағидалар құрайды. Ұлттық тәрбие – адам өмірінің алтын арқауы. Ұлттық тәрбиеден тереңдеп нәр алған адам – рухани бай адам. Ондай адам жалпы адамзаттық тұрғыдан мәдени және рухани құндылықтарды бойына тезірек сіңіреді, сөйтіп, толық әрі кәміл адам дәрежесіне тезірек жетеді. Ұлттық менталитет–тұнып тұрған рухани қазына. Халықтың тілі мен мәдениеті болсын, салт-дәстүрі мен наным-сенімі болсын – мұның бәрі де әрбір халық үшін асыл да қымбатты рухани дүниелер.

Ұлттық тәлім-тәрбиенің дамуымен қалыптасуына үлкен үлес қосқан қазақтың көптеген зиялы оқымыстылары жеке басқа табынудың құрбаны болды, қудалауға түсті. Мұның өзі ұлт мәдениетінің өсуін үлкен ежелуге әкеліп соқтырды. Халық педагогикасы жөнінде ғылыми-зерттеулер жүргізуге шек қойылды. Ұлттық салт-дәстүрлерді дәріптеу, өмірге енгізу санадағы ескінің сарқыншағы деп бағаланды. Халықтық дәстүрлер өзінің қоғамдық мәнін жойып, отбасылық мәнге ғана ие болды. Оның өзі бертін келе, мектеп, жоғарғы оқу орындарының тәрбие жұмыстарының негіздеріне кірді. Тәрбиелік жұмыстар коммунистік идеологияға негізделіп, оқу-тәрбие жұмыстары негізінен орыс тілінде жүргізілуіне байланысты қазақ тілі біртіндеп өмірден шеттеле бастады.

Ұлттық қасиеттерімізді ұрпақ бойында қалыптасуы қоғам игілігі үшін маңызды. Оқушыларға ұлттық тәрбие беру кең көлемде жүргізілуі тиіс. Ал ұлттық тәрбие ғаламдағы құндылықтарды бойына сіңіріп, өз құндылықтарын арттыра береді. Ұлттық тәрбие құндылықтар құралдары болып саналады: ұлттық тіл, ұлттық-әдеп ғұрыптар мен салт-дәстүрлер, ауызекі халық шығармашылығы, ұлттық тарих, ұлттық сәндік-қолданбалы өнер, ұлттық ойындар, тағы басқалар.

Әлемдегі барша халықтың өкілдері - өз бойындағы барлық асыл қасиеттері мен құндылықтарын өскелең ұрпағының санасына сіңіруді ғұмыр бойына мақсат етіп келеді. Классикалық жазба әдебиет пен халықтық ауыз әдебиеті үлгілеріндегі тартымды кейіпкерлердің бойындағы ізгілік, махаббат, бақыт, өмір мен бостандық үшін күрес, әділдікті, шыншылдықты, адалдықты жақтау, елін, жерін сүю, еркіндік пен адам құнын қоғау, біріншіден әр ұлттың бойындағы бар асыл қасиет болып саналса; екіншіден ол барлық ұлттарға, бүкіл өркениетті адам баласына тән гуманистік қасиет.

Тәуелсіз мемлекетіміздің ертеңі — ұрпақтың рухани байлығы, мәдениеті, саналы ұлттық ойлау қабілеті мен біліміне байланысты. Өйткені әрбір халық ұрпағымен көктеп, өркен жаяды. Әрбір мемлекет рухы таза, санасы биік білімді де, білікті ұрпағынан қуат алады. Өскелең ұрпақтың өзінің туған Отанына деген шынайы сезімі, ұлттық мақтанышы, азаматтық жауапкершілігінің оянуы – ұлттық тәрбие арқылы жүзеге асары хақ.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақ мемлекетінің идеологиясында жастарға патриоттық тәрбие беру //Білім саласындағы инновациялық технологиялар. Қазіргі кездегі дамуы және келешегі: Республикалық ғылыми-методикалық конференция материалдары. - Қарағанды, 2005. - Б.226-229.
2. Қазақ этнопедагогика құндылықтарын патриоттық тәрбиеге қолдану. //Экологияның өзекті мәселелері: III халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының материалдары. Т.2. - Қарағанды: ҚарМУ, 2004. - Б.234-235
3. Отанға деген сүйіспеншілікті тәрбиелеу мәселелері //Қарағанды мемлекеттік университетінің хабаршысы. Педагогика сериясы. - 2004. - №4(36). - Б.160-163.
4. Отан сүйгіштік тәрбие - басты міндет //Қазақстан мектебі. - 2005. - №5-6. - Б.3
5. Салт-дәстүрлер мен ұлттық ойындар негізінде студенттерге патриоттық тәрбие беру //Академик Е.А. Бөкетов–ғалым, педагог, ойшыл: Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. – Қарағанды, 2005. - Б.57-59.

г. Семей
КГКП «Музыкальное училище им М.Тулебаева»
Преподаватель хореографических дисциплин
Алжанова Бахытгуль Какимовна

СОВРЕМЕННЫЕ СТИЛИ В КАЗАХСКОЙ ХОРЕОГРАФИИ

В своей статье я хочу поговорить на тему развития современной казахской хореографии, о ее жанрах и стилях. Сохранение танцевальных традиций, исследование казахского фольклора, совершенствование современных путей пропаганды казахского современного танца являются главными тенденциями данной темы. Фестивали, конкурсы, семинары, балетные спектакли – это череда событий, помогающих расти и изменяться казахской хореографии, которая прочно связана с опытом мирового балета и своими национальными корнями. Хореография Казахстана выступила как самостоятельное явление казахского искусства, владеющая самыми разнообразными стилистическими приемами – от национальной пластики, классического танца и до различных техник современного танца. Плодотворными эти поиски сделали синтез профессиональной школы и традиционного танца. Это нужно:

- Для сохранения национальной культуры и народного творчества
- Донесения фольклорного материала до зрителей
- Понимания национальной индивидуальности в музыке и в танце
- Современной творческой интерпретации фольклорного материала,
- Внедрения инновационных методов, приближающих к пониманию народной культуры,
- Знаний законов стилизации народного танца,
- Придания народному танцу современного звучания
- Поиска новых форм сведений народного и современного искусства.

Основной задачей данной работы является поднятие вопросов, проблем, касающихся освоения казахского фольклора, посредством современного хореографического языка. Были освещены три направления казахской современной хореографии: современный танец, неоказахская хореография и эстрадный казахский танец. Стилизация в хореографии — сознательное использование комплекса средств выразительности, приемов и методов для имитации хореографического стиля и микс стилевых параметров в одной хореографической композиции, эпохи направления или национального танца. В то же время ошибочным будет мнение, что, например, соединив элементы и движения национального танца с лексикой классического танца (ноги — классический танец, руки — национальный танец) и есть стилизация. Проблема стилизации в хореографической композиции состоит в том, что хореографы не всегда грамотны в одном стиле, чтобы грамотно «имитировать» его в другом. Например, зачастую в стилизованном казахском танце мы видим с одной стороны аранжированную казахскую музыку с битами хип-хопа и казахской темой в исполнении народных инструментов и с другой стороны казахский народный танец в парчевых длинных платьях. Работая над стилизацией народного танца необходимо помнить, что музыка и костюм должны быть тоже стилизованы. Часто при стилизации народного танца, выхолащивается полностью национальная ментальность и теряется аромат народной культуры. Балетмейстер вправе, преследуя идейное содержание произведения, (объекта) исключить основные движения народного танца, оставив только национальные черты. Подчиняясь традициям и обрядам страны, сделать более выпуклым менталитет, культуру народа при помощи другой хореографической лексики и режиссерских решений. Так, например, проанализируем одну из сцен спектакля «Тамыр» (Корни) в постановке сестер Габбасовых. Сцена «Изгнание злых духов» начинается под песню на казахском языке хора бабушек без музыки (из архива Казахской национальной консерватории им. Курмангазы), затем вступает музыка К. Шильдебаева. На сцене образ Отан-Ана (Родина - Мать) в белом платье с длинными косами, национальным украшением и тату на руках в виде казахского орнамента, в руках ковш с адраспаном, издающий специфический запах от дыма — совершается обряд, ритуал изгнание злых духов (окуривание дымом углов сцены). По хореографической лексике: отсутствие казахского танца во время совершения обряда и затем стилизованный казахский танец contemporary техникой. Стилизация не ограничивается только стилизацией народного танца. Возможны различные варианты, как с языком (хореографической лексикой), формой, жанром так и направлением танца. Ярким примером стилизации являются танцы репертуара коллектива эстрадного танца «Гулдер» РК. Анализируя хореографическое произведение необходимо проследить за выдержанностью в одной

выбранной стилистике всего произведения, т. е гармонично и оправданно соединить несколько стилевых черт. Если определить в одном предложении то стилистика произведения (творческого продукта в любом виде искусства) — это сохранение выбранных стилистических признаков от начала и до конца, включая стилизацию (если таковая есть), если конечно не требуется в самом произведении специальной смены стилистики. Хореографическое искусство Казахстана сегодня — это большой пласт различных видов искусств, где границы порой очень размыты.

Первые опыты стали появляться в работах отдельных хореографов еще в 70-80 годы. Эпицентром авангардных поисков, конечно же, были Москва и Ленинград, но пионеры современного танца появлялись и в других городах Союза – процесс появления нового остановить было уже невозможно. В Казахстане таким «возмутителем спокойствия» академических кругов стал молодой Жанат Байдаралин, выпускник балетмейстерского отделения ГИТИСа.

На протяжении 20 лет Жанат Байдаралин проводил в жизнь идеи современного танца в Казахстане. В конце 80-х, когда наступила пора перестроечных перемен в обществе, заявила о себе. Студентка 4 курса балетмейстерского факультета ГИТИСа Гульнара Адамова в рамках преддипломной практики начала преподавать в АХУ им. Селезнева джаз-танец. Она была одной из тех студенток, что получили основы этого стиля от Бенджамина Феликс-далла, преподавателя джаз-танца из Голландии, приглашенного для проведения одного из первых мастер-классов в ГИТИС им. Луначарского.

В 1995 году в Национальной академии искусств была открыта кафедра режиссуры хореографии. Еще во время учебы в мастерской Б. Аюханова ярко заявили о себе необычными постановками сестры Гульнара и Гульмира Габбасовы. Сегодня, сестры Габбасовы преподают технику contemporary в АХУ им. Селезнева и в Национальной академии искусств им. Жургенева.

Неоказахская хореография – это тоже стилизованный танец. Обогащение национального танца новыми средствами и формами хореографической выразительности. Мастерство современного хореографа заключается в умении правильно сочетать современные, классические и исконно национальные движения. В основе неоказахской хореографии лежит, прежде всего, изучение фольклорно-этнографического материала, владение законами композиции, чувство стиля и все то, что в совокупности создает нужный образ или ощущение образа, своеобразного национального характера народа, его образ жизни и особенности мышления. Стремясь познать, возродить и донести национальную культуру до зрителей и исполнителей балетмейстеры создают новые произведения на основе народных традиций. Только так можно передать последующим поколениям народные черты. Работая в этом направлении, перед хореографами стоит сложная задача - создание самых разнообразных форм народного танца и в тоже время, обрабатывая фольклорный материал, создавать новые произведения, созвучные нашему времени. Придания народному танцу современного звучания. Казахские народные танцы никогда не имели четких хореографических правил и канонизированного образа. Чаще всего они исполнялись в форме вольной импровизации, позволявшей посредством определенных стилистических манер выплеснуть эмоциональный, жизнерадостный темперамент. Раскрывая данную тему, хочу рассказать о талантливом человеке Анваре Садыковой, которой удалось органично совместить классическую, современную хореографию и национальный казахский танец. Получилось невероятно самобытное и уникальное направление «Неоказахская хореография». Но сам балетмейстер не считает себя основоположником данного направления: «Зарождение этого направления началось в хореографических постановках великих мэтров казахской хореографии Заурбека Райбаева, Дауренбека Абирова, Болата Аюханова.», - утверждает Анвара.

Стилизация – это обогащение народного танца новыми средствами и формами хореографической выразительности. Несмотря на повсеместное увлечение подрастающего поколения современными танцами, народный танец был и остается в Казахстане одним из основных направлений. Отбирая из неисчерпаемого источника, каким является народное танцевальное творчество, характерные выразительные движения, балетмейстеры их по-новому пластически осмысливают, обобщают, придают им необходимую многозначность и широту выражения. В данном случае мы говорим об использовании такого приема как «стилизация». Источником стилизации может быть стиль и манера отдельного автора или исполнителя, творческого направления или школы, арсенал характерных форм исторического стиля, народной культуры. В казахской хореографии такие балетмейстеры как Булат Аюханов, Минтай Тлеубаев, Заурбек Райбаев, Дауренбек Абиров имеют свой индивидуальный почерк. Современную казахскую хореографию XXI века обогатили сестры Габбасовы, Гульнара Адамова. В апреле 2015 года учащиеся Алматинского хореографического училища им. А. Селезнева презентовали новое направление «неоказахская хореография» молодого педагога и балетмейстера Анвары Садыковой. Это говорит о том,

что современный казахский танец - явление не застывшее в своем развитии, а постоянно обновляющееся, живое искусство. Можно сказать, что стилизация – это своеобразный мостик между прошлым и настоящим. Таким образом, в заключении данной работы, изучив вышеизложенный материал необходимо прийти к заключению, что данные вопросы были не только актуальны, но и наметили перспективы дальнейшей работы в данном направлении

Использованная литература:

1. Г.Н.Габбасова «Вопросы прочтения терминов «стилизация» в хореографическом искусстве» Материалы научно-практической конференции «Вопросы хореографического искусства и образования конца 20-начала 21 веков». А, КАЗ НАИ им Т.Жургенова.2017 г
2. Журнал NOMAD-KAZAHSTAN статья «Современный танец в Казахстане» 07.12.2010 г
3. Д. А. Баймбетова «Особенности стилизации казахского народного танца» Ч, 2017 г

Семей қаласы

“Мұқан Төлебаев атындағы музыка училищесі” КМҚК

Арнайы пән оқытушысы, хореография

Хамитова Алия Адилбекована

ҰСТАЗЫ МЫҚТЫНЫҢ – ҰСТАНЫМЫ МЫҚТЫ. КӨРНЕКТІ ҰСТАЗ - ЕГИЗБАЕВА РАУШАН ВЛАДИМИРОВНАНЫҢ ӨНЕРІ МЕНІҢ ӨМІРІМ

Қазақстанның мәдениеті мен өнерінде айрықша орны бар, би әлемінің жарық жұлдызы Раушан Владимировна — ұлағатты ұстаз әрі көрнекті балетмейстер. Оның шығармашылығы Қазақстандық хореография өнерінің дамуына үлкен үлес қосты. Өмірін би өнеріне арнаған бұл тұлғаның еңбектері ел тарихында алтын әріптермен жазылған. Бұл ұстаз туралы жазбау мүмкін емес. Семей қаласының Маралбай ауылында 1968 жылы туған. 1970 ж Семей қаласына көшкен болатын. 1978 жылы Алматы хореографиялық училищесінен балаларды балет өнеріне іріктеуге Семейге комиссия келген болатын. Шығыс Қазақстан облысынан Раушан Владимировнаны, қазіргі заманауи биден атақты апалы сіңіллер Габбасова Гульмира мен Гульнара, Горшкова Л. тандаған болатын. Раушан Владимировна ең атақты өнер жолындағы ҚР еңбек сіңірген әртісі, мықты ұстаз Исмаилов А.М. ұстазда оқыған. Олар маған қажет нәрсенің бәрін салды – деп айтып отыр көрнекті ұстаз. Училищеде 3-4 курс оқыған кезде емтихандарға опера балет театр мен ансамбльдерден жұмыс берушілер келіп жұмысқа шақыратын- деді. Училищені бітіргеннен кейін сол кездегі Государственный ансамбль песни и танца Каз ССР қазіргі Қазақстан Республикасының «Салтанат» би ансамбліне жұмысқа кірді. Ол кезде атақты балетмейстер, мемлекеттік сыйлығының лауреаты, ҚР халық әртісі, ҚР еңбек сіңірген өнер қайраткері, қазақ балет әртісі және педагог, профессор Заурбек Молдағалиевич Райбаев ансамблдің жетекшісі болған. Одан кейін Фольклер этнографиялық Алтынай ансамблге жұмысқа шақырды. Ол жерде Мәскеу қаласының балерина, педагог-балетмейстер, Ресейдің еңбек сіңірген мәдениет қызметкері Всеволодская Голушкевичпен жұмыс істеуге мүмкіндік болды. Мында да Исмаилов Али Маликовичпен жұмыс істедік, ол кісі менің нұсқаушым болды. Ансамблмен бүкіл Қазақстан мен шетел елдерге сапар болды. Қазіргі таңда мықты ұстаздардың бірі Кульбекова Айгул Кенесқызы, Тойған Ізім ең бірінші коллективтердің бастама әртістері болдық. Келісім шарт бойынша шетелге Мәскеудің әртістер филармониясына жұмысқа шақырған. Әрине жақсы сабақ, басқа ережелер, басқа ел. Неге қайтып келдім Қазақстанға өйткені Югославиямен соғыс 1990- 1991 ж болды.

Қайтып келгеннен кейін Семей қаласының обыстық балет хореографиялық мектебінде педагогикалық қызметім басталды. Ол жабылғаннан кейін өзіннің жеке «Азия Д» мектебін ашты. Балет мектебінде оқыған балалардың көбі жеке мектебінде оқыды. Әрине қиын болды, биге арналған ғимарат іздедік дейді. Спорт мектебінде, 37 мектепте де жастар сарайында да жалға алатынбыз жұмыс істеу үшін. Ол кезде өзімнің жан досым Дьякова Лариса Александровнамен таныстым ол маған Абай атындағы театрға балетмейстер қызмет атауына жұмыс істеуге шақырды. Мен ол театрда 2 жыл жұмыс істедім-дейді. 1995 ж ірге тасы жаңадан қалаған театрдың ашылу салтанатына Жанат Байдаралинді Семейге жұмысқа шақырды. Мен атақты балетмейстермен училищені оқып жатқан кезде кездесем, ол кезде ол

«Менің ағам Маугли» деген хореографиялық мфильм қойды, біз онда қасқырдың ролін биледік. Бұл менің әртіс екінші өмірім сахнада басталды.

Еураз шоу үшін үлкен рақметімді Байдаралинге айтқым келеді. Еураз шоуда жүрген уақытта Қазақ ұлттық педагогикалық қыздар институтына оқуға түстім. Ол кезде ұстаздардың бірі, әртіс, балетмейстер Абиров Д.Т және Ирина Людмила, Кастеева Зарэма Ахметова. Менің өмірімде атақты ұлағатты ұстаздармен кездескеніме өте қуаныштымын. Болат Аюханов маған соло қойды. Ментай Жанелевич пен Ольга Барисовна Шубладзе, Хасан Ахунов, Калиденко, Бейсенова Раушан Владимировна Овзоева, Горская Украинадан атақты хореографтар келген Калиденко Петрова. Өзімнің оқушыларымның балалары қазіргі таңда мен жұмыс істеп жүрген колледжде оқиды. Мен үшін үлкен мәртебе, өте қуаныштымын өзімнің оқушыларым мықты жерде жұмыс істеп үлкен жетістіктерге ие.

Раушан Владимировна 16 жыл Семей қаласындағы Жанама Мемлекеттік мекемеде Керен мылқау мектебінде жұмыс істедім. Саңыраулар мен мыңқауларға арналған қимылдарды үйреніп, билерін қимылмен түсіндірді. 4 жыл сайын конкурстарда Семей қаласындағы мылқау мектебі Бас жүлде алады. Бұл балалар ерекше болса да ерекше назарында. Балалар сайқымазақта, қимылмен ән айтып қатысады. Оны естімесе де қимылмен көрсетіп, билейді. Қазіргі таңда Мұқан Төлебаев атындағы музыкалық колледжде халықтық көркем шығармашылық циклі болып істейді. Раушан Владимировнаның өнер мен мәдениетке қосқан зор үлесі үшін көптеген марапатқа ие болды. Ол – Қазақстанның халық әртісі, мемлекеттік сыйлықтардың лауреаты. Қазақстан Республикасының Мәдениет қайраткері, хореографтардың одақ мүшесі. Қазылар алқасының төресі, балетмейстер.

Өнерге деген адалдығы Раушан Владимировна өзінің әрбір шәкіртіне өнердің биік шыңына ұмтылуды үйретті. Ол тек кәсіби шеберлікке емес, адамның рухани байлығына, жауапкершілікке, ізгілікке ерекше көңіл бөлді.

Бүгінгі таңда Раушан Владимировна есімі – ұлағатты ұстаз символы. Оның мұрасы, шығармашылығы мен тәрбиелеген шәкірттері Қазақстан мәдениетінің асыл қазынасына айналды. Раушан Владимировна – өнердің шынайы жанашыры. Оның өмірі мен еңбегі болашақ ұрпаққа үлгі болып қала бермек. Шәкірт жеңісі- ұстаз жемісі демекші. Ұстаз жаратылысынан өзіне айтылғанның бәрін жете түсінген, көрген, естіген және аңғарған нәрселердің бәрін жадында жақсы сақтайтын, ешнәрсені ұмытпайтын алғыр да аңғарымпаз ақыл иесі, мейлінше шешен, өнер білімге құштар, аса қанағатшыл жаны асқақ және ар намысын ардақтайтын, жақындарына да жат адамдарына да әділ, жұрттың бәріне жақсылық пен ізгілік көрсетіп қорқыныш пен жасқану дегенді білмейтін батыл, ержүрек. Бұл адам тану, адамның күрделі және қызықты, шым шытырығы мол рухани жан дүниесіне үңіле білу. Педагогикалық шеберлік пен педагогикалық өнер – ол даналықты жүректен ұға білу болып табылады. Сол тұстағы оқушыларға тұрмыстық би дәрежесіне аса алмай отырған балет заңдылықтарын үйретіп, бай мұрасымен таныстырған. Ұстаз еңбегі – ұлы еңбегі. Егер әр адамның ізгілік тамшысы мен бойында қарым қабілеті болса, ол соны аша білген мұғалімнің еңбегі. Сол нұрды жеткіншектің бойына дарыту үшін мұғалім қаншама тер төкті десеңізші. Дүниеде адамды тәрбиелеп, азамат атандырғаннан артық абырой мен құрмет жоқ шығар. Балет әртісінің кәсіби қызметіндегі басты мақсаты- музыка, хореография және әдеби драммалық сюжеттің көмегімен көркем бейнені ашу және жасау болып табылады. Бұл ретте техникалық жабдықталу, би мәнерлігі және актерлік шеберлік критерийлері бір бірімен тығыз байланыста қарастырылуы тиіс. Әртістік және сахнаға қайта сіңіру қабілетті сияқты балет орындаушысына қойылатын талаптар көбінесе бишінің хореографиялық және драматургиялық міндеттерді түсінуге ғана емес, сонымен қатар оның жеке басының даму деңгейіне, интеллектуалды, эмоционалды және моральдік- ерік қасиеттеріне байланысты.

Қоғамдық қызметі. Ғалымдық қызметінен бөлек, Раушан Владимировна қоғамдағы білім беру саласының дамуына белсенді қатысады. Ол бірнеше білім беру бағдарламаларын құруға атсалысып, оқыту әдістерін жетілдіру бойынша өз ұсыныстарын енгізген. Жеке қасиеттері мен құндылықтары

Раушан Владимировна — терең білімді, еңбекқор және жаңашылдыққа ұмтылатын тұлға. Оның табандылығы мен шығармашылығы көпшілікке үлгі. Ол өз жұмысында заманауи технологияларды қолдана отырып, білім беру мен ғылымды жаңа деңгейге көтеруді мақсат етеді. Раушан Владимировнаның өмірі мен қызметі — ғылым мен білімге адалдықтың жарқын мысалы. Оның еңбектері тек Қазақстанда ғана емес, әлемдік деңгейде де жоғары бағаланып келеді. Ол жастардың болашағына жол ашып, қоғамның интеллектуалды дамуына үлес қосып жүрген нағыз көшбасшы.

г. Семей
КГКП «Музыкальное училище имени М.Тулебаева»
Преподаватель ПЦК «Теория музыки»
Бердникова Ирина Борисовна

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ МЕТОДИКИ ПРЕПОДАВАНИЯ МУЗЫКАЛЬНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ В МУЗЫКАЛЬНЫХ УЧИЛИЩАХ И КОЛЛЕДЖАХ ИСКУССТВ

Данная статья представляет собой попытку обобщения и осмысления разработанного учебного материала в процессе педагогической деятельности, а также ставит своей целью рассмотрение некоторых вопросов методики преподавания мировой музыкальной литературы в музыкальных училищах и колледжах искусств. Правильное ведение предмета имеет большое значение не только для его хорошего усвоения, но и может пробудить глубокий интерес учащихся к музыкальной литературе, стремление слушать, изучать музыку. Формирование слухового восприятия, активного внимания – важный и сложный процесс. Управление этим процессом – одна из главных задач преподавателя. Методическую основу курса музыкальной литературы составляют как специальные умения, так и понятийные знания. Одно из главных специальных умений, которым учащиеся должны овладеть при изучении музыкальной литературы, является не только умение слушать музыку, но и умение рассказывать, говорить о музыке, что значит значит осмыслить услышанное. Данное умение учит размышлять о музыке, применять полученные знания, связывая их со слуховыми впечатлениями.

Современный педагог-музыкант, стремясь максимально раскрыть творческую индивидуальность каждого ученика, не может в своей работе не учитывать все эти проблемы, а так же не использовать методы и приемы прогрессивной общей педагогики и дидактики обучения. Все это ставит современных педагогов перед необходимостью искать новые, более эффективные пути преподавания данного предмета.

Как и любая другая учебная дисциплина, преподавание музыкальной литературы опирается на общие принципы и методы дидактики обучения. Основной формой работы является урок. Проблемы подачи нового материала, его закрепление, в целом должны соответствовать дидактическим правилам. Основным блоком, который опирается на дидактику обучения, в данном случае, будет психология музыкального восприятия, её особенности и специфика.

Сегодня современная педагогика говорит о следующих методах обучения:

1. «Информационно-рецептивный» (объяснительно-иллюстративный). Этот метод чаще всего используется при изучении новой темы. Лучше всего – при разборе характеристик эпохи, обзорах жизненного и творческого пути композиторов с иллюстрацией наглядными пособиями, репродукциями, фотографиями.

Этот дидактический метод - один из традиционных, к нему обращаются наиболее часто. При его использовании наибольшая нагрузка ложится на преподавателя. Он должен не только хорошо изучить новую тему, подаваемую учащимся, но и продумать, отобрать необходимое. Например, при объемных темах, как жизненный и творческий путь И. Баха, Л. Бетховена, Н. Римского-Корсакова, С. Прокофьева, важно отобрать самое главное, характерное для стиля и творчества данных композиторов. Не перегрузить учеников фактологией, но и не обеднить важную тему. На самом уроке опять наибольшую нагрузку несёт учитель. Именно он на уроке более активен, в то время как учащиеся часто пассивны. Отсюда - плохое

запоминание, слабый уровень знаний. Следовательно, использование только данного метода не принесёт педагогу желаемых результатов.

2. Следующий метод – «репродуктивный» (воспроизведение). Он является также одним из традиционных методов обучения. После подачи определённого материала, через определённый промежуток времени педагог проводит опросы, желая получить от учеников вложенные им знания.

По логике, наиболее активны в данном случае учащиеся, но, как показывает практика, постоянное использование информационно-рецептивного и репродуктивного методов приводит к чрезмерной перегрузке педагога и большой пассивности учащихся. Они привыкают пассивно воспринимать новую информацию и, в лучшем случае, автоматически пассивно (вызубрив) выдают её. Осмысление темы, увлечение новым музыкальным материалом – невелико. Вспомним, ещё Аристотель говорил: "Ученик - это не сосуд, который надо наполнить, а факел, который надо зажечь". Мы должны не только давать ученикам информацию, но и заинтересовать их, увлечь и активизировать процесс психологии восприятия.

Сегодня современная дидактика говорит о новаторских инновационных методах обучения: эвристический, проблемный, поисковый, хотя они сформировались еще в Древней Греции. Эвристический - от древнегреческого «эврика» – «нашёл», как и поисковый и проблемный методы, ставит поиск решения самим учеником, опираясь на полученную ранее информацию. Ученик методом сравнения, размышления, приходит к нужному решению. Безусловно, и здесь большая подготовительная работа ложится на педагога. Он должен продумать шаг за шагом вопросы наводящего типа, приводящие к нужному решению и результату. Но нельзя чрезмерно увлекаться использованием эвристического и поискового методов. Разумное сочетание, уравновешенность использования методов дидактики принесут наибольшую пользу. Учащиеся должны иметь определённую базу знаний, чтобы использовать поисковый и проблемный методы, поэтому без информационно-рецептивного метода педагог не может обойтись.

Наиболее продуктивно использовать эвристический и поисковый методы, при разборе музыкальных произведений или при сравнительных характеристиках. Например, изучение новой темы - характеристика творчества А. Даргомыжского и разбор оперы «Русалка», хорошо изучаются посредством сравнения с творчеством М. Глинки. Педагог намечает ряд вопросов, активизируя память учеников, подталкивая их к нужному ответу. Так, например, начиная тему «А. Даргомыжский», мы даём ученикам прослушать романсы "Титулярный советник", "Старый капрал", а также фрагменты из оперы "Русалка". Затем, в ходе эвристической беседы, обычно довольно в быстром темпе мы используем метод фронтального опроса: выясняем с учащимися, в чём отличие творческого метода А. Даргомыжского от творческого метода М. Глинки. Обсуждаем в чём особенности их стиля, музыкально-выразительных средств, особенности формы, типа драматургии. При серьёзном и глубоком изучении творчества Глинки, ученики довольно легко и быстро определяют особенности стиля А. Даргомыжского. Они чётко формулируют: М. Глинка - опора на песенное начало; А. Даргомыжский - речитативность; М. Глинка - крупные хоровые сцены; А. Даргомыжский - динамичные ансамбли; М. Глинка - эпические, героические личности; А. Даргомыжский – психология простых, маленьких людей.

3. Остановимся ещё на одном дидактическом методе, очень популярном сегодня - построение интегрированного урока, сочетающий различные типы межпредметных связей, смежных видов искусств (поэзия, проза, живопись, скульптура). Пример: интегрированный урок по теме: кантата «Александр Невский», где учащиеся читают фрагменты из поэмы К. Симонова, обсуждают схему ледового побоища, смотрят альбомы русского вооружения того периода, смотрят видеозапись кинофильма. В ходе таких уроков новый учебный материал запоминается детьми очень легко, крепко и надолго, а музыкальный материал активизирует эмоциональное восприятие. Современный педагог – музыкант старается использовать методы и приемы для развития творческой индивидуальности учащегося, ищет новые эффективные пути преподавания данной дисциплины.

Список литературы:

1. Ражников В. Путеводитель по дневнику творческого развития. М., 2000
2. Сулова Н. Развитие творческих способностей учащихся на уроках музыкальной литературы. Омск, 2012
3. Панова Г. Активизация мыслительной деятельности на уроках музыкальной литературы. М., 2008

Семей қаласы
“Мұқан Төлебаев атындағы музыка училищесі” КМҚК
«Дәстүрлі ән салу» мамандығының оқытушысы
Смасеитова Алтын Жеңісқызы

ЖАҚСЫ ПЕДАГОГ – МАМАНДЫҚ НЕМЕСЕ ӨМІРЛІК ҰСТАНЫМ

Ұстаздық: мамандығым немесе өмірлік ұстанымым. Мұғалім болудағы мамандық — бұл жай ғана барып-келетін жұмыс емес. Бұл бір уақытта бірнеше баланы әр түрлі салаға, яғни келешектегі мамандық иесіне тәрбиелейтін, бағыт-бағдар беретін, қолдау көрсетіп, жол сілтейтін үлкен тұлға десем болады. Мұғалім бұл тұнып тұрған философия, яғни мұғалім болу тек білім мен дағды туралы ғана емес, ол баланың екінші отбасы деуге болады деп санаймын. Себебі бала отбасына қарағанда оқу орынында көп уақыт өткізіп, мұғалімнің жанында болады. Жалпы өмірдегі көп мамандықтардың ішіндегі жан жақсы білімділігі, икемділігі, аса қамқорлықты және адамгершілікті көрсететін және қажет ететін мамандық дәл осы мұғалім мамандығы. Ұлы адам, атақты жұлдыздар, қаншама белгілі ғұлама-ғалымдар, ақындар, әр түрлі саладағы мамандық иелері бәрі осы ұстаздардың еңбегінің жемісі мен дәлелі десек артық емес.

Өз басым музыка саласының оқытушысы болғандықтан, менің әр оқушымның өмірлік ұстанымы мен үшін маңызды. Себебі бала келешекте оқып жатқан мамандықтан нәр алатындай, ұстаз болатындай, сонымен қатар мұғалім болып қызмет еткенде балаларға қызығушылық танытатындай мықты ұстанымы мен алға қойған мақсатты болу керек деп есептеймін.

Алғашқы ұстазым әнші, актер, композитор, Қазақстанның еңбек сіңірген мәдениет қызметкері Тұрсынғазы Төлеубайұлы Рахимов. Ұстазы жақсының ұстанымы жақсы демекші, мұғалім мамандығы қазіргі таңда ең өзекті әрі қажет мамандық-тардың бірі болып саналады. Музыка мамандығында бірі жұмыс жасай алса, бірінің қолынан келмейді. Бұл музыка мамандығының ішіндегі — ең қиыны дәстүріміздің жалғасы қазақ екенімізді танытатын мамандық — «Дәстүрлі ән салу» мамандығы деп атауға болады. Неге.... десеніздер дәстүрлі әнді екінші бірі айта алмайтын, бұл мамандықта тек тілі - ана тіліміз, жүрегі қазақтың тарихымен сусындаған, ауылдан шыққан исі қазақ балалары ғана жақын келеді. Дәстүрлі ән салу мамандығы өте күрделі әрі маңызы зор деуге болады. Әр баланың өнерге деген жүрегі кішігірім күйсандық десек, ал сол

күйсандықтың кілтін тапсаң ғана ашылады. Сол себепті әр мұғалімнің қолында сол кілт тұруы керек деп ақын Мұхтар Шаханов айтқандай әр оқушының жүрегіне жол табу оқушы бойындағы дарын мен талантылықты ашу ұстаздың басты міндеті болып табылады. Сондықтан қазіргі уақытта оқытушылар ізденуші, зерттеуші, өнертапқыш және шығармашылықпен айналыса алатын жаңашыл болуы керек деп ойлаймын.

Ұстаз ол Абай атамыз айтқандай ыстық қайрат, нұрлы ақыл, жылы жүрек иесі. Сондықтан бүгінгі мұғалімдер балаларға белсенді әрекеттер жасауға, ойлауға, сөйлеуге сонымен қатар талқылауға және пікірлесуге баулуы қажет етуіміз керек. Жақсы мұғалім мәңгілік нұрдың қызметшісі әрі барлық ой мен іс-қимыл әрекетіне әсер етуші және білім нәрін сеуіп нұрландыратын тынымсыз жан. Ұстаз шәкірттерге сабақ берумен, білім үйретумен шектелген маман иесі емес, ол шәкірттердің алдағы өмірін көз алдына келтіріп өз басынан кешірген тәжірбиесіне сүйеніп, келешекте жақсы өмір сүруіне сақтандыратын қорғаушысы деп Ж.Аймауытов баға беріп кеткен екен. Сонымен музыка мамандығы — адам баласына жанына қиын кезде демеу беріп, сағын сынып жаман күйде болғанда жүрегіннің үнін айқын жеткізе білетін де бұл осы — музыка.. Әр адамның біліктілігі, тәжірбиелі болуы осы мамандықпен астаса орналасады.

Қорытындылай келгенде қазіргі заман талабына сәйкес еліміздің ертеңі мен болашағы жас ұрпақтың қолында, ал жас ұрпақтың тағдыры осы ұстаздардың қолында екені айдан анық. Сондықтан қазіргі таңдағы жаңашыл мұғалім қажырлықпен және табандылықпен жұмыс жасауы қажет. Өйткені ұстаз болашақтың айнымас айқын тұтқасы. Және бұл сала мамандықтарын жоғары бағалау біздің парызымызбен міндетіміз деп түсінемін. Ұстазы **жақсының ұстанымы жақсы** демекші, әр бір **мұғалім** оқушыларды адам болуың үйретуге, ана тілін ардақтап құрметтеуге, Отанын сүюге, табиғатын аялауға тәрбиелеп, бала жүрегіне орын тапса қоғамға қосқан мол үлесінің бірі болмақ.

Ұлы Абай атамыз болашақ ұрпаққа сөзін осылай арнады.

Өскелең ұрпақ — біздің жарқын болашаққа деген үмітіміз. Дұрысы, оның өзі — болашақ, ғасырлар бірін-бірін ауыстырып, ұрпаққа аға буын жинақтаған білім мен тәжірибені табыстау өте маңызды.

Қолданылған әдебиеттер:

1. «Мұғалім – зор тұлға, ол күннің құдіретті сәулесі іспетті». К.Д.Ушинский
2. «Бес ғасыр жырлайды» «Жазушы» баспасынан **1984 жылы** жарық көрген үш томдық өлеңдер жинағы. М. Байділдаев пен Мұхтар Мағауин
3. «Сарыарқа» антологиясы
4. Абай Құнанбаев - Уикипедия

г. Семей

КГКП «Музыкальное училище имени М.Тулебаева»

Преподаватель хореографических дисциплин

Егизбаева Раушан Владимировна

ДАУРЕН ТАСТАНБЕКОВИЧ АБИРОВ – ПЕРВЫЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЙ ПЕДАГОГ БАЛЕТМЕЙСТЕР

Данная статья предназначена для широкого круга слушателей, интересующихся, изучающих искусство казахской хореографии. Мне хочется рассказать о богатой творческой биографии великого педагога, первого профессионального казахского балетмейстера, Народного артиста Р.К.Дауренбека Тастанбековича Абирова. А так же подчеркнуть огромную значимость творческого вклада этого балетмейстера в развитие казахской танцевальной культуры. Дауренбек Тастанбекович поставил большое количество балетных спектаклей, бесчисленное количество прекрасных казахских танцев, которые исполняются не только на сцене нашей страны, но и за рубежом. Его танцы изучаются по сей день во всех специализированных учебных заведениях, профессиональных коллективах нашей страны и являются наследием казахской хореографии. Мы, будущее поколение должны не только сохранять, оберегать, развивать казахское танцевальное искусство., но и помнить и чтить его память.

Дауренбек Тастанбекович (06.11.1923 – 08.06.2001 гг.) артист балета, балетмейстер, профессор, народный артист Каз ССР, деятель искусств Каз ССР, кандидат искусствоведения в этом году отмечает свое 100-летие. Свою балетмейстерскую деятельность начал с постановки балета «Юность» М. Чулаки (1952), балеты «Эсмеральда» Ц. Пуни, Э. Глиера, «Шурале» Ф. Яруллина, «Дорогой дружбы» Н. Тлендиева, «Камбар и Назым» В. Великанова, «Старик Хоттабыч» А. Зацепина, «Легенда о любви» А. Меликова, «Легенда о белой птице – Акканат» Г. Жубановой (совместно с З. Райбаевым), «Козы Корпеш и Баян Сулу» Е. Брусиловского, а также танцы в оперных и драматических спектаклях «Дударай», «Кыз Жибек» и «Жалбыр» Е. Брусиловского, «Биржан и Сара» М. Тулебаева, фильмах «Девушка-джигит», «Наш милый доктор».

Д.Т. Абиров – участник 1-й и 2-й декады казахской литературы и искусства в Москве (1936, 1958 гг.), в 1980-1982 гг. работал в Йеменской Арабской Республике. Изучив фольклор, создал там первый профессиональный ансамбль танца. Всю свою профессиональную деятельность Д.Т. Абиров посвятил возрождению казахского сценического танца. Хореографические постановки в операх и многие танцевальные номера – «Балбырауын», «Коштасу», «Алтынай» - и ныне остаются классическими образцами этого искусства. В репертуаре театра «Астана Опера» достойное место занимает национальный балет «Карагоз». Написанные Д.Т. Абиловым книги «Казахские танцы» и «История казахского танца» по праву являются настольными книгами тех, кого волнуют проблемы сохранения национальных традиций как в профессиональном, так и любительском творчестве.

В 1987 году при музыкальном факультете Женского педагогического института по инициативе Д.Т. Абилова было открыто отделение хореографии. Теперь внимание мастера было обращено на становление хореографического образования, на подготовку педагогов, хореографов,

С 1942 по 1946 г.г. Д. Абиров служил в Ансамбле песни и танца пограничных войск, в составе военного оркестра. Д. Абилова командировали на учебу в Москву в ГИТИС на режиссера балета. Возможно, это было перстом судьбы. (20) В 1952 году окончил балетмейстерское отделение Государственного института театрального искусства (ГИТИС). Его педагогами были: Р.В. Захаров, Т.С. Ткаченко, М.В. Васильева, А.В. Шатин. Получив высшее хореографическое образование, Даурен Абиров возвращается в родной театр – в Казахский театр оперы и балета им. Абая. Казахский балет, в течение многих лет испытывающий крайнюю нужду в балетмейстерских местных кадрах, получил долгожданного высококвалифицированного специалиста. Молодой балетмейстер сразу же включился в многообразную, напряженную работу. Под его руководством развились дарования З. Райбаева, С. Кушербаевой, А. Асылмуратова, А. Джалилова, ставших ведущими солистами.

Свои первые постановки национальных танцев Абиров осуществляет в самодеятельных коллективах, лучшие образцы он затем переносит в танцы национальных опер «Кыз-Жибек», «Биржан и Сара», «Назугум». Знание этих особенностей, умение выделить наиболее характерные черты и обобщить их – необходимое условие в создании любого национального произведения. С такой позиции Д.Т. Абиров осуществляет постановку национальных балетов. «Камбар и Назым»• Этот спектакль заслуженно привлекает к себе внимание героикоромантической темой, которая импонирует творческим интересам Д.Т. Абилова – воплотить в балете историческое прошлое казахского народа. «Акканат»• В 1963 году театр берется за постановку балета «Легенда о белой птице». Сценарист А. Мамбетов и композитор Г. Жубанова предлагают балетмейстерам Д. Абилову, З. Райбаеву и Б. Аюханову создать своеобразный триптих из одноактных балетов: «Акканат» («Белокрылая»), «Хиросима», «Чайка», объединенных общей идеей легенды о белой птице как символе извечной борьбы человеческого духа с враждебными ему силами.

Премьера «Легенды о белой птице» состоялась 21 мая 1966 года. Первым шел балет «Акканат» в постановке Д. Абилова. «Козы-Корпеш и Баян-слу». Премьера этого балета состоялась в 1971 году. В казахском лирическом эпосе поэма «Козы-Корпеш - Баян-Сулу» является одной из самых древних и широко распространенных среди народа. Основная тема поэмы – жестокость старого обычая, обрекающего на гибель влюбленных. Самое главное достижение балетмейстера – это разрешение спектакля не в русле жизненно-бытовых традиций, а стремление показать спектакль в русле образного танца. «Насыбайшы». Ярким примером исследовательской работы Д.Т. Абилова является казахский народный танец «Насыбайшы». В своих исследованиях автор подчеркивает шуточность и веселость этого танца. Впервые этот танец был исполнен в 1936 году на фестивале народного танца СССР в Москве Бижибаем Искаком – погонщиком на джайляу, за что он получил вторую премию и был заснят в киножурнале «Новости дня». В 1951 году он снова выступал на олимпиаде самодеятельности в Алматы. Именно эти записи танца «Насыбайшы» легли в основу воспроизведенного танца в книге «Народные

казахские танцы» Даурена Абирова можно назвать реформатором казахского танца. Он заложил основу сценического казахского танца – отбросил все наносное, собрал и возродил по крупницам истинное, народное. С целью распространить казахское танцевальное творчество среди народа Д.Т. Абирова создает самодеятельные народные ансамбли. Ансамбль «Сыр сұлуы» («Сыр сулу», Кызылорда) стал первой ареной творческих экспериментов Д. Абирова по сценической обработке народного казахского фольклора. Большую популярность получили танцы: «Алтынай» (Лунолика) Е.Г. Брусиловского, «Утыс-би» (Состязание) М. Тулебаева, «Коштасу» (Прощание невесты с подругами) и «Балбраун» Курмангазы, которые прочно вошли в репертуар не только этого ансамбля и достойны глубокого изучения. Виртуозное исполнение казахских танцев участниками ансамбля мы можем наблюдать в фильме 1968 года «Синий маршрут», а также в фильме «До свидания, Медео». Танцы Даурена Абирова в танцевальных коллективах отличались своеобразными движениями от танцев других народов. Главной отличительной особенностью их была именно фольклорная основа.

Самым лучшим танцем, где балетмейстер искусно использовал женские движения рук, считается танец «Быркылдак». С 1952 года Д.Т. Абирова активно преподает в Алматинском хореографическом училище, Государственной консерватории им. Курмангазы. Даурен Тастанбекович как педагог неоднократно высказывался о повышении профессионального мастерства в преподавании, о педагогической ответственности за воспитание подрастающего поколения. По его инициативе в 1987 году при музыкальном факультете Казахского государственного женского педагогического университета было открыто отделение хореографии.

В 1992 году отделение сформировалось в виде отдельной кафедры, а музыкальный факультет стал факультетом искусства и культуры – одним из ведущих факультетов университета. Даурену Абирова принадлежит огромная заслуга по организации и открытию хореографического отделения в театрально-художественном институте (ныне казахская Национальная академия искусств им. Т. Жургенева). В 1989 году Д. Абирова обратился с письмом Министерству народного образования республики о том, что надо ввести предмет «Танец» в программу общеобразовательных школ. Инициатива педагога и балетмейстера была поддержана и в школах вводится предмет «Ритмика и танец». Даурен Абирова – яркое явление в казахской хореографии. Как первый казахстанский балетмейстер он обогатил казахский танец новой тематикой, новыми образцами, расширил сферу казахского танца, развил основы современного национально-сценического танца. Будучи в постоянных творческих поисках, он ввел много нововведений в профессиональных жанрах национального хореографического искусства. Казахстан, благодаря таким мастерам, как Д.Т. Абирова, на сегодняшний день сумел выйти на мировой уровень в области хореографического искусства. Балетмейстер оставил богатое танцевальное наследие, которое в настоящее время используется в различных профессиональных и самодеятельных школах страны.

В своей статье мне хотелось рассказать о прекрасных людях, которые в сложные времена поднимали казахскую культуру, возрождали ее в трудных условиях. Они ставили великолепные танцы, которые актуальны и сегодня. Одним из таких мэтров казахского хореографического искусства был Даурен Тастанбекович Абирова, его работы бесценны, уникальны. Сохраняя культурное наследие, передавая творческий материал из поколения в поколение, мы сохраняем не только культуру, искусство, но и свою нацию в целом. «Без культуры нет нации» - этим крылатым выражением хочу закончить, в этих словах заключено и любовь к Родине, и преклонение к достоянию нации, и трепетное отношение к своей культуре!

Список используемой литературы:

1. Ш.Жиенкулова «Тайны танца» Алматы, 1980г.
2. О. Всеволодская – Голушкевич «Школа казахского танца», Алматы 1990г.
3. Д. Абирова «История казахского танца» А., 1997г
4. Изим Т Кульбекова А., «Теория и методика преподавания казахского танца» Астана, 2012
5. Л. Сарынова «Балетное искусство Казахстана» А., 1976
6. Т. Изим «Учебно методический комплекс» Алматы 2007г.
7. Бейсенова Г. Н. Программа по казахскому танцу для хореографических училищ, училищ культуры, школ искусств, факультетов хореографии учебных заведений . Алматы, 1993 г.
8. Интернет Google

Семей қаласы
“Мұқан Төлебаев атындағы музыка училищесі” КМҚК
Ағылшын тілі пәні оқытушысы
Абишева Жадыра Какимовна

АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫ АЯСЫНДА ОҚЫТУДЫҢ ЖАҢА ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІН ҚОЛДАНА ОТЫРЫП ОҚУШЫЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ДАҒДЫСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

«Жаңа Қазақстан, жаңашыл ұстаз, жаңа ұрпақ» — бұл білім беру жүйесіндегі бәсекеге қабілетті маман даярлау, білім кеңестігіндегі мәдениет пен өнердің даму негізі. Қоғамның қай саласының да дамуы да білім мен ғылымға тікелей байланысты. Қазақстанды дамыған елдің қатарына жеткізетін, терезесін тең ететін — білім. ХХІ ғасыр-ғылым мен жаңа технологиялар саласындағы революциялық өзгерістер кезеңі. Қазіргі болып жатқан саяси-экономикалық, мәдени-әлеуметтік өзгерістер халыққа білім беру жүйесінің барлық буындарында білім беру ісін жаңа сатыға көтеруді талап етіп отыр. Дамудың жедел қарқыны білім беру жүйесіне де жаңаша талап қоятыны айқын. Өйткені бұл жас ұрпаққа сапалы білім берудің негізі болып табылады. Талап бар, ол — қазіргі техниканың озық дамыған ғасырында жастардың бойында ақпараттық мәдениетті қалыптастыра отырып, жан-жақты, заманауи әдістер мен технологияларды білетін, терең білімді, өз білімін кез-келген салада қолдана алатын тұлға тәрбиелеу. Сондықтан, қазіргі даму кезеңі білім беру жүйесінің алдында оқыту үрдісінің технологияландыру мәселесін қойып отыр. Қазақстанды дамыған елдер қатарына қосатын жастар болғандықтан елбасымыздың да жүргізіп жатқан саясаты жастарды жаңаша тәрбиелеу мақсатында болмақ. Оқытудың әртүрлі технологиялары сарапталып, жаңашыл педагогтардың іс-тәжірибесі зерттеліп, білім беру жүйесіне енуде. Қазіргі заман талабына сай оқыту үшін оқытушы тұлғасына түбегейлі өзгеріс қажет. Технология мен техниканың қарқынды дамыған мына заманда алған білімін қолданысқа енгізе алатын, жаңашыл ойланып, ел өркендеуіне өз үлесін қоса алатын сауатты азаматтар қажет. «Білім алу – батылдық, оны толықтыру – даналық, ал шебер қолдана білу – өнер».

Бүгінгі жас ұрпаққа жан-жақты білім беру, тәрбиелеу әрбір ұстаздың басты міндеті. Қазақстан Республикасының «білім туралы» Заңында «Білім беру жүйесінің басты міндеті – ұлттың және жалпы адамзаттың құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау, оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» деп білім беру жүйесін одан әрі дамыту міндеттерін көздейді. Еліміз жылдар бойы аңсаған тәуелсіздікке қол жеткізісімен, шет тілі де мемлекетаралық тіл мәртебесіне ие болды. Шет тілді оқытудағы негізгі мақсат – шет тілді коммуникативті қалыптастыру және дамыту, оны еркін игеру. Шет тілі – қазіргі заманның талабына сай, қоғамның әлеуметтік-экономикалық, ғылыми-техникалық және мәдениет дамуының қайнар көзі. Қазір шет тілі оқыту әдістемесінің деңгейі жоғары.

Ағылшын тілін саналы меңгерту, оны өз деңгейінде қажеттілікке айналдыру, бір жылғы мәселе емес, сондықтан ағылшын тілін оқыту ісімен шұғылданатын мамандар арасында туындайтын бір сұрақ: ағылшын тілінде өз ойын ауызша және жазбаша еркін жеткізе алуға қалай үйрету керек? Оқушыны ынталандыру үшін қандай әдіс - тәсілдерді, технологияларды қолданған жөн? Білім беру саласында түрлі технологиялар енгізілуде, бірақ олардың ішінен қажеттісін таңдап, сабақтың әр кезеңінде тиімді қолдану басты талап.

Жаңа педагогикалық технологияның ерекшеліктері — өсіп келе жатқан жаңа тұлғаны жан-жақты дамыту. Білім беру мазмұнын жаңарту білім берудің қазіргі заманғы үрдістерін және қазақстандық білім берудің үздік практикасын кіріктіруге бағытталған. Білім беру мазмұнын жаңарту шеңберінде оқу бағдарламаларын әзірлеу кезінде қазақстандық педагог-практиктердің және ғалымдардың ұсыныстары ескеріліп жасалды.

Білім беру бағдарламасының негізгі мақсаты - білім мазмұнының жаңаруымен қатар, критериалды бағалау жүйесін енгізу және оқытудың әдіс-тәсілдері мен әртүрлі құралдарын қолданудың тиімділігін арттыруды талап етеді. Негізінен жаңартылған білім жүйесі құзыреттілікке және сапаға бағытталған бағдарлама. Жаңартылған білім берудің маңыздылығы – оқушы тұлғасының үйлесімді қолайлы білім беру ортасын құра отырып, сын тұрғысынан ойлау, зерттеу жұмыстарын жүргізу, тәжірибе жасау, АҚТ –ны қолдану, коммуникативті қарым-қатынасқа түсу, жеке, жұппен, топта жұмыс жасай білу,

функционалды сауаттылықты, шығармашылықты қолдана білуді және оны тиімді жүзеге асыру үшін қажетті тиімді оқыту әдіс-тәсілдерді (бірлескен оқу, модельдеу, бағалау жүйесі, бағалаудың тиімді стратегиялары) қолдану болып табылады. Ағылшын тілді оқытуда жаңа технологияларды, техникалық құралдарды сабақта жан - жақты қолдану, мұғалімнің көптеген қиындаған қызметтерін жеңілдетіп, осы іскерліктің ұстанымды жаңа тәсілдерінің пайда болуына мүмкіндік туғызады. Осындай жаңа жолдардың біріне ақпараттық оқыту жүйесіндегі компьютерлік бағдарламалардың түрлері арқылы тіл үйретуді жатқызуға болады.

Ағылшын тілі сабақтарында өзім қолданып жүрген жұмыс түрлерін атап өтер болсам:

Лексиканы меңгерту. Лексиканы меңгерту үшін түрлі әдіс - тәсілдер пайдаланылады. Нақты мағыналы сөздерді суреттер, зат, макет арқылы түсіндірген жөн.

Абстрактілі мағыналы сөзді түсіндіру үшін аударманы қолдану және тіл көрнекілігі арқылы түсіндіру қажет. Ал тіл көрнекілігі дегеніміз - сөздің мағынасын контекст арқылы, синонимдер мен антонимдер, сөздің құрамдас бөліктерін талдау арқылы түсіндіру. Сөздің мағынасын түсіндіру үшін қолданылатын контекстке мынадай талаптар қолданылады. Контексттерге грамматикалық құрылым, ондағы жаңа сөзбен басқа сөздердің барлығы оқушыларға бұрыннан таныс болуы қажет. Сонда оқушының назары жаңа сөзге аударылады. Тіл көрнекілігінің тиімділігі сөздердің мағынасын сабақта тек шетел тілінде түсіндіріледі де жаңа сөзбен оның мағынасы арасында байланыс жасалады.

Ақпаратты тарату үшін қолданылатын құралдар оқушылардың қажеттіліктерін алдын ала ескере отырып жасалуы қажет. Оқушының ағылшынша сөйлеу дағдысын қалыптастыру үшін: сөзді, сөз тіркестерін дұрыс айтуға үйрету, мәтінді, өлең сөздерді айтқанда дауыстың анық болуын қадағалау, сұрақтарға жауап беру, дұрыс сөйлеуге үйрету, сұрақ қоя білу және әңгімені бастау, жалғастыру, аяқтай білу қабілеттерін қалыптастыру сияқты жұмыстар қатар жүргізіледі. Сондай-ақ берілген мәтіннің мазмұнын айту мен сөйлеу үлгілерін сауатты құрастыра білу, диалог арқылы сұхбаттасу сияқты жұмыстар кеңінен жүргізіледі. Осындай жұмыс кең түрде жүрген тұста оқушының сөйлеу ерекшелігі күннен-күнге дамып, жан-жақты артып отырады. Сонымен қатар біз жалпы оқытудың жаңа кезеңіне қадам басып отырмыз. Жаңартылған білім мазмұнының әдістерінің ұтымды тұстарын көріп отырмыз.

Дәстүрлі білім беру мазмұны бойынша шетел тілін үйретуде сабақ барысындағы қолданылатын әдіс-тәсілдер білім алушылардың жазылым, оқылым дағдыларын дамытуға бағытталған болса жаңартылған білім мазмұны бойынша жазудан гөрі оқушылардың тыңдап түсінуіне, сөйлеуіне көбірек назар аударылуда. Бұл оқушының жан-жақты дамуына, өзін-өзі дамытып жетілдіре алатын тұлғаның тәрбиеленуіне ықпал етеді.

Қорыта келгенде, оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту – бүгінгі заман талабы. Осы орайда, ағылшын тілі пәнін дұрыс үйрете білу өте маңызды. Педагогтің сабақ өту шеберлігі, яғни шығармашылық пен жауапкершілікті ұштастыруы, бұл заман талабынан туындап отырған мәселе. Өз мамандығын толық меңгерген жоғары деңгейлі мұғалімнің алдынан шыққан оқушы – өмірде өз жолын адаспай табады, азамат болып қалыптасады. Бұл ұстаз үшін абырой, яғни үмітінің ақталғаны, әрбір мұғалім осыған ұмтылса ұрпақ алдындағы қарыздың өтелгені. Яғни, жаңартылған білім бағдарламасы оқушы үшін де, мұғалім үшін де тиімді бағдарлама болды. Егер оқушы оқу үдерісіне белсенді қатысқанда ғана материалды терең меңгереді. Басқаша айтсақ, оқушыға бағдарланған оқыту ортасында мұғалім білім алушылардың сыныпқа келген кездегі бастапқы сенімдерін, білімін және өзіндік ойын негізге ала отырып, өз пайымдарын жасауға қабілетті екенін түсінеді. Егер оқу үдерісі оқушы мен оқу материалын жалғастыратын «көпір салуға» негізделсе, онда осы үдерісті үйлестіретін мұғалімдер көпірдің екі жағын да қадағалай білуі тиіс. Жалпы қорыта айтқанда, аталған бағдарламаға сәйкес алынған тәсілдерді сабақта тиімді қолданысқа енгізсек, баланың танымдық белсенділігін арттыруға, өз бетінше білім алуға, шығармашылығын қалыптастыруға ықпал етеді, оқушылар оқудың қызықты жеңіл өтетіндігін, ұжымда бірлесіп жұмыс жасауға үйрететіндігін, білімнің тереңдігі, әрі тиянақтылығы артатындығын баяндайды. Яғни, оқушы өз ой-пікірін ашық еркін айтады, бір-бірін тыңдауға үйренеді сыныпта ынтымақтастық атмосферасы қалыптасады. Сондықтан басқа пәндердің де осындай оқыту формасымен оқытылса, тиімді болатындығын айтуға болады. Осыны меңгергенде ғана жан-жақты дамыған, болашағы айқын, бағдары анық, бәсекеге қабілетті рухани бай тұлға қалыптастыра алатынымызға сеніміміз мол.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. А. Иманбаева, Оқу-тәрбие үрдісін ақпараттандыру ділгірлігі. Қазақстан мектебі, № 2, 2000
2. Полат Е. С. Интернет на уроках иностранного языка//М., ИЯШ, 2001, № 2, с. 24–28
3. К. К. Жаксымбетова «Информационно-коммуникационные технологии в обучении иностранному языку»// Шетел тілін оқыту әдістемесі. 2007ж.

г. Семей
КГКП «Музыкальное училище имени М.Тулебаева»
Преподаватель ПЦК «Духовые и ударные инструменты»
Солтанов Елеукен Даниярұлы

О ПОСТАНОВКЕ ИСПОЛНИТЕЛЬСКОГО АППАРАТА КЛАРНЕТИСТА

Кларнет - один из самых популярных духовых инструментов в мире музыки.

Методика обучения игре на духовых инструментах получила широкое развитие в нашей стране в последние два десятилетия. Впервые вопросы о научном обосновании теории и практики были поставлены в тридцатые годы прошлого века Сергеем Васильевичем Розановым. Его работа "Основы методики преподавания игры на духовых инструментах" была первой попыткой синтезировать современные данные в области теории и практики обучения игре на различных духовых инструментах. Розанов сформулировал ряд методических принципов, которые легли в основу современной теоретической мысли. Он доказал, что правильная постановка при игре на духовых инструментах должна быть связана со знанием анатомии и физиологии органов, участвующих в процессе игры, что развитие технических навыков ученика должно быть в тесной связи с его художественным развитием, что в процессе работы учащегося над музыкальным материалом необходимо добиваться от сознательного усвоения.

1. Исполнительский аппарат кларнетиста.

Музыкально-исполнительский процесс требует активного взаимодействия мышления, музыкального слуха, губ, дыхательного аппарата, языка и пальцев играющего. Это и есть тот исполнительский аппарат, с помощью которого музыкант, играющий на духовом инструменте, решает разнообразные задачи практической звукоизвлечения.

2. Мышцы амбушюра. Способы и методы их развития.

Амбушюр - положение совокупности мышц губ, лица, управляющих губами при извлечении звука на духовом инструменте.

Под развитием амбушюра понимается развитие силы мускулов губ, щёк и развитие напряжения и ослабления этих мускулов во время игры (С. Розанов: "Методика обучения на кларнете").

На развитие амбушюра и вообще всех элементов исполнительского аппарата ученика значительное влияние оказывают качество и техническое состояние инструмента, а в особенности - мундштука и трости.

Мышцы амбушюра во время игры должны постоянно изменять ротовую щель и воздействовать на движение выдыхаемой струи воздуха. Для лучшего управления и контроля над этими мышцами они должны всё время находиться как бы в состоянии мобилизационной готовности. Благодаря этому нетрудно будет предотвратить надувание щёк, попадание воздуха под верхнюю губу, пропуск воздуха в губах и вдоль стенок мундштука.

Мимические мышцы лица не принимают непосредственного участия в амбушюре при игре, но должны оставаться в своём естественном состоянии.

Правильно поставленный амбушюр нуждается в укреплении и развитии. Развитие амбушюра - это развитие силы и выносливости мускулов губ и щёк, а также развитие подвижности этих мускулов, умения во время игры быстро и точно изменять степень напряжения.

Для получения чистых и плавных переходов, как между регистрами, так и внутри их требуется хорошая подвижность мышц, а также физическая выносливость, тренированность. Изменение напряжения мышц амбушюра, соответствующее переходам со звука на звук внутри регистров и между ними, контролируется слухом. Особенно важно развитие внутреннего слуха, так как если ученик правильно представляет себе (внутренне слышит) высоту нужного звука, то при некотором опыте в амбушюре создаётся нужное напряжение, обеспечивающее точное получение этого звука. При смене нюанса амбушюр также регулирует чистоту интонации путём изменения напряжения мышц. При этом на «пиано» нельзя ослаблять напряжение, а при «форте» нельзя его увеличивать. Степень изменения напряжения, необходимая для выравнивания интонации, также контролируется слухом.

При игре в верхнем регистре ни в коем случае нельзя допускать каких-либо изменений в положении амбушюра. Иногда для извлечения звуков высокого регистра ученики прибегают к перемещению нижней губы, сдвигают её по трости вниз или увеличивают до предела силу нажима на трость с одновременным усилением интенсивности выдоха. Такое положение амбушюра является вредным и не достигает цели: во-первых, при быстрой смене регистров невозможно быстро менять положение нижней губы на трости, а кроме того, будет нарушено правильное положение амбушюра; во-вторых, после нескольких минут такой игры мышцы сразу утомляются и нижняя губа может оказаться "нарезанной". Не всегда при этом удаётся получить наиболее высокие звуки диапазона, а те которые возможно извлечь, будут резкими и крикливыми. Нижняя губа, никогда и ни при каких обстоятельствах не должна смещаться со своего места на трости и на зубах. Когда мышцы амбушюра достаточно окрепнут, то необходимо перейти к игре всё более больших интервалов, основной задачей будет чистый плавный переход с одного звука на другой. Игра гамм, трезвучий, этюдов и пьес с постепенным увеличением их трудности, а также с расширением диапазона, в свою очередь, поможет укреплению и дальнейшему развитию амбушюра.

Список литературы

1. Диков Б.А. Методика обучения игре на кларнете. М.: Музыка - 1983.
2. Диков Б.А. Вопросы методики обучения игре на духовых инструментах. М.: Музыка - 1984.
3. Розанов С.В. Основы методики обучения игре на духовых инструментах. М.: Музыка. - 1935.
4. Розанов С.В. Школа игры на кларнете. М.: Музыка. - 1958.
5. Федотов А.А. Методика обучения игре на духовых инструментах. М.: Музыка. - 1975.

Семей қаласы

“Мұқан Төлебаев атындағы музыка училищесі” КМҚК

Сахна тілі пәнінің оқытушысы

Алепарова Мейрамгүл Ақшабекқызы

ДУАЛЬДІ ОҚИТУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ПРАКТИКАЛЫҚ ҚҰРАМДАС БӨЛІКТЕРІ

Театр өнерінің танымдық маңызы мен тәрбиелік мәні өзара тығыз байланысты. Белгілі бір өмір шындығын көркемдік әдістермен тану арқылы адамның сезімі мен ақылына әсер етіп, ой тастайды. Жақсыға сүйіндіреді, жаманнан безіндіреді, әділетсіздікпен күреске шақырады. Сөйтіп өнер өмірді сұлулықпен байытып, адамның рухани қажеттілігін, талғамын тәрбиелейді. Ұжымдық өнер деп танылған сахналық театр өнері - драматург, режиссер, актер шығармашылығының бір арнаға тоғысып, автор идеясының көркемдік мәнін жоғалтпай көрерменнің санасынан, жүрегінен орын алуда сөйлеу мәдениетінің маңызы зор.

Дуальді оқыту жүйесі 2016ж 21 қаңтардағы Дуальді оқытуды ұйымдастыру қағидаларын бекіту туралы ҚР Білім және ғылым министрінің № 50 бұйрығына сай жүргізіледі. «Драма театрының артисі» мамандығы бойынша білім алушылардың кәсіби өндірістік тәжірибеден өту жұмысы мемлекеттік кәсіптік техникалық білім беру стандартына сай және негізгі білім беру бағдарламасының бір бөлігі болып табылады. Өндірістік тәжірибеден өту жұмысы студенттердің мамандық бойынша алған теориялық білімдерін тәжірибе жүзінде іске асыруға мүмкіндік береді. Адамзат баласының қол жеткізген ұлы игіліктерінің бірі – білім қазынасы. Күрделі де табандылықты қажет ететін театр өнері бойынша білімді

игеруде шәкірттердің бойына өзіне деген сенімділікті, табандылықты, адалдықты, еңбекқорлықты сіңіре білетін тұлға – ұстаз. Тәуелсіз ел атанып, төбемізге ту тігіп, тіліміздің мәртебесі артып, әлемге атымызды танытып жатқан кезеңде ұлттың, елдің болашағы – жас ұрпақ тәрбиесіне де зор үлесін қосып жүрген ұлағатты жан, ол – ұстаз. Абай облысы, Семей қаласының М.Төлебаев атындағы музыка училищесі білім ордасы үлкен өнерге жалындап қадам басқан дарынды жастарға баспалдақ іспетті. Сахна – күрес, тартыс, өмір, қақтығыстар алаңы, үздіксіз жалғаса берер жанды табиғи процесс. Ұлттық салт – дәстүрлеріміз, тіліміз бен музыкамыз, әдебиетіміз бен өнеріміз, бір сөзбен айтқанда ұлттық рухымыз бойымызда мәңгі қалуға тиіс деген бағытта ұстаздарымыз аянбай еңбек етіп келеді.

Оқушының бойынан нәзік сезімталдық, жіті бақылау, шығармашылық қиял, ішкі табиғи тебіреніс, ақыл - жігер, даусының сұлулығы, табиғи дарыны ұшқын шашып тұрса, ұстаз бен шәкірт кәсіби шеберлікті шыңдауда аянбай бірге еңбек етеді және өнер тудырады. Міне осы бағытта біздің ұстаздарымыз талай дарынды шәкірттерді тәрбиелеп, үлкен жетістіктерге жетуде. 2013 жылдан бастап жергілікті кәсіби театрлардың сұранысы бойынша М.Төлебаев атындағы музыка училищесінде «Актёр өнері» мамандығына дарынды жастарды оқуға қабылдай бастады. «Актёр өнері» бөлімінде негізгі мамандық бойынша білім беретін білікті мамандар: ҚР мәдениет саласының үздігі, отыз жылдық тәжірибесі бар аяулы ұстаз Мейрамгүл Ақшабекқызы Алепарова, ҚР мәдениет саласының үздігі, Абай атындағы қазақ музыкалық драма театрының көркемдік жетекшісі, белгілі режиссер Мәдениет саласының үздігі Ербол Тілеуқұлұлы Жуасбек, Дариға-ай жастар театрының режиссеры Дәурен Шәріпұлы Төлеубаев, Абай атындағы театрдың басшысы Амангелді Талғатбекұлы Бахтинов және жас маман, Т.Жүргенов атындағы Өнер академиясының түлегі Темрлан Оралбекұлы Орашев сынды ұстаздар қызмет етеді. Ұстаздарымыз заманауи педагогикалық технологияларды, инновацияларды игерумен қатар, теориялық ұғыну арқылы практикалық театр педагогикасы саласындағы ғылыми-зерттеу, әдістемелік жұмысын дамыта отырып, шәкірттеріміздің кәсіби, шығармашылық өсуіне аянбай еңбек етіп келеді. Өндірістік тәжірибеден өту жүйесі өндірістік тәжірибе базаларының басшыларымен, ата-аналарымен және колледж басшылығымен үш жақты келісім шартқа отыру арқылы жүзеге асады.

Сонымен қатар әрбір білім алушымен жеке келісім шарт жасалады. Біздің училищемізде дуальді оқыту жүйесі бойынша 2020-2021 оқу жылынан бастап білім алушылар білім алып келеді. Өндірістік тәжірибе оқу бағдарламасы бойынша басты және жауапты кезеңдердің бірі болып табылады. Өйткені мамандық бойынша театр сахнасы құрылымдарымен, өндірістік техникалық базасымен, кәсіби өнер ұжымымен тікелей қарым-қатынаста болып, танысып, кәсіби шеберліктерін жетілдіруге ықпал етеді. Театр өнері-ұжымдық өнер. Сахна өнері саласында шынайы өнер туғызушы жеке дара өнер иесі болғанымен, біртұтас ансамбльден құралған шығармашылық ұжым екенін тұжырымдайды. Дуальді оқыту жүйесі стандартқа сәйкес теориялық білім беру нормасы 40%, ал практикалық өндіріс орнында білімді жалғастыру 60% құрайды. Бүгінгі таңда 4курс студенттері, 8 бітіруші түлектеріміз театр ұжымында өндірістік тәжірибеден өтуде әрі 0,25 ставкада жұмыс істейді.

Дуальду оқыту жүйесі бойынша өндірістік тәжірибенің мақсат міндеттері:

Дуальді оқыту жүйесі дегеніміз – училище қабырғасында алған теориялық білімдерін өндіріспен ұштастыра оқыту технологиясы деген сөз. Дуальді оқыту жүйесінің кәсіби мамандар даярлауда тиімділігі мен нәтижелілігі зор екендігі дәлелденген. Мұнда оқушылар уақытының үштен екі бөлігінде еңбек ете жүріп өндірістен қол үзбей оқиды, тек уақыттың үшінші бөлігін теориялық оқуға, білімді ұйымдастыруға арнайды. «Актёр өнері» мамандығы «драма театрының артисі» мамандандыруы бойынша білім алушыларға 3-4 курста өндірістік тәжірибе базасында тәжірибелік білім алу ұсынылады. Облыстық театрлар сахнасында тәжірибе жинақтау, театрдың техникалық базасымен, өндірістік цехтарымен танысу, театр қайраткерлерімен кездесіп тәжірибелік білім алу, кәсіби шеберлікті меңгеру білім беру бағдарламасының бір саласы болып табылады. Тәжірибелік жұмыстарды орындау білім ордасында оқыту процесінің соңғы деңгейі болып саналады және оның мақсаты – теориялық білімдерін кеңейту және сахналық жұмыс барысында кәсіби тәжірибелерді кеңінен қолдану, ұштастыру болып табылады. техникалық кәсіптік оқу орындарының жұмыс беруші өндіріс мекемелерімен бірлесе отырып, нарық заманында бәсекелестікке төтеп бере алатын, жаңа инновациялық-технологиялық бағдарламаларды меңгере отырып, білікті, бәсекеге қабілетті, шығармашылық ойлау жүйесі дамыған кәсіби мамандарды даярлау, олардың үздіксіз кәсіби өсуін қамтамасыз ету басты мақсат болып табылады. Дуальдік жүйе бойынша оқыту білім алушылардың кәсіби дағдыларды, іскерлікті тікелей үлкен сахнада меңгеріп, жан-жақты кәсіби дамуына мүмкіндік беріп, түрлі жүйелердің – білім, ғылым, өндірістің өзара байланысын, өзара әсерін, кірігуін қамтамасыз ету болып табылады. Өндірістік тәжірибеден өту жұмысы студенттердің мамандық бойынша алған теориялық білімдерін тәжірибе жүзінде іске асыруға мүмкіндік

береді. Өндірістік тәжірибеден өту жүйесі өндірістік тәжірибе базаларының басшыларымен келісім шартқа отыру арқылы жүзеге асады. Өндірістік тәжірибе оқу бағдарламасы басты және жауапты кезеңдердің бірі болып табылады. Өйткені мамандық бойынша театр сахнасы құрылымдарымен, өндірістік техникалық базасымен танысып, кәсіби шеберліктерін жетілдіруге ықпал етеді.

- Оқу процесінде алған білімдерін, біліктіліктерін, дағдыларын тәжірибе жұмыстарында тексеру және жетілдіру;

- Жоғары білікті маманды кәсіби іскерлікке даярлау;

- Актер мамандығының негіздерін меңгеру базасында білім алушылардың жеке қабілеттерін аша білу, сахна өнерінің көркемдік және эстетикалық ерекшеліктерін меңгеруге көмектесу;

- Білім алушылар кәсіби сахнада барлық тәжірибелік дағдыларын пайдаланып үйлестіреді;

- Оқу орнынан бекітілген оқытушының жетекшілігімен оқу театрында және кәсіби театр сахналарында дипломдық спектакльге дайындық өткізіледі;

- Кәсіби қызметте шығармашылық ұжымдарда жұмыс істеу дағдысын (басқа орындаушылармен, режиссермен, суретшімен, балетмейстермен, концертмейстермен т.б.) бірыңғай көркемдік арқауы шеңберінде пайдалану;

- Кәсіби қызметте сахналық қойылым жағдайларында, сондай – ақ студиядағы жұмыс барысында көрермендер аудиториясымен қарым – қатынас жасау дағдысын пайдалану.

Өндірістік тәжірибеден өту барысында білім алушылардың міндеттері:

- Тәжірибе бағдарламасындағы тапсырмаларды толық орындау;

- Тәжірибе базасындағы ішкі жұмыс кестесіне бағыну;

- Жоғары кәсіби дайындық деңгейін көрсету, белсенділік таныту, қойылған тапсырмаларды шығармашылықпен орындау;

- Күнделік жүргізіп оған атқарылған жұмыстардың қорытындысы мен талдауларды жазу;

- Өндірістік тәжірибе жұмыстары бойынша есеп беру.

Білім алушылармен өндірістік тәжірибені ұйымдастыру кәсіптік тәжірибе ұстазына жүктеледі. Сонымен қатар диплом қорғау спектакльіне күнделікті сахналық өткін жүргізіледі және сол арқылы кәсіби тәжірибені жетілдіреді. Театр – ұжымдық өнер екенін басты қағида санап, театр өнері көпшілік күшімен, яғни шығармашылық ұжымның жұмыла еңбек етумен өмірге келетін қиын үрдіс екенін түсінеді. Білім алушылар алғашқы күннен ортақ ансамбльдік жүйесінде жұмыс істеу керек екендігін басты міндет санайды. Ол үшін жұмысқа кешікпеу, басқаны күттірмеу, ұжымды сыйлау, этикалық мәдениетке тәрбиелейді. Сондай-ақ қазақ театрының бүгінгі заманауи жаңа эксперименталдық үрдістермен танысып, меңгереді.

Дуальді оқыту жүйесінің жетістігі көп. Біріншіден, бітіруші түлектердің жұмысқа орналасу көрсеткіші жоғары, екіншіден, білімді жас маман психологиялық жағынан жаңа ортаға бейімделген дайын маман болып шығады. Өндірісте өздігінен шешім қабылдай алады. Сондай-ақ оқушы тек қана теорияны ғана меңгермей, өндірістегі соңғы жаңалықтарды біліп, заманауи талаптарды меңгереді. Білім алушылармен өндірістік тәжірибені ұйымдастыру кәсіптік тәжірибе ұстазына жүктеледі. Сонымен қатар негізгі мамандық пәндері бойынша спектакльдерге күнделікті сахналық өткін жүргізіледі және сол арқылы кәсіби тәжірибені жетілдіреді. Театр – ұжымдық өнер екенін басты қағида санап, театр өнері көпшілік күшімен, яғни шығармашылық ұжымның жұмыла еңбек етумен өмірге келетін қиын үрдіс екенін түсінеді. Білім алушылар алғашқы күннен ортақ ансамбльдік жүйесінде жұмыс істеу керек екендігін басты міндет санайды. Ол үшін жұмысқа кешікпеу, басқаны күттірмеу, ұжымды сыйлау, үлкен сахнада ауқымды спектакльдерде өнер көрсету, көрерменмен тікелей қарым-қатынаста болу, ұжым алдындағы, көрермен алдындағы жауапкершілікті сезіну, этикалық мәдениетке тәрбиелейді. Сондай-ақ қазақ театрының бүгінгі заманауи жаңа эксперименталдық үрдістермен танысып, тәжірибе жүзінде кәсіби шеберліктерін жетілдіреді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы.
2. Дуальді оқытуды ұйымдастыру қағидаларын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2016 жылғы 21 қаңтардағы № 50 бұйрығы.
3. Жолдасбекова С.А. «Дуальді білім беру жағдайында болашақ мамандардың кәсіби бейімделу ерекшеліктері» Қазақстанның ғылымы мен өмірі журналы № 1(73).2019ж.

Семей қаласы
“Мұқан Төлебаев атындағы музыка училищесі” КМҚК
Педагог-психолог, жалпы білім беру пәндерінің оқытушысы
Пшенбаева Мақпал Келгенбайқызы

БІЗ ӘЛЕМДІ ӨЗГЕРТЕ АЛАМЫЗ

Біз айналамыздағы шындыққа жиі шағымданамыз. Біреу жүйеге, біреу қоғамға, біреу жақын адамдарға разы емес. Бірақ оның өзі туралы не өзгерте алады деп ойлайтындар аз ба? Сыртқы әлемдегі бір нәрсені өзгерту тек ішкі өзгерістер процесін бастау арқылы мүмкін болады.

Өз жолыңызды табу-адамның осы өмірге келетін басты мақсаттарының бірі. Әркім өз сұрақтарына жауап беруі маңызды: Мен кімін? Менің күшім неде? Мен бұл әлемге не бере аламын? Сіздің мақсатыңызды нақты түсіну өмірді қуаныш пен мағынаға толтырады, жәбірленушінің позициясынан шығуға, өміріңіз үшін жауапкершілікті алуға және әлемді жақсартуға көмектеседі.

"Өндіріс атаулары" балаларды дамыту орталығында біз баланың талантын ашып, мықты жақтарына сүйене отырып, оған мамандықта және өмірде өз жолын құруға көмектесеміз.

Сондай-ақ, дұрыс таңдау жасау сіздің құндылықтарыңыз бен принциптеріңізді ұстануға көмектеседі. Рухани-адамгершілік базаны нығайту әрбір жан үшін маңызды. Сондықтан оны өзіңіз үйреніп, балаларыңызға үйретіңіз.

Дұға рухани және физикалық деңгейде де көп нәрсені өзгерте алады. Дұғаның физикалық денеге әсерін зерттеген украин ғалымы Михаил Лазориктің зерттеулері қызықты. Ол үшін ғалым емхананың пациенттерінен намазға дейін және одан кейін қан алып, оның құрылымын зерттеді. 20 минуттық дұға жасушалық деңгейде құрылымды өзгертті және ағзадағы патогендік процестерді азайтты.

Әрине, біз өзгерте алмайтын жаһандық оқиғалар әрқашан болады. Бос пайымдау, ашулану, айыптау және қорқыныш тек жүректі қатайтады. Бұл жағдайда біз өзгерте алатын жалғыз нәрсе-болып жатқан жағдайға деген көзқарасымыз. Жағдайды жақсы ойлармен қабылдаңыз, қабылдаңыз және жіберіңіз.

Қызықты экспериментті жапон ғалымы Масару Эмото жүргізді. Ол үш су ыдысын алып, оған бір уыс күріш қойды. Бірінші банкте ол күнделікті алғыс пен сүйіспеншілік сөздерін, екіншісінде дөрекі сөздерді айтты, ал үшінші банканы назардан тыс қалдырды. Нәтижесінде, екінші банкада күріш сия, ал үшіншісінде шірік болған кезде, бірінші банкадағы күріш жаңа және таза болып қалды. Адамда да солай болады. Біз көбінесе көршімізді немқұрайлылық пен дөрекілікпен ренжітеміз. Бірақ айналадағылардың бәрі қалай өзгере бастайтыны туралы жақсы сөз айту керек.

Есіңізде болсын, біз қоршаған әлемге не әкелетінімізге байланысты — жақсылық немесе жамандық, оң немесе теріс, қорқыныш немесе үміт. Күн сайын жеке өзгерістерге кішкене қадамдар жасаңыз — дұға етіңіз, өзіңізді ашыңыз, көршілеріңізді жақсы көріңіз. Тек осылай ғана біз бұл әлемді жақсырақ, жеңіл және мейірімді ете аламыз!

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Педагогика. Дәріс курсы. – Алматы: Нұрлы әлем, 2003. – 368 б. Островский Е.В., Чернышова Л.И.
2. Психология және педагогика: Оқу құралы / Ред. Е.В. Островский.- М.: Университет оқулығы, 2005.
3. Педагогика: Оқу құралы. /Жалпы ред. басқарған А.М.Құдиярова. – Алматы: Дарын, 2004. – 448 б.

г. Семей
КГКП «Музыкальное училище имени М.Тулебаева»
Преподаватель общеобразовательных дисциплин
Абдилдинова Асем Сатыбалдиевна

ГЕЙМИФИКАЦИЯ КАК ОСНОВНОЙ МЕТОД ВЕДЕНИЯ УРОКА ОПД

Перенос игрового формата в обучение и бизнес может ускорить процессы, повысить эффективность и мотивацию сотрудников, клиентов и учеников. Геймификация — это внедрение игровых форм в неигровой контекст: работу, учебу и повседневную жизнь. Геймификация помогает увеличивать продажи, удерживать клиентов, повышать лояльность сотрудников и учиться с максимальной вовлеченностью.

Что такое геймификация? Геймификация использует естественные склонности людей к конкуренции, соревнованиям, сотрудничеству и достижениям. Эта техника мотивирует к достижению целей и повышению производительности. Инструментами вовлечения могут стать уровни, которые необходимо преодолеть, вознаграждения и рейтинг. Стоит различать геймификацию и игровое обучение. Игровой подход — это обучение в рамках конкретной игры, а геймификация — применение игровых методик в повседневных процессах ради повышения мотивации. Идея подобного подхода появилась давно, но набирает популярность лишь сейчас, поскольку старые системы мотивации постепенно перестают работать. Условный метод «кнута и пряника» перестал быть эффективным, и преподаватели ищут другие способы повышения вовлеченности.

Принципы геймификации. Геймификация может упростить все процессы — от обучения до бизнес-задач, и увеличить удовольствие от их выполнения. Подход может сделать любой опыт похожим на игру, что выльется в большую вовлеченность. Он также добавит радость от выполнения поставленных задач, сравнимую с радостью от прохождения сложного уровня игры.

Мотивация. Любая игра содержит в себе мотивацию для участников. Это необходимо для того, чтобы игрок не забросил прохождение на одном из этапов. Перед ним должна стоять конкретная цель, которая двигает его вперед. Геймификация естественным образом наследует этот принцип. Это могут быть бонусы, которые вы получаете с каждым следующим уровнем. Если говорить про маркетинг, здесь может действовать система нарастающей скидки: чем больше вы покупаете — тем больше экономите.

Статус. На протяжении игры у участника развивается его герой, растут «уровни». Чем дальше он идет, тем сильнее становится его персонаж. Тот же принцип работает в геймификации. На работе это может быть большее признание коллектива, повышение в должности. В маркетинге же — улучшение статуса клиента: от бронзового до платинового.

Вознаграждение. Во многих играх после прохождения уровня персонажу начисляют золотые монеты, дают награды и виртуальные бриллианты. Чем сложнее уровень, тем больше поощрений. Вознаграждение — один из ключевых принципов геймификации. Такие «пряники» как зарплата для сотрудников или положительные оценки для учеников постепенно перестают работать. Человек знает, что если он выполнит свое задание хорошо или очень хорошо — результат будет один. Дополнительное вознаграждение мотивирует его действовать быстрее, лучше и дает дополнительный интерес. Бонус к зарплате или освобождение от одной домашней работы для лучшего ученика помогут усилить мотивацию. В маркетинге это могут быть накопительные баллы от каждой покупки по карте.

К главным принципам геймификации могут прибавляться дополнительные. В игры можно включать соревновательные элементы, командные задачи, истории с развивающимся сюжетом. Подходящий вариант стоит подбирать под каждую конкретную задачу.

Чем полезна геймификация. Геймификация помогает создать большую вовлеченность во всех сферах, где она применяется. Ученики проходят курс с интересом, если в него добавлен игровой элемент. Клиенты не хотят уходить от компании, которая обещает им прогрессирующую систему скидок и бонусов. Повседневные рабочие задачи перестают быть монотонными и скучными, когда появляется мотивация к их выполнению. Дополнительно к вовлеченности геймификация помогает доводить задачи до финала и завершать их в назначенные сроки.

Владислав Куклев, со-основатель Dizz.TV, рассказывает, что игровой подход работает почти в любых продуктах, потому что он основан на знаниях о человеческом мозге, механизмах мотивации и награды. Поэтому многие индустрии наблюдают за игровыми практиками и стараются применять механики оттуда.

Наталья Кошлякова, директор ИгроN-сервис, выделяет следующие плюсы геймификации:

- Геймификация переводит человека из взрослого состояния в детское, когда мы все учились играя.
- Происходит меньшее сопротивление материалу, поскольку снимается внутренний цензор. Уходят взрослые психологические сопротивления и ограничивающие установки.

- Если в игре участники объединяются для получения общего результата — это стимулирует качественную командную работу.

- Если в геймификацию включен конкурирующий элемент — это добавляет эмоций.

- Включается самоутверждение и поднятие самооценки.

- Геймификация помогает довести все до конца: обучение, рабочие процессы, увеличение клиентской базы и так далее.

Из минусов геймификации:

- Иногда геймификация становится самоцелью.

- Игра ради игры неэффективна.

- Требуется дополнительное бюджетирование.

- Неправильно просчитанная система приводит к отрицательному результату.

Например, в некоторых случаях стимулирование конкуренции может привести к негативным последствиям.

Владислав Куклев добавляет, что минусы геймификации начинаются, когда компании вдохновляются игровой индустрией, но делают это без фундаментальных знаний о человеческой психике. Это приводит к появлению систем достижений, внутренних рейтингов, которые не работают, хотя тоже пришли из игр.

Экономика образования. Геймификация в образовании

Геймификация в обучении может применяться как на школьном уроке, на дополнительных курсах, так и в корпоративном обучении. По словам Натальи Кошляковой, геймифицировать можно буквально любое обучение. Любой процесс, от обучения математики в школе до обучения персонала менеджерским навыкам может обернуться в игровой мир или игровую легенду. В геймификации обучения нет ограничений.

Обучение может проходить как с применением системы поощрений и рейтингов, так и при помощи сторонних программ. К примеру, детям прививают любовь к чтению через смартфоны и интерактив, а VR-технологии помогают познавать мир через путешествия по миру прямо на уроках. Разработкой и концепцией таких игр занимаются геймдизайнеры.

Геймизация образования помогает привить интерес к обучению как у детей, так и у взрослых. Это универсальный метод, который подходит для всех возрастов. При этом игровое обучение справляется со своей целью: при правильном подходе оно помогает получить знания и учиться применять их на практике. Единственный минус такого подхода — он не может полностью заменить все обучение и должен занимать только часть программы, особенно если речь идет о школьном образовании. От постоянных игр на уроках устанут даже самые активные дети.

Книги по геймификации:

- «Вовлекай и властвуй. Игровое мышление на службе бизнеса» — Кевин Вербах и Дэн Хантер. Книга от создателей первого в мире курса по геймификации;

- «Ход слоном. Игровой помощник в достижении целей» — Татьяна Задорожная;

- «Геймификация в бизнесе. Как пробиться сквозь шум и завладеть вниманием сотрудников и клиентов» — Гейб Зикерманн и Джоселин Линдер;

- «SuperBetter» — Джейн Макгонигал. Научит применять игровое мышление в жизни.

Семей қаласы
“Мұқан Төлебаев атындағы музыка училищесі” КМҚК
Арнайы пәндер оқытушысы
Сембаева Нургуль Усеновна

ЕЛІМІЗДЕГІ ОҚЫТУ-ТӘРБИЕ ПРОЦЕСІНІҢ МАЗМҰНДЫҚ БОЛМЫСЫН ЖАҢА ӘДІСНАМАЛЫҚ ТҰРҒЫДАН НЕГІЗДЕУ

Еліміздің әлеуметтік-экономикалық дамуының стратегиялық бағыттарына сәйкес білім беру жүйесін дамыта отырып, әлемдік білім кеңістігіне ықпалдастырудағы негізгі бағдар – адамды қоғамның ең маңызды құндылығы ретінде танып, оның рухани жан-дүниесінің дамуына, көзқарастары мен шығармашылық әлеуетінің, танымдық біліктілігі мен мәдени құндылықтарының жоғары деңгейде дамуына, жеке тұлғасының қалыптасуына жағдай жасау.

Бұл міндеттерді жүзеге асыру еліміздегі мектептерде оқыту-тәрбие процесінің мазмұндық болмысын жаңа әдіснамалық тұрғыдан негіздеуді талап етеді. Мұндай жаңа әдіснамалық жүйе дәстүрлі педагогикалық процесін түбегейлі өзгертудің қажеттігін көрсетіп, оқытудың шығармашылық қызметін дамытып, білім мазмұнының ұлттық негізде берілуін жаңа өркениеттік бағдар тұрғысынан жетілдіруді қарастырады.

Білім берудің жаңа бағыттарының басты ерекшелігі – оқытудың нәтижесін алдын-ала болжап, білім алушылардың қызығушылықтары мен ізденімпаздығы негізінде білімі мен біліктерін жетілдіріп, оны сана «сүзгісінен» терең зерделей отырып, шығармашылық әлеуетін үнемі дамытуға және рухани толысуға ұмтылысын қалыптастыруды бағдар тұтады [1].

Жаңа білім парадигмасы білім алушыға оқу қызметінің субъектісі ретінде қарап, қызығушылықтары негізінде білімге құндылық бағдарын қалыптастыра отырып, танымдық және рухани қажеттіліктерін қанағаттандыруды және жан- жақты дамыған, шығармашыл жеке тұлғасын қалыптастыруды көздейді.

Білім беру процесін жаңаша ұйымдастыру оның философиялық, педагогикалық-психологиялық негіздерін, теориясы мен тәжірибесін тереңірек қайта қарауды қажет етеді. Бүгінгі философтар мен педагог – ғалымдар білім беру саласында жаңа оқыту технологиялары мен әдістерін енгізумен ғана шектелмей,

білім берудегі дүниетанымдық ұстанымдарды қайта қарау, рухани-адамгершілік құндылықтарға бетбұрыс жасау қажеттігін дәлелдеуде.

Білім беру саласындағы инновациялық процестердің күрделілігі мен қайшылықтары жаңа құбылыстармен әрекеттесу және арнайы орта білімді ізгілендірудің сапалы кезеңінде шығармашылық бағыттағы білім алушылардың қызығушылығын қалыптастырудың мәселесін өзекті етуде.

Соңғы жылдары оқу-тәрбие процесіндегі жеке тұлғаны дамытуға бағытталған оқытуға үлкен мән берудің өзі еліміздегі өзгерістердің маңыздылығын көрсетеді [2].

Қазіргі кезеңдегі білім берудің жаңа бағыты жағдайында жеке тұлғаның шығармашылық бағыттылығын қалыптастыру – білім алушының оқу-танымдық іс-әрекеттегі шығармашылық қызығушылығына тікелей байланысты.

Қызығушылық – тұлғаның ізденімпаздық қабілет сапасын дамытудың негізгі өзегі болып табылады. Себебі өмірдегі құндылықтардың барлығы да жаңашылдық бағыттар арқылы ғана іс-әрекетке тұрақты қызығушылық нәтижесінде танылып, болашақта өміршең дамуына мүмкіндік алады. Сондықтан қызығушылықты жеке тұлғаның дамуына, оның рухани жетілуіндегі мәні терең, мотивациялық, білімділік бағдар құндылығы ретінде танылуының маңызы зор.

Көтеріліп отырған мәселенің өзектілігі Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында, ҚР стратегиялық дамуының «Қазақстан – 2030» бағдарламасында, ҚР білім беруді дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында, ҚР «Білім» бағдарламасында мемлекеттік саясаттың басты принциптері ретінде жеке адамның шығармашылық әлеуетін дамыту, білім берудің дамытушы сипатын арттыру мәселелерінде басты міндеттер қатарында қойылған.

Демек, болашақ ұрпақтың шығармашыл болуын қамтамасыз ететін оқытудың субъектін және білім алушының әлеуетіне тікелей әсері мол қызығушылықты қалыптастырудың теориялық, әдіснамалық, дидактикалық тұғырларын айқындау міндеттерін алдыңғы қатарға шығарады.

Жеке тұлға бойындағы ашылмаған, сыры мол мүмкіндіктерді дамытудың бастау көзі – қызығушылықты қалыптастыру мәселесі өзінің тамырын адамзат дамуы тарихының тереңінен алады.

Адамзат баласының алға қарай сатылап өркениетке жетуі әр адамның іс- әрекеттегі жаңашылдығына, жаңаны ойлап табуына, шығармашылық болмысына байланысты. Ал шығармашылық іс-әрекет, жаңашылдыққа бағыттылық тек қана қызығушылықтан бастау алады.

Адамзаттың ұлт ретінде қалыптасуы, ұлттың шығармашылық әлеуеті де әр жеке тұлғаның шығармашылық деңгейімен анықталады. Сондықтан зерттеушілер өркениетке жетудің жолын әр адамның қызығушылық деңгейімен, жаңашылдық болмысымен байланыстырады.

Ежелгі дәуір философтары (Аристотель, Демокрит, Платон, Сократ, шығыстың көрнекті ойшылдары Әл-Фараби, Махмуд Қашқари, Жүсіп Баласағұн, Ибн-Сина, Қ.А. Иассауи), жаңару кезеңінің ағартушылары (Я.А. Коменский, Дж. Локк, Ж.Ж. Руссо, И.Г. Песталоцци, А. Дистервег т.б.), орыс педагогтары (К.Д. Ушинский, А.С. Макаренко, В.А. Сухомлинский т.б.), қазақтың ағартушылары (Ш. Уәлиханов, Ы. Алтынсарин, А. Құнанбаев, Ш. Құдайбердиев, А. Байтұрсынов, М. Жұмабаев, М. Дулатов, Ж. Аймауытов т.б.) еңбектерінде

адамның дара мүмкіндіктерін ашу, ішкі рухани күштерін дамыту мәселелеріне ерекше мән берілгені анық. Мысалы, Шығыстың ұлы ойшылы Әбу Насыр әл- Фараби “Бақытқа жол сілтеу” атты трактатында адамның бақытқа жетудегі бірден бір жолы – адамның ой белсенділігі, интеллектінің дамуы, логикалық жаттығулар мен сабақтар, сабақтан тыс жұмыстар нәтижесіндегі шығармашылық ізденістері деген тұжырымдары зерттеліп отырған мәселенің әрқашанда, әр заман талабына сай туындап отыратындығы және оның өміршен, үздіксіз процесс екендігінің дәлелі [3]. Демек, қызығушылық – үздіксіз және адамзат баласын прогрессивті түрде ілгері қарай жетелейтін үрдіс.

Өз заманында сан алуан ғылым салаларын меңгерген ғұлама ақын Жүсіп Баласағұн өзінің “Құтты білік” атты дастанында жан-жақты дамыған адамды сипаттауда “толық пішінді” ұғымын қолданып, оған жетудің бірден-бір жолы ғылым, білім екенін айтады. Ал ғылым, білімге жету ұзақ еңбек, ізденіс қажет және адамның ақыл-парасаты жаңаны ойлап тауып, жансызды жандандыруға қабілетті екендігіне тоқталады.

Зерттеу барысында зерделенген маңызды мәселелер: оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудың өзекті бағыттары (А.Е. Әбілқасымова, Р.А. Жанабаева, С.С. Смаилов, М.Н. Сарыбеков, О.С. Сәлімбаев, Е. Омар, Қ.А. Аймағамбетов, Л.К. Керимов т.б.), болашақ мамандарды дайындаудың теориясы мен практикасы (Б.К. Момынбаев, А.А. Саипов, М.Ә. Құдайқұлов, Қ.Қ. Жанпейісова, А.А. Бейсенбаева, А.А. Жолдасбеков, О.С. Сыздықов, Б.А. Тойлыбаев, А.Ғ. Қазмағамбетов, Т.М. Әлсатов, Л. Байсерке, В.А. Ким т.б.), мұғалімдердің біліктілігін көтерудің жаңашылдығы (Ш. Таубаева, Б.А. Тұрғынбаева, Б.А. Әлмұхамбетов, Е. Қозыбаев, Ә.К. Қағазбаева т.б.), қазақ этнопедагогикасының негізінде жеке тұлғаның жан-жақты дамуы теориялық- әдіснамалық тұрғыдан қарастырылуы (Қ.Б. Бөлеев, Ж. Асанов, С.А. Ұзақбаева, К.Ж. Қожахметова, Р.Қ. Дүйсенбінова, Қ.Б. Жарықбаев Х. Шалғынбаева, Ә. Табылдиев т.б.), жеке тұлғаның креативтілік қабілетін дамыту және көркем өнер шығармашылығын жетілдірудің бағыттары (Б. Оспанова, Қ. Ералин, І.С. Сманов т.б.), зерттеулерінің маңыздылығы жоғары.

Тұлғаның шығармашыл болуына ықпал етудің түрлі аспектілері бойынша ТМД елдерінде психология мен педагогика саласында жеке тұлғаны қалыптастыру мәселесіне елеулі үлес қосқан ғалымдар бар. Олардың еңбектерінде бұл мәселенің: шығармашылық-танымдық іс-әрекет нәтижесі ретінде (М.И. Махмутов, А.М. Матюшкин, П.И. Пидкасистый, С.Т. Шацкий, Т.И. Шамова т.б.), шығармашылықтың психологиялық табиғатын талдау (С.Л. Рубинштейн, А.В. Морозова, Б.М. Теплов, И.А. Зимняя т.б.), шығармашылық қажеттілікті дамыту (В.С. Шубинский, В.И. Андреев, Л.С. Выготский, В.А. Якунин т.б.) бағыттарын қарастырады [4].

Еліміздің ХХІ ғасыр баспалдағын жаңашылдықпен қарыштап басып, өркениетке бағдар алуы әр адамның шығармашылық болмысының нәтижесі деп бағалауға болады. Ұлттың шығармашылық әлеуеті де әр жеке тұлғаның шығармашылық деңгейімен анықталады. Өзекті мәселені көре білетін, ой ұшқырлығы мен ізденімпаздық іс-әрекеті қалыптасқан білімі мен біліктерін өмірдің өзгермелі жағдайына қарай оңтайлы пайдалана алатын, танымдық дербестігі жоғары деңгейдегі шығармашыл тұлға қазіргі білім беру стратегиясының мақсат-мұраты.

Әдебиеттер тізімі:

1. «Қазақстан Республикасының тәлім-тәрбие тұжырымдамасы» 2015 жыл.
2. Назарбаев Н.Ә. Өзекжарды ойлар. Алматы: Мектеп, 2003 172 б.
3. Қазақтың тәлімдік ой-пікір антологиясы / Құрастырған Қ. Жарықбаев, С. Қалиев. Алматы: Рауан, 1994. Т. 1. 320 б.
4. Кабалевский Д.К. Педагогические размышления. Избранные статьи и доклады. Москва, 1986. С.72.

Семей қаласы
“Мұқан Төлебаев атындағы музыка училищесі” КМҚК
Жалпы білім беру пәндерінің оқытушысы
Касымжанова Анар Абаевна

ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫ БОЙЫНША ОҚЫТУДЫҢ ЖАҢА ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІН МАТЕМАТИКА-ФИЗИКА ПӘНДЕРІНДЕ ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУ

Қазақстанның білім беру жүйесінде жаңартылған мазмұнға көшу – қазіргі заман талаптарына сәйкес инновациялық әдістерді енгізу мен білім алушылардың функционалдық сауаттылығын арттыруды көздейді. Жаңартылған білім мазмұны бойынша оқыту тек қана пәндік біліммен шектелмей, білім алушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға, өздігінен ойлай білуге, талдау және шешім қабылдауға үйретеді. Бұл әдіс-тәсілдерді математика және физика пәндерінде қолдану – білім алушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, практикалық дағдыларын жетілдіруге бағытталған маңызды қадам.

Жаңартылған білім мазмұнының ерекшеліктері

Жаңартылған білім беру мазмұны оқытудың келесі аспектілерін қамтиды:

1. Құзыреттілікке негізделген тәсіл – оқушының алған білімін өмірлік жағдаяттарда қолдана білуі.
2. Интеграцияланған оқыту – пәндер арасындағы байланысты нығайту.
3. Белсенді оқыту әдістері – топтық жұмыс, жоба қорғау, зерттеу әдістерін пайдалану.
4. Критериалды бағалау жүйесі – оқушының жетістігін нақты және әділ бағалау.

Математика-физика пәндерінде қолданылатын жаңа әдіс-тәсілдер:

Проблемалық оқыту

Математика және физика сабақтарында проблемалық тапсырмалар қою арқылы білім алушылардың логикалық ойлау қабілеттерін дамытуға болады. Мысалы, физика сабағында күнделікті өмірден алынған тәжірибелер арқылы заңдылықтарды анықтау тапсырмаларын беруге болады. Мысалы мынандай тапсырмалар:

1. Күнделікті өмірдегі үйкеліс: Әртүрлі беткі қабаттарда (тегіс үстел, кілем, еден) бірдей затты итеріп, үйкеліс күшінің қалай өзгеретінін бақылауға беру.

2. Еркін құлау үдеуі: білім алушыларға әртүрлі биіктіктерден (мысалы, орындықтан немесе баспалдақтан) әртүрлі заттарды (қағаз, шар, тас) тастап, олардың құлау уақытын өлшеуді тапсыру. Осыдан кейін олардың ауырлық күшіне қалай әсер ететінін талқылауға болады.

3. Архимед заңы: Асүйде бар ыдыстарды қолданып, судың ішіне әртүрлі материалдарды (мысалы, ағаш, темір, пластик) салу арқылы, олардың жүзу қабілетін зерттеу. Содан кейін Архимед күшін түсіндіруін сұрау.

4. Электр тогы және өткізгіштер: Қарапайым электр тізбегін құрастырып, металдардың, судың немесе басқа материалдардың ток өткізу қасиеттерін зерттеу.

5. Жарықтың сынуы: Су толтырылған стақанға қасықты салып, оның «сынған» сияқты көрінетінін бақылау арқылы жарықтың сынуын түсіндіру. Осындай тәжірибелер оқушылардың физикалық құбылыстарды өз көзімен көріп, оны өз бетімен зерттеуіне мүмкіндік береді. Бұл олардың шығармашылық қабілеттерін арттырып, сабақты қызықты етеді.

STEM білім беру элементтері

STEM (ғылым, технология, инженерия, математика) бағытында оқыту білім алушылардың зерттеушілік дағдыларын қалыптастырады. Мысалы, математика сабағында инженерлік есептерді шешу немесе физика сабақтарында эксперименттік жобалар жасау тиімді. Мысалы:

1. Музыкалық аспап жасау (инженерия + физика)

Тапсырма: Қарапайым материалдарды пайдаланып, музыкалық аспап жасау. Мысалы, резеңке жолақтар, ағаш немесе пластик құбырлар арқылы қарапайым гитара немесе панфлейта құрастыру.

- Дыбыс толқындарының қалай пайда болатынын және олардың жиілігіне қандай факторлар әсер ететінін түсіну.

- Аспаптың ұзындығын, кернеуін немесе материалын өзгерту арқылы дыбыс биіктігін бақылау. Осы тапсырманы орындау барысында білім алушылар музыкалық аспаптардағы дыбыс шығару принципін үйреніп, инженерлік дағдыларды дамытады.

2. Дыбыс жазу және өңдеу (технология)

Тапсырма: Арнайы дыбыс жазу бағдарламасын (мысалы, Audacity) пайдаланып, өз музыкалық шығармаларын жазып, дыбыстарды өңдеу.

- Дыбыстың амплитудасын, жиілігін өзгертіп, түрлі эффекттер қосу.
- Дыбыс толқындары мен олардың компьютерде қалай өңделетінін түсіну.
- Сандық технологиялар арқылы шығармашылық қабілеттерді дамыту.

Білім алушылар заманауи технологияларды қолдануды үйреніп, өз шығармаларын жасай алады.

Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ)

Математика-физика сабақтарында электрондық платформалар мен бағдарламаларды (GeoGebra, PhET симуляторлары) қолдану білім алушылардың күрделі ұғымдарды визуализация арқылы түсінуге көмектеседі.

1. Математика сабағында GeoGebra қолдану. Тақырып: Параболаның графигі және оның коэффициенттерінің әсері. GeoGebra бағдарламасында $y=ax^2+bx+c$ функциясының графигін салуды тапсыру. Олар әрбір коэффициенттің (a , b , c) өзгеруі графиктің пішіні мен орнын қалай өзгертетінін бақылайды. Білім алушылар формуланың графикке әсерін нақтырақ түсінеді және функционалдық тәуелділіктерді көрнекі түрде қабылдайды.

2. Физика сабағында PhET симуляторын қолдану. Тақырып: Ньютон заңдарын зерттеу. PhET-тің "Forces and Motion" симуляторын пайдаланып, білім алушылардың әртүрлі күштердің әсерінен дененің қозғалысын зерттейді. Нәтижесінде заңдарды іс жүзінде қолдануды үйренеді және динамикалық құбылыстарды сандық түрде түсінеді. АКТ құралдары білім алушыларға интерактивті және шығармашылық жолмен тақырыпты меңгеруге көмектеседі. Олар зерттеушілік дағдыларды дамытып, күрделі тақырыптарды оңай түсінуіне мүмкіндік береді.

Ойын элементтерін пайдалану

Геймификация білім алушылардың белсенділігін арттырады. Мысалы, математика сабақтарында математикалық ребустар немесе физика сабақтарында эксперименттік тапсырмалар түріндегі ойындар ұйымдастыруға болады.

Топтық және жұптық жұмыс

Топтық жұмыс арқылы білім алушылар ынтымақтастықта жұмыс істеуді, бірін-бірі тыңдауды және идеялармен бөлісуді үйренеді. Бұл тәсіл әсіресе күрделі тақырыптарды меңгеруде пайдалы.

Тиімділігін арттыру жолдары:

- Әр сабақта білім алушылардың жас және жеке ерекшеліктерін ескеру.
- Интерактивті әдістерді пәннің күрделі тақырыптарын түсіндіруде қолдану.
- Сабақ барысында тәжірибелік және өмірлік мысалдарға көбірек көңіл бөлу.
- Қолданылатын әдістердің сабақтың мақсатына сәйкестігін қамтамасыз ету.

Қорытынды

Жаңартылған білім беру мазмұнына сәйкес оқытудың жаңа әдіс-тәсілдерін математика және физика сабақтарында пайдалану-білім алушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, олардың шығармашылық және зерттеушілік қабілеттерін дамытуға септігін тигізеді. Мұндай тәсілдер білім алушылардың тек білімін ғана емес, сонымен қатар сыни ойлау қабілеттерін, өздігінен іздену және шешім қабылдау дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Білім алушылардың кәсіби шеберлігін арттырып, заманауи әдістерді тиімді қолдануы – білім беру сапасын жоғарылатудың басты шарты.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі. Жаңартылған білім беру мазмұны бойынша әдістемелік нұсқаулар.
2. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. «Педагогика». – Алматы: Рауан, 2020.
3. Құрманалина Ш., Мұханбетжанова Ә., Ғалымова Ә. «Қазіргі білім беру технологиялары». – Астана, 2019.
4. GeoGebra және PhET ресурстары бойынша нұсқаулықтар.
5. STEM білім берудің халықаралық тәжірибесі: әдістемелік құрал. – Нұр-Сұлтан, 2021.

Семей қаласы
“Мұқан Төлебаев атындағы музыка училищесі” КМҚК
Арнайы пән оқытушысы
Сағадиева Нұршат Төлеуқызы

ҰЛТТЫҚ МУЗЫКА МӘДЕНИЕТІНДЕГІ ҚОБЫЗ ӨНЕРІНІҢ ОРЫНДАУШЫЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Бүгінгі таңда қоғамымыздың жаңа қарқынмен дамуы, ғылыми- техникалық прогрестердің жетістіктері, еліміздің өркениетті елдер қатарынан көрінуі білім беру жүйесіне де ықпал етпей қойған жоқ.

Педагогика ғылымы мен практикасында уақыт талаптарына сәйкес сабақты өткізудің түрлі жолдары қарастырылып, оны жетілдіруде қыруар ізденістер жүзеге асырылды. Сабақта ұйымдастыруда оқушылардың танымдық іс-әрекетін белсендіру, ақыл-ойын дамыту, шығармашылықты өздік ізденіске баулу және т.б. проблемалар бойынша толассыз ғылыми ізденіс жұмыстары жан- жақты жүргізіліп келеді. Соның бірегейі, өнердің бұл саласы осы күнге дейін арнайы ғылыми *нысанасы* болмағандықтан, бұл ұлт аспабында орындаушылық мәселелері өзінің жан-жақты қарастыруын және осы *тақырыптың өзектілігін* қажет етеді. Ал жаңартылған қобыздың оркестрдегі орны, болмысы, ондағы орындаушылардың өмірбаяны мен шығармашылық жолдары, шеберлік қырлары, олардың сонымен қатар тәрбиеленген шәкірттері туралы мәселелері ғылыми түрде терең қарастырлмағаны байқалады.

Бұл тұрғыдан Ахмет Жұбанов «Ән-күй сапары» атты еңбегінде орындаушылық проблемасына ерекше көңіл бөліп, зерттеу жұмыстарын жүргізу қажеттілігін баса айтқан еді: «Қазақтың халық музыка аспаптарында орындау тарихы, баста айтқандай, шешілмейтін тақырып. Ол жөнінде әлі де тоқталу керек. Алдымыздағы ұрпақтарда біздің асқан шебер орындаушыларымыз Жаппас Қаламбаев, Дәулет Мықтыбаев, Гүлнәфис Баязитова сияқты адамдар туралы бөлек-бөлек зерттеулер шығу керек. Олардың кеңес тұсында біздің күйші аталарымыздың орындау дәстүрлерін жеткізіп берудегі еңбектері аса зор» [1, 147 б.] деген еді.

Еліміз еуропалық мәдениетке бет бұрып, алғашқы оркестр құрылған шақта, қыл қобыздың үлгісімен үш ішекті, кейіннен төрт ішекті сым қобыз пайда болды. Жаңаланған аспаптың жаңғырту жолдарын, оның оркестрдегі басты рөлін зерттеу осы тақырыптың *өзектілігін* көрсетеді.

Қазақ өнерінің тарихи жолын қарастыруда, болмыс-бітімін тануда оның ішінде музыкалық аспаптардың шығу кезеңдерін, жалпы ұлттық өнерінде алатын орнын тереңірек көздеуінің маңызы зор болды. Бұл тұрғыда көненің көзі – қобыз туралы сөз қозғалып, ұлтымыздың кең тараған аспабы екендігі ерекше аңғартады. Көне қыл қобыздың өзіндік дәстүрін, құрамындағы күйдің стиліне қатысты ерекшеліктері мен орындаушылық сипаттамасын жан-жақты ашып көрсету – өнертану ғылымының аса құрделі және көкейтесті проблемаларының бірі болып табылатындығын байқатады.

Зерттеушілер С.Руденко (1885-1969) мен М.Грязнов (1947-1949) жылдары қазба жұмыстар жүргізіп, ғылым үшін бағалы заттық айғақтар тапқан. Соның ішінде қобыз аспабына ерекше назар аударылады. Қос ішегі және қос құлағы бар аспаптың биік жасалған тиегі шанақ бетіне керілген сірі көнге орнатылған. Мұның өзі аталмыш қобыздың жасалуы қазіргі қазақ қобызының жасалу тәсіліне ұқсас екенін аңғартады [2, 825б.].

Саяхатшы-ғалым В.О.Виноградов бұл сияқты айғақтарға сүйене отырып, Орта Азия ыспалы аспаптардың отаны болған деп жазады [3, 15 б.].

Қазақтан шыққан тұңғыш ғалым, аса көрнекті ағартушы-демократ – Ш.Уәлиханов (1835-1865) өз ұлтының тарихы мен мәдениетін зерттей отырып, қазақ даласында болған шаман-бақсылардың өнеріне ерекше назар аударған. Осы жерде бақсы мен шамандардың ұлт мәдениетіндегі елеулі тұлғалар екенін және көне дәстүрінің белгісі – бақсылық пен шамандық деген. Ал бақсының ажырамас аспабы – ежелгі қазақтың қара қобызы. Оның қыл ішегінде орындау қиын болса да, үні құлаққа жағымды болып келеді-деп, құнды ғылыми ойлар білдірген [4].

Фольклоршы Б.Аманов пен өнер ғылымының докторы А.Мухамбетованың сөздеріне сүйенсек – «... согласно исследованиям В.Бахмана, распространившись за пределы кочевого мира Центральной Азии, кылкобыз стал предком всех европейских смычковых струнных инструментов: скрипки, виолончели и других» – деген дәйек сөздер келтіріледі [5, 114 б.].

Қазақ философиясы тарихында Қорқыт Ата – ел бірлігін нығайтқан кемеңгер қайраткер, түркі дүниетанымның негізін жасаған ғұлама ойшыл, әлемдік ақыл-ой мәдениетінде өзіндік орны бар философ-гуманист ретінде де көрінеді. Қорқыт Ата жайындағы аңыздардан оның бойындағы үш түрлі өнер ерекше айқындалады. Бірінші ол, оғыз қыпшақ ұлысынан шыққан айтулы бақсы, абыз. Екіншіден – күйші, қобыз сарынын алғаш туындатушы өнерпаз. Үшіншіден – әйгілі жырау, оның жырлары оғыз-қыпшақ өмірін бейнелеген әдеби-тарихи мұра [1, 694 б.].

Қазіргі кезде Қорқыттың 15-тен астам күйлерінің аты белгілі, бірақ нотаға түсіріліп жеткені 11 күй. Арада сан ғасырлар өтсе де, атадан балаға мұра болып қалған Қорқыт күйлері ел арасында сақталынып, біздің дәуірге жеткендігі ерекше құбылыс. Көне музыканың мұншама ғұмыры ұзақ болуын ғылыми түрде академик Ә.Марғұлан өз еңбектерінде себептерін дәлелдеп көрсеткен [6].

Жалпы Қорқыт күй әнгімелері мен топонималық аңыздармен біртұтас болып, олар мифологиялық дүниетанымнан туған мистикалық шығармалар топтамасын құрады. «Қорқыт күйлерінің бір ерекшелігі – ол әуендік байланысы мен бір-бірімен сабақтастығында. Бір күйдегі нақыш-саз, екіншісінде ашық және жасырын түрде де қайталанады деп, өз пікірін білдіреді зерттеуші М.Жарқынбеков [7, 9 б.].

Қоғамның дамуына қарай ғылым және техникаға да, оныбасқару жүйесі де өзгеріп отыратыны белгілі, осыған орай маманқызметінің мазмұны жаңартылып, жаңа мақсат, жаңа көзқарас, жаңа шешімдер мен жаңа мүмкіндіктерді қажет етеді. Мұндай бетбұрыстар адамның іс- әрекетін өзгертіп қана қоймай, оның жеке тұлға ретінде жаңаша қалыптасуын талап етеді. Осыған байланысты студенттерге білім беруде адамның игерген білім, дағдысымен шетелмей, оның шығармашылық белсенділігін, кәсіби біліктілігін, өз бетімен әрекет жасау мүмкіндігін, өз пәніне қызушылығын, ғылыми көзқарасын, кәсіби мәдениетін, педогогтік шеберлігін т.б қалыптастыру қажет.

Қорытындылай келе, ұлттық музыка мәдениетіндегі қобыз өнерінің орындаушылық мәселелері, қобыз өнері көне заманнан келе жатқан құнды рухани мұра екендігі ерекше көңіл бөлінді. Аспапты музыка өнерінің даму және қалыптасу жолдарын қазақ музыка мәдениеті тұрғысынан қарау абзал екені жан-жақты сипатталды. Ұлтымыздың асыл қазынасына енетін өнер түрлерінің зерттеуде жоғарыда көрсеткендей, ішіндегі ең көнесі – қобыз екені тағыда ерекше айтылды.

Сонымен, қобыз өнерінің, оның орындаушылық мәселелерінің келешігі мол, болашағы ұрпақтар жалғасында дей келе, қазіргі таңдағы музыкатану ғылымына өте қажет деген ойдамыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Жұбанов А.К. Өн-күй сапары. – Алматы: Ғылым, 1976. – 479 б.
2. Сейдімбек А. Қазақтың күй өнері. – Астана: Күлтегін, 2002-825 б.
3. Виноградов В.О. О музыкальной археологии // Советская музыка. – М., 1971. №5, – 125 б.
4. Дәуренбеков Ж. Тұрсынов. Е. Қазақ бақсы-балгерлері. – Алматы: Ана тілі, 1993. – 224 б.
5. Аманов Б. Мухамбетова А. Казахская традиционная музыка и XX век. – Алматы: Дайк Пресс, 2002. – 538 с.
6. Марғұлан Ә.Х. Ежелгі жыр аңыздар, А., 1985;
7. Жарқынбеков М. Қорқыт Елім-ай. – Алматы: Өнер, 1987. – 46 б.

г. Семей
КГКП «Музыкальное училище имени М.Тулебаева»
Преподаватель специальных дисциплин
Пляскина Оксана Анатольевна

БАЗОВЫЕ МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ ПРЕДМЕТА «КОНЦЕРТМЕЙСТЕРСКИЙ КЛАСС» В МУЗЫКАЛЬНОМ УЧИЛИЩЕ

В статье освещаются этапы работы студента- пианиста в концертмейстерском классе при обучении в музыкальном училище. Показаны некоторые значимые этапы работы. Определены инновационные методы работы. Показано, что применение инновационных методов, наряду с традиционными методами, благотворно влияет на усовершенствование образовательного процесса. Даны рекомендации для изучения репертуара.

Ключевые слова: концертмейстер, инновации, фортепианное исполнительство, бас, оркестровое мышление, образовательный процесс, учебный репертуар.

«Концертмейстерский класс» - одна из важных дисциплин в системе специального обучения в музыкальных образовательных учреждениях среднего и высшего звена. Рассмотрим значение слова «концертмейстер». Если обратиться к теории, слово «концертмейстер» имеет немецкое происхождение. Буквальный перевод этого слова « мастер концерта». Концертмейстер всегда работает в паре с солистом. Солисты у концертмейстеров могут быть различные: вокалисты, академические и эстрадные, ансамбли, оркестр. Концертмейстер обязательно предполагает подчиненность солисту. Если рассматривать фактуру музыкальных произведений, то можно увидеть, что в каждом аккомпанементе есть сольные эпизоды, где концертмейстер исполняет тематический материал и как - бы выходит на первый план. Но при этом ошибочно было бы говорить о том, что концертмейстер становится солистом. Также слово «концертмейстер» употребляется при работе пианиста в хореографических коллективах, при работе с хором под руководством дирижера. И всегда роль концертмейстера остается подчиненной, аккомпаниаторской.

И теперь возможно подвести итог сказанному: в процессе истории значение слова «концертмейстер» видоизменилось. В данный момент оно имеет два совершенно противоположных значения: ведущий, лидирующий (в струнной группе оркестра, состоящей из нескольких человек), и подчиненный (аккомпанирующий вокалистам или другим инструментам).

На уроках по концертмейстерскому классу педагог знакомит учащихся с основной функцией баса в произведениях. Тема баса очень важна для музыканта. Для выяснения основных функций баса необходимо обратиться к истории. Импровизация в то время была повсеместной. Не допускалось только импровизировать бас. Со временем отношение к басу становилось более гибким, потому как музыка создавалась все более контрастной и динамично меняющейся внутри отдельно взятой формы. А в наше время намного упрощается задача исполнителя: привычные нам ноты-это когда выписаны все голоса, партии; даются все указания- авторские, редакторские; выписана динамика, штрихи, указан темп произведения. Бах выписывал только бас, в сопровождении цифрованных указаний с знаками альтерации. Такая форма записи партии аккомпанирующего клавишного баса в то время была очень популярной и называлась «генерал- бас».

Одной из главных задач на уроках концертмейстерского класса является понятие оркестрового мышления. Оркестровые краски, колористические особенности звучания оркестровой музыки- осознание

этого и называется оркестровым мышлением. Для того чтобы понять, как возникает оркестровое звучание, необходимо знать, какие инструменты включены в оркестровые группы; знать особенности этих инструментов, способы звукоизвлечения на них. Необходимо помнить, что оркестр- это одновременное звучание множества различных инструментов, разных по своей природе. Поэтому оркестровое мышление является серьезной проблемой для пианистов концертмейстеров.

Теперь рассмотрим симфонический оркестр. Сначала необходимо разобрать основную группу оркестра- это струнная группа. Плавное и певучее исполнение музыки смычком требует от пианиста тщательного legato, с мягким движением запястья, нежным туше, кончиков пальцев, глубоко погруженных в клавиши. Только на струнных инструментах возможно большее разнообразие штрихов, многие из которых недоступны пианистам, даже им неизвестны. Следующей группой симфонического оркестра будут деревянные духовые инструменты. Эта группа очень контрастна и не так цельна, как группа струнных инструментов. Звучание каждого из этих инструментов на фортепиано будет исполняться по разному. Как группа, деревянные духовые принципиально отличается от группы струнных инструментов: общая тембровая окраска у них более матовая, не такая яркая. Следующая группа симфонического оркестра- медные духовые инструменты. У них яркий, наполненный тембр, активная атака, огромный динамический диапазон, некоторая прямолинейность в построении музыкальной фразы- их особенность. Для пианиста, создающего на фортепиано звучание медных духовых, необходимо четкое, мужественное туше, богатая правая педаль, акцентированность в *f* и в *ff*. Удары литавр требуют от пианиста точного, четкого прикосновения в сочетании с правой pedalю, применение которой зависит от акустики и особенностей данного рояля. Нужно отметить очень важную черту оркестрового мышления, отличного от фортепианного. Оркестровое исполнение- одновременное действие большого количества людей. Все это сложнейшее сочетание, во главе которого стоит дирижер. В сольном исполнении свободные изменения темпа- вещь естественная, повсеместная, ни у кого не вызывающая сомнений. Но в оркестре изменения темпа не могут происходить так легко, как в игре одного исполнителя. В чем-то оркестр будет уступать солисту в гибкости, мобильности. Это совершенно естественно. Поэтому концертмейстеру необходимо это осознавать и не использовать в своей игре романтическое *rubato*.

Необходимо обратить внимание на то ,что сейчас активно используются информационно-коммуникативные технологии в различных сферах образовательной деятельности, и в работе концертмейстера в том числе. Чтобы усовершенствовать свою работу пианисты- концертмейстеры постоянно изучают новую нотную литературу, занимаются на инструменте, но, не смотря на это, все чаще им приходится обращаться к мультимедийным источникам. Например, использование мультимедийных программ с музыкальными проигрывателями: Aimp, Winamp, J.RiverMediaCenter которые поддерживают очень большое количество форматов музыки — AAC, MP3, WMA, WAV, FLAC. Таким образом, можно сказать, что комплексное сочетание всех проявлений инновационной деятельности концертмейстера направлено на развитие личности учащегося, на раскрытие его способностей, и на обеспечение целостного педагогического процесса. А также стоит добавить, что применение инновационных методов работы при изучении предмета «концертмейстерский класс» требует постоянного саморазвития и повышения квалификации педагога.

Список использованной литературы:

1. Живов Л. Работа в концертмейстерском классе над пушкинскими романсами Глинки // О работе концертмейстера: сб. статей/ Ред. М. Смирнов - М.: Музыка, 1974.
2. Крючков Н. Искусство аккомпанемента как предмет обучения, - М.: Музыка, 1961.
3. Кубанцева Е.И. Методика работы над фортепианной партией пианиста-концертмейстера. Концертмейстерство – музыкально-творческая деятельность// Музыка в школе. – 2001. - №4. – С
4. Люблинский А.П. Теория и практика аккомпанемента: Методические основы. – Л.: Музыка, 1972.

г. Семей
КГКП «Музыкальное училище имени М.Тулебаева»
Преподаватель ПЦК «Теория музыки»
Тусупова Альфия Газизовна

ПРИМЕНЕНИЕ ТЕХНОЛОГИИ ПРОБЛЕМНОГО ОБУЧЕНИЯ НА УРОКАХ МУЗЫКАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН

«Образовательная технология – это конструирование учебного процесса с гарантированным достижением целей».
(М. Кларин)

Любая образовательная технология представляет собой упорядоченную систему действий, выполнение которых приводит к достижению поставленных целей. Как видим, вырисовывается своеобразная система: цель – средства – правила их использования – результат. Это базовое основание любой технологии образования, результатом которой является деятельность обучающихся в виде конкретных умений.

Проблемное обучение – один из видов развивающего обучения. В определённом смысле возникновение концепции проблемного обучения знаменует собой новый этап в развитии дидактики и психологии обучения. Суть проблемного обучения состоит в том, что в процессе обучения педагог ставит перед обучающимися проблемные задачи, ситуации, решая которые обучающиеся приобретают новые знания. Для этой технологии характерно, что знания и способы деятельности не преподносятся в готовом виде, а задаются как предмет поиска.

Проблемные задания на уроке составляются с учетом всех видов деятельности: при восприятии музыки, в практических упражнениях, выполнении самостоятельной работы и др. Восприятие музыки – один из основных и важных видов деятельности на уроке. Услышать музыку — значит почувствовать и пережить чувства автора, по-новому размышлять об окружающей жизни, «вживаться» в музыкальный образ, пройти школу духовного, нравственного совершенства.

Основным звеном проблемного обучения является *проблемная ситуация*. Перечислим виды проблемных ситуаций:

- 1) несоответствие – задание, где надо использовать знания в новой ситуации;
- 2) конфликт – ситуация, рассматривающая противоположности;
- 3) неожиданность – ситуация вызывает удивление необычностью, неординарностью. Как говорил Аристотель: «Познание начинается с удивления»;
- 4) неопределенность – дает возможность проявления неоднозначных решений;
- 5) выбор – предлагается ряд готовых решений ситуации, среди которых нужно выбрать наиболее удачное;
- 6) ошибка – из предложенных вариантов ответа необходимо найти правильное.

На уроках музыкально-теоретических дисциплин виды проблемного обучения связаны с применением проблемно-диалогического и ассоциативного методов. На каждом уроке нужна проблема, новизна, неожиданность, интригующая ситуация, актуальная и доступная конкретной группе. Структура проблемного урока выглядит так: актуализация прежних знаний, создание проблемной ситуации,

постановка учебной задачи, исследование проблемы, «открытие» новых знаний, первичное закрепление знаний, самостоятельная работа, рефлексия, итог урока.

На занятиях можно использовать следующие формы деятельности: работа в группах или в парах, самостоятельная поисковая работа (работа со справочным материалом, учебными пособиями, предметными таблицами), подготовка выступлений учащихся (отрабатывается техника выступления, формулирование вопросов, аргументация, оценивание), ученик вместо учителя, подготовка проблемных домашних заданий. Для этого на различных этапах урока эффективно использовать презентации. Они позволяют быстрее и глубже воспринимать излагаемый материал. Программа Power Point дает возможность использовать на уроке схемы, таблицы, портреты композиторов, видеофрагменты, диаграммы.

При слушании и анализе музыки используются методы и приемы, которые способствуют организации учебно-познавательной деятельности обучающихся в условиях проблемной ситуации:

- сравнение двух вариантов звучания одного и того же произведения в разном исполнении, оркестровке;
- описание музыкального образа после прослушивания, определение жанра, стиля, автора произведения;
- мини-сочинение, размышление о музыке.

Проблемная ситуация имеет обучающую ценность только тогда, когда предлагаемое проблемное задание соответствует интеллектуальным возможностям учащегося, уровню его знаний, умений и опыта в изучаемой области, способствует росту его познавательной деятельности, создает условия для всестороннего развития личности.

Классификации методов проблемного обучения по способу решения проблемных задач:

- проблемная ситуация (педагог подводит учеников к противоречию и предлагает им самим найти способ его разрешения);
 - проблемное изложение (педагог самостоятельно ставит проблему и самостоятельно решает ее);
 - совместное обучение (педагог самостоятельно ставит проблему, а решение достигается совместно с учащимися);
 - исследование (педагог ставит проблему, а решение достигается учащимися самостоятельно);
 - творческое обучение (учащиеся и формулируют проблему, и находят ее решение).
- Назовем преимущества использования технологии проблемного обучения:
- развивает творческую активность и самостоятельность обучающихся;
 - включает их в поисковую, исследовательскую деятельность;
 - дает возможность применять новые знания на практике;
 - способствует более глубокому и прочному усвоению теоретического материала;
 - формирует логическое мышление, основанное на выявлении и сопоставлении фактов в их взаимосвязи;
 - открывает возможности творческого сотрудничества преподавателей и студентов.

Список литературы:

1. Арестанов М.Ж., Пидкасистый П. И., Хайдаров Ж. С. Проблемно-модельное обучение: Вопросы теории и технологии. — Алма-Ата, 1980.
2. Левитес Д.Г. Практика обучения: образовательные технологии. -М., 1998.
3. Загрекова Л.В., Николина В.В. Теория и технология обучения. -М.: Высшая школа, 2004.
4. Кудрявцев В. Т. Проблемное обучение: Истоки, сущность, перспектива. — М., 1975.
5. Матюшкин А.М. Проблемные ситуации в мышлении и в обучении. — М., 1972.

Семей қаласы
“Мұқан Төлебаев атындағы музыка училищесі” КМҚК
Әлеуметтік мәдени қызмет ПЦК арнайы пәндер оқытушысы
Хамзин Руслан Бауржанович

АКТЕР ШЕБЕРЛІГІ

Сахналық зейінге тренингтер мен жаттығулар

Студенттерге сахналық зейіннің маңыздылығын түсіндіру, олардың зейінін шоғырландыру қабілетін дамыту, сондай-ақ сахнада жұмыс жасау барысында назар мен эмоциялық тепе-теңдікті сақтау дағдыларын қалыптастыру.

1. Сахналық зейіннің мәні мен маңызы

• Сахналық зейін дегеніміз не?

Бұл актердің сахнада өз ойынына, әріптестері мен қоршаған ортаға толық назар аудару қабілеті. Ол актердің шығармашылық табысының негізі болып табылады.

• Сахналық зейіннің рөлі:

- Кейіпкердің ішкі әлемін тереңірек ашуға көмектеседі.
- Әріптестермен сахнадағы өзара әрекетті жақсартады.
- Қателіктерді азайтып, қойылымның үздіксіздігін қамтамасыз етеді.

2. Сахналық зейінді дамыту әдістері

• Зейіннің түрлері:

- **Сыртқы зейін:** сахнадағы көрнекі және дыбыстық сигналдарға назар аудару.
- **Ішкі зейін:** кейіпкердің ойлары мен сезімдеріне терең ену.
- **Зейінді шоғырландырудың негізгі тәсілдері:**
 - Қарапайымдан күрделіге дейін жүйелі жаттығуларды орындау.
 - Дыбыстық, көрнекі және сенсорлық белгілерді елемей, тек қажет нәрсеге назар аудару.

3. Тренингтер мен жаттығулар

3.1 Зейінді шоғырландыру жаттығулары:

• «Пинг-понг» ойыны:

Студенттер жұп болып жұмыс істейді. Біреуі әртүрлі тақырыптар бойынша сөздерді айтады, ал екіншісі сол сөздерге тез әрі логикалық жауап беруі керек.

• «Сандық тізбек» жаттығуы:

Бір студент кезекпен 1-ден 10-ға дейін сандарды атайды. Басқалар бір уақытта әр санды естігенде, белгілі қимылдар жасайды (мысалы, 1 – алақан шапалақтау, 2 – аяқпен жерді соғу).

3.2 Сахналық сергектікті дамыту тренингтері:

• «Көрінбейтін доп» жаттығуы:

Топ шеңберге тұрады. Біреуі көрінбейтін допты басқаға лақтырады, ал доптың пішіні мен салмағын өзгертеді. Қатысушы доптың сипаттамасына сәйкес реакция көрсетуі керек.

• «Зейін аудару нүктелері» жаттығуы:

Студенттер сахнада түрлі белгіленген нүктелерге қарайды және бір мезгілде өз әрекеттерін жалғастырады. Бұл оларды сахналық зейіннің көпқырлығын дамытуға үйретеді.

3.3 Сахналық жағдайға бейімделу жаттығулары:

• «Қиялдағы орта» жаттығуы:

Студенттерге сахнада белгіленген орта құру ұсынылады (мысалы, орман, базар, мектеп). Әрбір қатысушы сол ортаға сәйкес әрекет етіп, өз зейінін ортаға және әріптестеріне бағыттауы керек.

• **«Кешігуші актер» жаттығуы:**

Бір студент сахналық әрекетке кеш қосылады, ал қалғандары оның кейіпкерін қабылдап, онымен өзара әрекеттесуі керек.

Сахналық зейіннің теориялық негіздерін меңгерумен қатар, практикалық жаттығулар арқылы оны жетілдіруді көздейді. Тренингтер актерлердің сахнадағы өзара әрекеттестігін жақсартып, шығармашылық қабілеттерін нығайтуға бағытталған. Студенттер сахналық зейіннің маңыздылығын түсініп, назарды басқару және оны әріптестермен бөлісу қабілетін дамытады.

Пайдаланған әдебиеттер

1. Альшиц Ю.Л. Тренинг Forever / Ю.Л. Альшиц. - М.: Изд-во ГИТИС, 2010. - 54 с
2. М.Байсеркенов «Сахна және актер» Алматы.Ана тілі.1993ж.
3. Гиппиус С.В. Тренинг развития креативности. Гимнастика чувств / С.В. Гиппиус. - М.: Изд-во "Москва", 2009. - 140 с.
4. Махина Е.В. Современный комплекс сценических технологий // Наука и современность – 2017 : сб. материалов LI междунар. науч.-практ. конф. / под общ. ред. С.С. Чернова. – 2017. – Новосибирск, 2017. – С. 46-50.
5. Дрознин А.Б. Физический тренинг актера по методике А. Дрознина / А.Б. Дрознин. - М.: ВЦХТ, 2004. - 160 с.
6. Кипнис М.С. Актерский тренинг/ М.С. Кипнис. - М.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2008. - 160 с.

г. Семей

КГКП «Музыкальное училище имени М.Тулбаева»

Преподаватель хоровых дисциплин

Габитова Зухра Ильдаровна

ПРИМЕНЕНИЕ КОМПЬЮТЕРНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В РАБОТЕ НАД ПРАКТИЧЕСКИМИ ЗАДАНИЯМИ ПО ДИСЦИПЛИНЕ «ХОРОВАЯ АРАНЖИРОВКА»

Аннотация

В данной статье рассматривается роль развития информационных технологий в процессе обучения хоровой аранжировке студентов хормейстеров старших курсов музыкальных училищ. Конкретизируются знания, умения и навыки необходимые в работе над развитием музыкального материала с применением компьютерных программ. Анализируя все плюсы и минусы внедрения инновационных технологий в систему обучения, приходим к выводу, что информационные технологии расширили возможности изучения хоровой аранжировки, стали дополнительным инструментом усвоения приемов обогащения музыкальной фактуры.

Ключевые слова: культура / хоровой коллектив / хоровая аранжировка / хормейстер / информационные технологии / компьютеризация / culture / choir / choir arrangement / choir master / information technologies / computerization

Развитие информационных технологий предъявляют новые требования к совершенствованию профессиональной подготовки хормейстера. В современном мире, хормейстера или руководителя хорового коллектива ждут новые проблемы, которые еще недавно не являлись такими значимыми. К примеру, такой проблемой является подбор репертуара для хорового коллектива. Руководителю хора зачастую приходится приспосабливать то или иное предложенное хоровое произведение к действующему хоровому составу, хотя нотной литературы издается достаточное количество. Потому как, в большинстве случаев вокальный репертуар публикуется без аккомпанемента и в одноголосном изложении. Гармонию при этом указывают в буквенном эквиваленте. Руководитель в этом случае дополняет произведение инструментальным сопровождением и расписывает мелодию на хоровые голоса для исполнения

действующего хорового коллектива. Это значит, что руководитель хора или хормейстер, должен владеть необходимыми знаниями, умениями и навыками, позволяющими профессионально выполнять данные виды работы.

Перечисленные умения и навыки воспитываются в рамках дисциплины «Хоровая аранжировка». В музыкальных училищах и колледжах этот курс относительно не велик, в связи с чем перед преподавателем стоит задача максимально качественно использовать время обучения. Для этого можно рекомендовать самостоятельное изучение трудов таких авторов, как Г.Ивакина, М. Балакирева, И. Лицвенко и некоторых других. Необходимо отметить: данный предмет расширяет границы общепринятых правил и развивает приемы гармонизации мелодии. Этому способствует активное внедрение информационных технологий, предлагающих новые средства для обучения хоровой аранжировки и об этом конечно же не говорят авторы выше упомянутой литературы.

Научно-технический прогресс нашего времени настойчиво внедряет применение компьютерных технологий во все сферы жизнедеятельности. Однако, если инновации в технической сфере являются прогрессом, то инновации, вмешивающиеся в культуру и искусство, вызывают множество противоречивых мнений. Хотя принято считать, что скоро «на один акустический клавишный инструмент (рояль или пианино) будут приходиться тысячи моделей интерактивных синтезаторов» [1].

Новые технологии облегчили процесс осуществления хоровой аранжировки. В то же время, никакая компьютерная программа не может заменить живое исполнение на традиционных музыкальных инструментах, сохраняя богатство прошлого. То есть без них невозможно ощутить динамические краски, расположение голосов и голосоведение. По словам композитора Ц. Когоутека, «сегодня уже ясно, что кибернетическая машина может во многих направлениях помочь, однако не может заменить художника» [2].

Компьютер дал возможность с помощью специальных программ ускоренно печатать ноты, не теряя времени на долгое и рутинное их переписывание. Умение печатать ноты и прослушивание звучания хоровой партитуры на компьютере - необходимые элементы, которыми должен овладеть будущий хормейстер в современном мире. В настоящее время существует большое количество нотных программ. Программы, объединяющие компьютерные технологии и классический способ нотной записи - нотные редакторы. Программы данного вида раскрывают много возможностей, например запись нот хоровой партитуры разными способами, введение литературных слов к нотам.

Некоторое небольшое количество музыкантов имеют способность внутреннего слуха и благодаря этому просматривая хоровую партитуру представляют ее звучание. Компьютерные программы дают эту возможность всем без исключения. Самые популярные -Finale и Sibelius.

Новичкам следует начинать с программы Sibelius[3]. Эта программа очень доступная в управлении. В ней графически понятно изображены все знаки в файлового меню. Программа переведена на русский язык. Звуки музыкальных инструментов и голоса воспроизводятся очень реалистично.

Другая программа –Finale[4], сложна в управлении, но является мощным нотным редактором.

Подводя краткий итог вышеизложенного необходимо отметить, что информационные технологии расширили возможности для обучения хоровой аранжировки, стали дополнительным инструментом усвоения приемов обогащения музыкальной фактуры.

Вместе с тем необходимо помнить, что выполнение творческих заданий обязательно должно включать живое исполнение хором или предварительное исполнение на написанного с помощью компьютерной программы на фортепиано для того, чтобы подкорректировать агогику, динамику, фразировку.

Список литературы:

1. Живайкин П. Синтезатор - основной элемент общего музыкального образования в будущем // Музыка в школе. - 2005. - № 1. - С. 4-7.
2. Когоутек Ц. Техника композиции в музыке XX века. - М.: «Музыка», 1976. - 146с.
3. SibeliusAvid - [Электронный ресурс]. - USA: sibelius.comРежимдоступа. - URL: <https://www.avid.com/sibelius>
4. FinaleMusicNotationSoftwareProductsforMusicComposition -[Электронный ресурс]. - USA: finalemusic.com - Режимдоступа. -URL: <http://www.finalemusic.com>

Семей қаласы
“Мұқан Төлебаев атындағы музыка училищесі” КМҚК
Арнайы пән оқытушысы
Нұрлыбекова Ақбота Анарбекқызы

ҚАЗАҚ ТІЛІН ТАНЫМДЫҚ БАҒЫТТА ОҚЫТУДЫҢ ПСИХО-ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Тілтаным мәселесі қазіргі кезеңде күрделі де, қызықты әрі қажетті сала ретінде зерттелуде. Әдетте танымдық зерттеуді шетел ғалымдарының еңбегінен бастау алада десек те, қазақ когнитивтік лингвистикасының бастауында өзіміздің жерлес ғалымдарымыз - А.Байтұрсынұлы, Қ.Жұбанов, С. Аманжоловтар тұрғандығы мәлім.

Мәселен, ғалым А.Байтұрсынұлының тілтаным және оның психолингвистикалық ерекшеліктері туралы айтқан пікірлерінің тоғысында тілтану мәселелері когнитивтік лингвистикалық негізде қарастырылады. Ғалымның «Тілтаным», «Әдебиет танытқыш» еңбегінде тіл, сөз ұғымдарына логикалық-танымдық тұрғыдан келгені байқалады [1,420б.]. Ақыл ісі, қиял ісі, көңіл ісі деген философиялық, психологиялық категорияларды басшылыққа ала отырып, тілді адаммен бірге, антропологиялық парадигмада яғни кезеңдерде алып қарайды. Психо-лингвистикалық негізде қазіргі тілдің шын мәніндегі лингвистикалық «құрал» болу қасиетін «ішіндегі пікірді, қиялды, көңілдің күйін тәртіптеп қисынын, қырын, кестесін келістіріп сөз арқылы тысқа шығаруда» деп көрсетуін таза лингвистикалық тұрғыдан берілген анықтама деп түсінуге болмайды. «Көркем сөз – көңіл тілі, жалаң сөз – зейін тілі» дей келіп, тілді анықтауда таным теориясының теориялық және эмпирикалық таным деңгейлеріне ерекше мән береді. Тілді зерттеуде ғалым тіл мен сөйлеу ұғымдарының дихотомиясын, олардың ойлаумен қатысын басшылыққа алған. «...Айырыңқы, яки талдама оңтай – нәрсені бұтарлап, мүшелеп, ұсақтай түсіндіргенде қолданылатын оңтай», «жиылыңқы, яки терме оңтай – нәрсенің мүшесін жинастыра, құрастыра, іріктей түсіндіргенде қолданылатын оңтай» деп, логикалық ойлаудың әдістерінің сөйлеуге әсерін, сөйлеудің логикалық мазмұнын басты назарға алған. «Сөзден құрастырып пікірлі әңгіме шығару үшін жұмсалатын зат – сөздер. Топырақтан иленіп кірпіш жасалған сияқты. Дыбыстан құралып сөз жасалған, кірпіштен қалап түрлі үй жасау сияқты, сөзден бірігіп түрлі әңгімелер айтылады. Үйдің түрлі болып шығуы балшығынан, кірпішінен, әсіресе қалауынан болатыны сияқты, әңгіменің түрлі болып шығатыны тілдің дыбысынан, сөзінен, әсіресе, сөздің тізілуінен» деп айтқан пікірлерінде тілдің тұтастық бейнесі мен тілдік парадигманың иерархиясы, жүйесі негіз болған.

Сонымен қатар, «сөз айтудың» ерекшелігін пайымдауда да зейін, пайым, пікір, ақыл, қиял мен қиыс т.б. психологиялық ұғымдарды басшылыққа ала отырып, сөйлеудің психолингвистикалық мәніне көңіл бөледі. А.Байтұрсынұлының тіл туралы пайымдаулары қазақ тіл білімінің когнитивтік лингвистика, этнолингвистика, психолингвистика, лингвомәдениеттаным, қазақ көркем сөз мәдениеті мен поэтикасы т.б. арналарын құрайды деп айта аламыз. Сайып келгенде, ғалымның тұжырымдары антропологиялық лингвистиканың негізіне алынады.

Қазақ лингвистикасында психо-лингвистиканың даму кезеңдеріне үлкен үлес қосқан ғалым әрі қазақ тіл біліміндегі когнитивтік теорияның өрістеп дамуы Қ.Жұбановтың зерттеулерімен де тығыз байланысты. Ол «сөз деген – зат біткеннің бәрінің аты емес, әр елдің өзінің білген затының, білген құбылысының аты ғана. Ел-елдің білгені де, білмегені де толып жатыр. Мәселен, шөптер мен жәндіктердің көбісінің аты тілімізде жоқ. Өйткені олар бізге аса көп кездеспеген, кездестірсек те елемегенбіз... Айталық, шөптердің ішінде мал жейтіндерін, отын болатынын, бояу болатынын, ем болатынын, не у болатындарын біледі де, соларға ғана ат қояды. Танымаған кісінің атын білмегеніміз сияқты, білмеген нәрсенің аты да тілімізде болмайды» [2,50-б.]. деп сөздің атауыштық, танымдық және қатысымдық қасиеттеріне құндылық бағдары тұрғысынан нақты лингвогносеологиялық анықтама береді.

Қ.Жұбановтың «Дүниеге көзқарас арқылы заттарға ат қою», «Микрокосмостық кезең», «Функционалдық семантика», «Сөз өзгешелігі мен сөз қызметі» т.б. көптеген ғылыми-танымдық мақалалары мен зерттеулері

- а) қоршаған орта мен жеке адамның тілдік танымы арасындағы байланыс;
- ә) ақпаратты қабылдау қабілеті және оны еске сақтап, басқаға жеткізу;
- б) танылған заттар мен сөздік қордың сәйкес болуы; в) жекелеген сөздердің өзіне артатын ақпараттық-танымдық жүгі; г) сөздердің тіркесім тәртібіндегі заңдылық; д) құндылық бағдары; е) таным

теориясы т.б. когнитивтік лингвистиканың түбегейлі, базалық ұғымдарымен сәйкес келетін, бүгінгі күннің зерттеушісіне үлкен ой салатын өзекті мәселелер екені ғылыми дәлелденіп отыр [2,19-б.].

Қазақ тіл білімінің когнитивтік лингвистика саласы Қ.Жұбанов зерттеулерінен бастау алғандығын ғылыми тұрғыдан тани білген ғалым Э.Оразалиеваның зерттеулерінде де осы саланың негізгі қағидалары ғылыми-теориялық тұрғыдан зерттелді. Ол жалпы қазақ когнитивтік лингвистикасының қалыптасуы мен дамуын тұтастықта ала отырып, оның диахрондық және синхрондық сипатына талдау жасап, хронологиялық тұрғыдан әзірлейді. Қазақ тіл біліміндегі когнитивтік теорияның дамуы, тілтаным теориясының әдіснамалық негіздері, тіл біліміндегі таным теориясының универсалды сипаты бағытындағы жүйелі талдаулар мен тұжырымдар зерттеу жұмысының негізгі өзекті тың мәселесіне айналған. Ғалымның зерделеуінде, қазақ тілтаным ғылымының даму кезеңдері негізгі бес парадигмаға бөлініп, оның хронологиялық дамуына сипаттама беріледі:

1-кезең: «тілтану» парадигмасының қалыптасуы – XX ғасырдың 20-45 жж. Негізгі өкілдері: А.Байтұрсынұлы, Қ.Жұбанов, С.Аманжолов т.б.

2-кезең: тілдік бірліктердің танымдық парадигмасы – XX ғасырдың 45-70 жж. Негізгі өкілдері: Н.Сауранбаев, Ғ.Мұсабаев, М. Балақаев, І.Кеңесбаев т.б.

3-кезең: тілтанымдық қағидалардың жалпы теориялық парадигмасы – XX ғасырдың 65-85 жж. Негізгі өкілдері: К.Аханов, Т.Қордабаев, Ә.Хасенов т.б.

4-кезең: тілтанымдық этюдтер парадигмасы – XX ғасырдың 70 жылдары мен аяқ шені; Негізгі өкілдері: Ә.Қайдар, Р.Сыздық, Ш.Сарыбаев, Ә.Болғанбаев, Е.Жанпейісов, Т.Жанұзақ, С.Исаев, Ә.Айтбаев, М.Серғалиев, Ж.Манкеева т.б.

5-кезең: қазіргі когнитивтік парадигмалар – XX ғасырдың аяғы мен бүгінгі күндер [3,17-б.].

Зерттеуде соңғы кезде өріс алып, зерттеу нысанына айнала бастаған когнитологияның мынадай мәселелерін көрсетеді:

- тілтаным теориясының концептологиялық негізі;
- семантика мен таным теорияларының байланысы;
- тіл мен таным одағының лингво-мәдени сипаты.

Когнитивтік лингвистиканың жеке ғылым саласы ретінде танылуы үшін оның негізгі ұғымдары, өзіне тән негізгі категориялары мен бірліктері болуы шарт.

Қазақ когнитивтік лингвистикасының мәселелерімен айналысып жүрген белгілі ғалым Ж. Манкеева мынадай негізгі үш ұстанымды ерекше атап көрсетеді:

1.Қоғамдық тәжірибеге негізделу, яғни дәстүр жалғастығы танымның қазыналық сипаты.

2.Таным модельдерінің символдық түрлері, яғни тілдің қызметі - ақпарат беру емес, бейнелеуге мүмкіндік жасау. Осыған қатысты мына пікірдің мәні ерекше: «Лексема, вопреки принятому мнению, не передет информацией как таковой, она лишь актуализирует, возбуждает в сознании слушающего уже имеющиеся у него лексические понятия и тем самым создает базу для передачи информации» [3,39-б.]. Басқаша айтқанда, тіл арқылы бейнелілік пен дүниедегі объективті шындықты субъективті түрде, яғни символдар арқылы беру.

3.Таным модельдерінің жүйелі сипаты, сабақтастығы. Яғни ол-таным моделінің құрылымдарының тұтасуынан тұратынын сипаттайды.

Байқап отырғанымыздай, жоғарыда көрсетілген тіл қызметінің когнитивтік негіздерін айқындайтын үш сипатының да ортақ қасиеті-тұтастырушылық, тұтас күйдегі таным тудыру. Сондықтан осы қасиеттерге сүйенбей адамның ментальдық қызметі мен тәжірибесінің қалыптасуы мен сақталуын, ұрпақтан ұрпаққа берілуін қамтамасыз ету мүмкін емес. Таза тілдік тұрғыдан ол тілдің кумулятивтік қызметімен тікелей байланысты. Ол өз кезегінде қабылдау, ойлау, жад сияқты психологиялық ұғымдармен тығыз байланыста болып, тұтас күйіндегі когнитивтік парадигма құрайды – деген тұжырымдама жасайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Байтұрсынов А. Ақ жол. – Алматы, 1991. – 420 б.
2. Жұбанов Қ. Қазақ тілі жөніндегі зерттеулер. – Алматы: Ғылым, 1999. – 581 б.
3. Манкеева Ж. Қазақ тілін зерттеудің когнитивтік негіздері. // Тілтаным. – 2001. № 4. – 39-43-б.
4. Қайдар Ә. Қазақ тіл білімінің өзекті мәселелері. – Алматы, 2003. – 117 б.

Семей қаласы
“Мұқан Төлебаев атындағы музыка училищесі” КМҚК
Арнайы пән (фортепиано) оқытушысы
Оразова Алия Оразқызы

МУЗЫКА ЖӘНЕ ФОРТЕПИАНО: ӨНЕР ӘЛЕМІНДЕГІ ҮНДЕСТІК

Музыка – адамзаттың ең ежелгі өнер түрлерінің бірі, ол сезімдер мен эмоцияларды жеткізудің, қоғам мен мәдениеттің маңызды элементі болып табылады. Музыка арқылы адам өз ішкі әлемін сыртқа шығара алады, өмірдің әртүрлі кезеңдерін, құбылыстарын білдіре алады. Әсіресе, музыка аспаптарының ішінде фортепиано ерекше орын алады. Бұл аспап өзінің көпқырлы дыбыстары мен мүмкіндіктері арқылы әртүрлі жанрлар мен стильдерде шығармалар орындауға мүмкіндік береді. Музыка мен фортепиано арасындағы байланыс, олардың тарихы мен дамуы, бүгінгі күні қалай маңызды орын алатынын талдайық.

1. Музыка – адамзаттың жалпы мәдени мұрасы. Музыка адамзат тарихымен бірге дамып келе жатқан өнер түрі. Әр мәдениетте музыка өзінің ерекше сипаттамаларымен, ерекшеліктерімен көрінеді. Музыка – бұл эмоциялар мен сезімдер тілі, ол адамдарды біріктіріп, кез келген тіл мен мәдениетке тәуелсіз. Бұл аспапсыз да, дауыспен де орындалатын өнер түрі уақыт өткен сайын өзгеріп, дамып отырады.

Тарихта музыка әртүрлі мақсаттарда қолданылған: діни рәсімдерде, әлеуметтік жиындарда, тойларда, жеке көңіл көтеру үшін, білім беру мен тәрбиелеуде. Музыканың әртүрлі жанрлары мен түрлері белгілі бір кезеңдерде дамып, сол заманның мәдениетіне сай өзгеріп отырған. Классикалық музыка, халық музыкасы, джаз, поп-музыка, рок сияқты жанрлар музыканың дамуында маңызды рөл атқарады. Осы жанрлардың ішінде классикалық музыка ерекше орын алады, оның ішінде фортепиано шығармалары өзіндік маңызға ие.

2. Фортепианоның тарихы мен орны. Фортепиано – көптеген адамдар үшін ең танымал және әмбебап аспаптардың бірі болып табылады. Ол XVIII ғасырдың басында Италияда, Кристофори атты шебердің қолынан шыққан. Фортепианоның ерекшелігі – оның дыбыс шығаруының механизмі мен құралының әртүрлілігі. Бұл аспаптың негізгі құрылымы – ішектер мен пернелерден тұрады, ал пернелердің әрбірі белгілі бір дыбысты шығарады.

Фортепианоның пайда болу тарихы оның музыка әлеміндегі орнын айқындайды. Алғашында клавиборд және харпсикорд секілді аспаптардың орнына шыққан фортепианоның дамуы музыка әлемінде үлкен революцияға әкелді. Фортепиано аспабы өзінің дыбыстық диапазоны мен динамикалық мүмкіндіктерімен ерекше болды. Фортепианоның пайда болуы шығармашылыққа кең жол ашты, композиторлар үшін жаңа мүмкіндіктер туғызды. Осы кезден бастап, фортепиано үшін көптеген ұлы шығармалар жазылды, олар әлемдік классикалық музыканың ажырамас бөлігіне айналды.

3. Фортепиано өнері мен оның мүмкіндіктері. Фортепиано – тек қана техникалық тұрғыдан ғана емес, эмоционалды түрде де өте бай аспап. Оның дыбыстары өте терең, бай және әртүрлі болып келеді. Осы себепті ол көптеген музыкалық жанрларда қолданылады, классикалық музыкадан бастап, джазға дейін. Фортепианоның негізгі ерекшелігі оның динамикалық өзгерістерге өте сезімталдығы. Қолыңыздың басу күшіне қарай, дыбыс жұмсақ немесе қатты шығуы мүмкін, бұл фортепианоның шексіз мүмкіндіктерін ашып көрсетеді.

Фортепиано арқылы әртүрлі композициялар орындауға болады, олардың ішінде сольды шығармалардан бастап, оркестрге арналған күрделі туындыларға дейін бар. Осы аспаптың шексіз мүмкіндіктері оны музыкалық әлемдегі әмбебап аспап ретінде тануға мүмкіндік береді. Фортепианоның техникалық ерекшеліктері мен музыкалық құрылымын жақсы меңгерген әр музыкант өз шеберлігін арттырып, тыңдарманға ерекше әсер қалдыра алады.

4. Фортепиано және классикалық музыка. Фортепиано классикалық музыкада маңызды рөл атқарады. Ол көптеген ұлы композиторлардың шығармашылығында басты аспап ретінде қолданылды. Бетховен, Моцарт, Шопен, Бах, Лист сияқты классикалық музыка ұлы өкілдері фортепианоға арнап туындылар жазған. Осы композиторлардың шығармалары фортепианоның мүмкіндіктерін толығымен ашып көрсетті. Мысалы, Бетховеннің фортепианоға арналған шығармалары өте күрделі, бірақ олар тыңдарманды өздерінің эмоционалдық тереңдігімен баурап алады. Шопеннің фортепиано туындылары нәзік әрі сезімтал, оның әрбір композициясында терең ой мен сезімдер көрінеді.

5. Фортепианоның қазіргі замандағы орны. Қазіргі таңда фортепиано әлі де әлемнің көптеген музыкалық мектептерінде, концерттік алаңдарда, студияларда және үйде кеңінен қолданылады. Фортепиано тек классикалық музыкада ғана емес, сонымен қатар заманауи жанрларда, оның ішінде поп, джаз, блюз, рок сияқты жанрларда да кеңінен қолданылуда. Әсіресе, джаз музыкасының шеберлері фортепианоның мүмкіндіктерін ерекше пайдаланып, оған жаңаша бояу береді.

Сонымен қатар, бүгінгі таңда фортепианоның электронды нұсқалары да бар. Олар әуендерді жазуға, дыбыс эффектілерін өңдеуге және концерттерде қолдануға өте ыңғайлы болып табылады. Дегенмен, классикалық фортепиано өзінің ерекше құндылығын сақтап қалды, өйткені оның дыбыс сапасы мен шығармашылық мүмкіндіктері ешқашан ескірмейді.

Фортепиано – бұл тек музыкалық аспап емес, ол өнердің, мәдениеттің және тарихтың ажырамас бөлігі. Оның тарихы мен даму кезеңдері, түрлі жанрлардағы рөлі, классикалық музыка мен қазіргі заманның аралығындағы маңызы өте зор. Фортепианоның дыбыстық мүмкіндіктері оның тек музыкалық аспап ретінде ғана емес, сезімдер мен эмоцияларды жеткізудің құралы ретінде де танымал болуына мүмкіндік береді. Осы аспапты үйрену, оған арнап шығармалар жазу – бұл шынайы өнер мен шығармашылықтың биік шыңы.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қожахметова Р. «Музыкалық білім берудің теориясы мен әдістемесі» – Алматы: Өнер, 2010.

Актобе қаласы
№ 10 жалпы білім беретін орта мектеп
Бастауыш сынып мұғалімдері
Талапбаева Сантай Тагибергенқызы
Байдуллина Гүлден Бериковна

БАЛА ТӘРБИЕСІНДЕГІ СЫНЫП ЖЕТЕКШІСІНІҢ РӨЛІ

Мектептегі негізгі құрылымдық элемент – сынып. Сабақтарда оқушылардың әлеуметтік жағдайына қамқорлық жасалып, балалардың бос уақытын ұйымдастыру, біріншілік ұжым құру мәселелері шешіліп, эмоционалды ахуал қалыптасады. Сондықтан сынып жетекшісінің рөлі өте маңызды. Сынып жетекшісі өз қызметінің шеңберінде оқушылармен тәрбие жұмысының кешенді тәсілін жүзеге асырады.

Қазіргі заманғы сынып жетекшісінің қызметі білім беру мекемесінің тәрбие жүйесінің ең маңызды буыны, оқушыларға жеке көзқарасты жүзеге асырудың негізгі тетігі болып табылады. Әлемдік қоғамдастық, мемлекет, ата-ана білім беру мекемесінің алдына әр баланы барынша дамыту, оның өзіндік ерекшелігін сақтау, дарындылығын ашу және рухани, ақыл-ой, адамгершілік қабілетінің, физикалық кемелдігінің қалыпты болуына жағдай жасау – бүгінгі күннің міндеттеріне байланысты.

Сынып жетекшісінің ең маңызды функцияларына мыналар жатады:

- сынып ұжымын құру;
- үйлесімді дамыған жеке тұлғаны қалыптастыру.

Сынып ұжымы жасөспірімдердің қарым-қатынаста, өзін-өзі бекітуде, өзін-өзі көрсетуде рухани қажеттіліктерін қанағаттандыруға қабілетті болғандықтан, үлкен тәрбиелік күш саналады. Ұжым әрбір білім алушыға әлеуметтік өмірде тәжірибе жинақтап, өзінің ең жақсы жеке қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді.

Сынып жетекшісінің жұмысындағы табыс көп жағдайда оның жоспарлылығы мен жүйелілігіне байланысты. Сынып жетекшісінің қызметі тәрбиенің жалпы процесінің бір бөлігі болып табылады. Сондықтан оны мектеп жұмысының барлық басқа бөліктерімен үйлестіру маңызды. Сынып жетекшісінің ұйымдастырушылық-педагогикалық жұмысына оқушыларды үнемі оқып-үйрену, сынып ұжымын ұйымдастыру және қалыптастыру іс-әрекеті жатады.

Сынып жетекшісінің жұмысы тек мектеппен шектелмейді. Ол отбасымен тығыз қарым-қатынаста болады. Сынып жетекшісі әр оқушыға жетіп, тәрбие жұмысы туралы ата-аналарды хабардар етеді, оларды сыныптағы әртүрлі жұмыстарға тартады. Осының барлығы сынып ұжымының қалыптасуына ықпал етеді. Сыныптың оқушылар ұжымын басқара отырып, сынып жетекшісі өз сыныбында оқушылардың мүдделерін қорғайды. Оқыту мен тәрбиелеудің мақсаты білімнің, фактілердің, теориялардың жиынтығы ретінде білімді меңгеру емес, өз бетінше білім алу нәтижесінде оқушы тұлғасының өзгеруі болуы керек. Оқушының қызығушылығын тудыратын, мұнда жай ғана фактілердің жинақталуы емес, оқушының, оның мінез-құлқының, оның «Мен-концепциясының» өзгеруі байқалатын оқыту. Тәрбиенің келесі үлгілерін ажыратуға болады:

- баланың жеке басының құрылымында әлеуметтік-психологиялық түзілімдерді қалыптастыру ретінде тәрбиелеу баланың өзінің белсенділігі арқылы жүзеге асады. Оның күш-жігерінің өлшемі оның мүмкіндіктерінің өлшеміне сәйкес келуі керек.

- кез келген тәрбиелік міндет белсенді әрекеттер арқылы, физикалық даму – жаттығу арқылы шешіледі

- адамгершілік - басқа адамның әл-ауқатына үнемі назар аудару арқылы, интеллектуалдық - ақыл-ой әрекеті арқылы интеллектуалдық мәселелерді шешу;

- балалардың тәрбие процесіндегі іс-әрекетінің мазмұны баланың нақты қажеттіліктерімен дамудың әрбір берілген сәтінде анықталады.

Ағымдағы қажеттіліктердің алдында сынып жетекшісі балалардың қарсылығын және енжарлығын қанағаттандыру қаупін тудырады. Баланың қажеттіліктерінің жасына байланысты өзгерістері ескерілмесе, тәрбие процесі қиындай түседі және баланың күш-жігері мен сынып жетекшісінің бірлескен іс-әрекеттегі күш-жігерінің пропорционалды арақатынасына сәйкестік бұзылады: бастапқы кезеңде сынып жетекшісінің іс-әрекетінің үлесі бала белсенділігінен асып түседі, кейін баланың белсенділігі артады, ал соңғы кезеңде бала барлығын сынып жетекшісінің бақылауымен жасайды.

Сынып ұжымын қалыптастыру бойынша жұмыс жүргізе отырып, сынып жетекшісі оқушылардың іс-әрекеті мен тәртібін күнделікті бақылауды жүзеге асырады, жеке және топтық диагностикалық әңгімелер жүргізеді. Мұның бәрі оқушылардың оқу әрекетіне қатынасы туралы жалпылама қорытынды жасауға, мінез ерекшеліктерін, мінез-құлық мәдениетін, сыныптастарымен қарым-қатынасын және т.б. көмектеседі.

Балалармен тікелей қарым-қатынас жасау, оларға рухани-құндылық ықпал ету сынып жетекшісінен балалардың психикалық тәжірибесі мен жағдайына, олардың идеалдарын, көзқарастарын, сенімдерін, жеке қасиеттері мен жеке қабілеттерін қалыптастыруға көбірек көңіл бөлуді талап етеді. Мұғалімдер сыртқы әлеуметтік құнды ынталандыруларды оның мінез-құлқының ішкі мотивтеріне аударуға ұмтылған кезде бала тұлға және жеке тұлға ретінде қалыптасады.

Білім беру жастық дамудың әрбір сатысында өзін-өзі тәрбиелеуге айналып, бала тәрбие объектісінен оның субъектісіне айналса, тәрбиелік әсері зор.

Мұндай түрлендірудің механизмі балалардың өз өмірлік іс-әрекетінің процесін түсінуі, оның мақсаттарын, талаптарын, болашағын білуі болып табылады. Оқушылармен бірге қоғамдық өмірді, олардың жеке тұлға ретінде қалыптасу процесін, дүниетанымын, шығармашылық қабілеттерін қалыптастыруды талдайтын сынып жетекшісі олардың алдына ойшыл ретінде шығады, өзіндік тұлға болып қалыптасуына белсене араласады.

Тұлға – бұл оның әлеуметтік байланыстары мен өзара қарым-қатынасындағы тұлға, тұлғаның қалыптасуы себептерден туындаған қозғалыс ретінде жүреді, оның сатыларынан өтеді. Ұстаздық іс-әрекетінде «Баланың кемшілігі – біз қолданбаған қасиет» деген қағиданы ұстануға тырысамын. Демек, балаларда балалардың және өздерінің жүйкелерін құртып, күресуді қажет ететін кемшіліктер жоқ. Балаға психологиялық қолдау көрсету бала үшін маңызды рөл атқарады, мұғалімнен «Мен сені мақтан

тұтамын», «Сен үшін қуаныштымын» және т.б сөздерді есту маңызды. Сондықтан бүгінгі күні мен үшін сынып жетекшісі ретінде, баланың жан-жақты дамыған жеке тұлғасын тәрбиелеудің біртұтас жүйесін құру міндеті жұмысымның басым бағыттарының бірі болып табылады.

Сынып ұжымын құра отырып, тәрбие жұмысында келесі бағыттарды қолданамын:

- көркемдік - эстетикалық
- патриоттық
- денсаулық сақтау
- спорт

Осы мақсаттарға жету үшін мен тәрбиелік міндеттерді анықтаймын:

- оқушыларды салауатты өмір салтын қалыптастыруға тәрбиелеу;
- парыз сезімін, өзін-өзі бағалауды тәрбиелеу;
- балалардың шығармашылық талпыныстарын қолдау;
- оқушылардың өзін-өзі көрсетуіне және өзін-өзі жүзеге асыруына жағдай жасау;
- сынып ұжымын қалыптастыру және ондағы баланың жеке тұлғасын дамыту үшін моральдық және эмоционалдық қолайлы жағдай жасау;
- ата-аналардың ұжымдық және шығармашылық қызметке қатысуын қамтамасыз ету.

Сынып ұжымымен жұмыс жасауда мынадай әдіс-тәсілдерді, әдіс-тәсілдерді, жұмыс түрлерін қолданамын: лекция, түсіндіру, әңгімелесу, диспут, мысал, мадақтау.

Мен оқушылармен жеке жұмысты өте маңызды деп санаймын:

- психологиялық диагностика;
- жеке әңгімелер;
- оқушыларды үйірмелерге және факультативтік сабақтарға қатыстыру;
- педагогикалық бақылаулар күнделігі.

Өзге пән (бейнелеу, музыка, орыс және ағылшын тілдері) мұғалімдерімен тұрақты байланыс орнатуға, оқушылардың бағаларын күнделікті бақылауға, оқушылармен және олардың ата-аналарымен жеке әңгімелесуге маңызды орын бермін.

Сынып жетекшісінің іс-әрекетінде сынып сағаттары ерекше орын алады. Сынып сағаты – мұғалім мен оқушылар арасындағы тікелей қарым-қатынас процесін ұйымдастырудың бір түрі, оның барысында маңызды моральдық, этикалық және этикалық мәселелер көтеріледі. Сынып сағаттарын топтарға бөлуге болады: «білім сағаты», «еңбек сағаты», «ұжым сағаты», «шығармашылық сағаты» т.б. Сынып сағаты – сынып ұжымының жиналысының бір түрі. Ол сынып ұжымы өмірінің өзекті мәселелерін қояды және түсінеді. Бір сағат ішінде еркін пікірталас өткізіліп, негізгі қорытындылар мен шешімдер қалыптасады, келесі сынып сағаттарының тақырыптары мен сұрақтары алға қойылады.

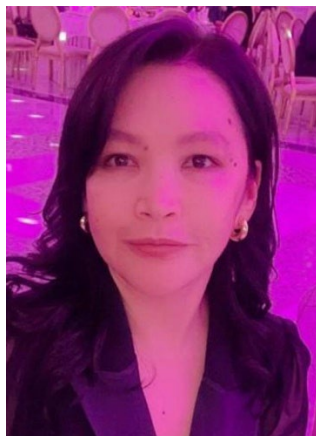
Сынып жетекшісі – оқушылардың ең жақын және тікелей тәрбиешісі, тәлімгері. Ол сыныптағы оқу-тәрбие процесін ұйымдастырады және басқарады, мұғалімнің, ата-ананың, қоғамның тәрбиелік күш-жігерін біріктіреді, өз сыныбында тәрбие жұмысын ұйымдастыруға жауапты. Сынып жетекшісінің қызметі тәрбиелік және басқарушылық функцияларды органикалық түрде біріктіреді. Сынып жетекшісі балалардың жан-жақты дамуына, ұжымшылдыққа, еңбексүйгіштікке, білім сапасын арттыруға, сабақта тәртіп пен тәртіпті нығайтуға қамқорлық жасайды.

Сынып жетекшісінің негізгі қызметі – оқушыларды тәрбиелеу және оларды тату ұжымға біріктіру. Әрине, тәрбие жұмысы, білім деңгейін көтеру мәселелері басты назарда. Бірақ ол олардың шешіміне ең алдымен тәрбиеші ретінде жақындайды.

Қазіргі заман жағдайында сынып жетекшісі өзі тәрбиелейтін адамдардан бір саты жоғары тұруы керек. Ол қызық, білімі терең, театрға, суретке, әдебиетке әуес, сәнді түсінетін, интернеттен ақпарат алып, саралай алатын, жай ғана мәдениетті адам болуы керек.

Оқу жылдары адамның санасында терең із қалдырады. Олар қызықты сабақтармен ғана есте қалмайды. Бірақ бәріміздің жадымызда қызықты мектеп саяхаттары, мектеп кештері, жарқын ерешке уақыттардың қалары анық. Сынып жетекшісінің жүрекжарды әңгімелері, қиын-қыстау кездегі достық қолдауы да ұмытылған жоқ. Сынып жетекшісінің нәтижелі жұмысы көптеген оқушылардың мектептен кейін де сүйікті сынып жетекшілерімен байланысын үзбеуінде көрінеді.

Алматы обласы, Іле ауданы, Өтеген батыр ауылы
№ 24 лицейі
Дене шынықтыру мұғалімі, педагог-зерттеуші
Уразова Айнагул Бактығалиевна

ҚОЗҒАЛМАЛЫ СПОРТ ТҮРЛЕРІ МЕН ОЙЫНДАР АРҚЫЛЫ ФИЗИКАЛЫҚ ҚАСИЕТТЕРДІ ДАМУЫ

Ғылыми-техникалық революция процесі белсенді және тәуелсіз тұлғаны ақпарат ағынында бағдарлай білуді тәрбиелеу қажеттілігін барған сайын айқын етіп отыр. Дене шынықтыру жеке тұлғаның жан-жақты, үйлесімді дамуына ықпал етеді. Адамды оқу мен жазуға, ғылым негіздеріне үйрету жеткіліксіз, сонымен қатар денсаулықтың негізін қалау, өз денесін басқара білу, демалуға және жұмысқа араласуға, дене жаттығуларына шыдамдылыққа тәрбиелеу қажет.

Дене шынықтыру теориясы мен әдістемесінде қолданылатын дене сапалары ұғымдары әртүрлі жаттықтыру құралдарын жіктеу үшін өте ыңғайлы және мәні бойынша адамның қозғалыс мүмкіндіктерін сапалы бағалау критерийлері болып табылады. Қозғалыстың бес негізгі қасиеті бар: күш, қозғалыс жылдамдығы (жылдамдық), қозғалыстарды үйлестіру (ептілік), икемділік және төзімділік. Нақтырақ зерттегенде бұл қасиеттерге мыналар қосылады: тепе-теңдіктің тұрақтылығы, бұлшықеттерді өз еркімен босансу мүмкіндігі, ырғақ, секіру, үйлестіру қабілеттері, қозғалыстың жұмсақтығы. Адамның осы қасиеттерінің әрқайсысының өзіндік құрылымы мен ерекшеліктері бар, олар жалпы оның физикалық мүмкіндіктерін сипаттайды. Дене қасиеттерін дамыту арнайы әзірленген әдістер бойынша дене жаттығуларын орындау процесінде жүзеге асырылады және адамның физикалық, функционалдық және психологиялық мүмкіндіктерін жетілдірудің жеке өзара байланысты аспектілерін біріктіретін тұтас процесс саналады. Дене шынықтырудың көптеген құралдарының ішінде нұсқаулық және сауықтыру міндеттерін шешуге ықпал ететін қозғалыс ойындары кеңінен қолданылады.

Қозғалыс ойындары – балалардың дене тәрбиесінің негізгі құралдарының бірі. Балалар әдетте ойындарда қозғалыстың үлкен қажеттілігін қанағаттандыруға тырысады. Олар үшін ойнау - ең алдымен қозғалу, әрекет ету. Қозғалыс ойындары кезінде балалардың қимыл-қозғалысы жетілдіріліп, бастамашылдық пен дербестік, сенімділік пен табандылық сияқты қасиеттер қалыптасады. Олар өз әрекеттерін үйлестіруді үйренеді, тіпті белгілі бір ережелерді ұстанады. Ойын әрекеті мінездің ең белсенді қалыптасу кезеңінде – балалық және жасөспірімдік кезеңде ерекше маңызды. Ойын барысында балалар өмірлік маңызды қозғалыс дағдылары мен дағдыларын меңгереді, батылдық пен ерік-жігерді, ұшқыр ойды дамытады. Бұл кезеңде ойын әдісі жетекші орын алады, дене тәрбиесінің әмбебап әдісі сипатына ие болады. Балаларды жан-жақты дамытуда ойынның маңызды рөлін О.М.Горький, А.С.Макаренко көрсеткен. Олар балалардың ойынын дене және қозғалыс әрекетінің негізгі түрі ретінде қарастырды. Балалардың дене дамуының көрнекті маманы П.Ф.Лесгафт ойынға үлкен мән беріп, оны баланың өмірге дайындайтын жаттығуы деп есептеген. А.С.Макаренко ойынды балаларды өмірге дайындау мектебі деп атайды. Ойын бала өмірінде үлкен маңызға ие, ол ересек адамдағы іс-әрекет, еңбек және қызмет сияқты маңыздылыққа ие.

Шынында да, балалар үшін ойындар олардың тікелей өмірі, ал мұғалім ойынның көмегімен оларда мінез-құлық қасиеттерін қалыптастырады. Қозғалыс ойындарының көмегімен әртүрлі қозғалыс

қасиеттері, ең алдымен, жылдамдық пен ептілік дамиды. Сонымен бірге моторлық қасиеттер бекітіліп, жақсарады.

Әрбір дене шынықтыру мұғалімі белгілі бір практикалық міндеттерді шешу үшін қозғалысқа бағытталған ойындар өткізетінін есте ұстауы керек. Ойын эмоцияны босату немесе мектеп оқушыларының дене шынықтыру сабағына деген қызығушылығын арттыру мақсатында өткізілген жағдайда да оны ұйымдастыру мен өткізуде стихиялық сәттерге жол беруге болмайды. Әрбір нақты жағдайда сыртқы ойынның педагогикалық мәселесін ұйымдастыру, тұжырымдау және шешу технологиясы әлемдік маңызға ие.

Жетекші осы нақты жағдайда ықпал ете алатын педагогикалық әсер ету объектілерін тандап алады, оларды жіктейді, негізгі және ілеспе міндеттерді бөліп көрсетеді. Дегенмен, ойыншылардың назарын осыған ықпал ететін сәттерге аудару пайдалы. Тапсырманы сапалы шешу үшін педагогикалық процедуралардың кезеңдері қажет.

Педагогикалық тапсырманы шешудің бірінші кезеңі әңгіме мен демонстрацияны, оқу процесінің осы сегментінде мүмкін болатын типтік қателерден міндетті ескертуді қамтиды.

Екінші кезең ойын процесінің өзімен сәйкес келеді, онда қателер түзетіледі. Оқу процесі төрешілік және тәрбиелік сәттермен астасып жатыр.

Үшінші кезең ойын әрекеттері аяқталғаннан кейін жүзеге асырылады. Мұнда, бірінші кезеңдегі сияқты, ойын нәтижелерін талдауды жіберілген қателерді талдаудан ажырату керек - олар бір-бірімен қиылыспауы және кедергі жасамауы керек.

Ойындардың педагогикалық құндылығы адамның барлық физикалық және рухани функцияларына бір мезгілде кешенді әсер етуінде.

Педагогикалық тәжірибеде қозғалыс ойындарын ұйымдастырудың екі негізгі формасы бар: аудиториялық және сабақтан тыс.

Қозғалыс ойындарын өткізудің сабақ формасы мұғалімнің тікелей жетекші рөлін, қатысушылардың бірдей құрамы бар сабақтардың жүйелілігін, ойын материалының мазмұны мен көлемін және оның ұйымдастырумен, осы ойынды қамтитын оқу процесінің мазмұнымен және әдістемесімен байланысын реттеуді көздейді.

Сыныптан тыс жұмыстарға байланысты ойындар ұйымдастырушылардың, балалардың өздерінен көшбасшылардың үлкен рөлін білдіреді, олар, әдетте, эпизодтық түрде ұйымдастырылады, ойын барысында қатысушылардың құрамы өзгеруі мүмкін, ал ойындар ойын материалының мазмұны мен көлемі бойынша өзгереді. Бұл ретте баланың сыртқы ойындар жүйесіне қатынасы, қозғалмалы ойындардың құндылығын анықтау және жүзеге асыру, оларды өз өмірінде, әр түрлі іс-әрекет түрлерінде дұрыс қабылдай білуі, өзін еңбекке дайындауы, ақыл-ой және рухани күштерін дамытуы, денсаулықты нығайтуы және денені шынықтыру мақсатын түсінуі маңызды рөл атқарады.

Дене шынықтыру сабағында қозғалмалы ойындарды өткізу – мектеп жасындағы балалардың дене қасиеттерін ең ұтымды дамыту жолы.

Педагогикалық тәжірибеде ұжымдық және жеке қозғалмалы ойындар, сонымен қатар спорттық әрекетке жетелейтін ойындар қолданылады.

Ұжымдық қозғалмалы ойындар – қатысушылардың үлкен топтары да, сондай-ақ бүкіл сыныптар немесе спорттық іс-шаралар, ал кейбір жағдайларда ойыншылардың айтарлықтай көп саны бір уақытта қатысатын ойындар.

Жеке қозғалмалы ойындарды әдетте балалар жасайды және ұйымдастырады. Мұндай ойындарда әркім өз жоспарын сызып, өзіне шарттар мен ережелерді белгілеп, қалауы бойынша өзгерте алады. Жеке қалауы бойынша жоспарланған іс-әрекеттерді жүзеге асырудың жолдары да таңдалады.

Қозғалыс әрекеттері ойын ережелерімен белгіленеді, оны жүзеге асыру ойыншылардан белгіленген ережелер шеңберінде тиісті бастамалық мінез-құлықты талап етеді. Ереже мақсатқа жету жолындағы ойында кездесетін кедергілер мен қиындықтардың сипатын анықтайды. Ойынның күрделілігі ережелердің күрделілігі мен санына байланысты.

Ойындағы жағдайдың үнемі өзгеріп отыруы, қатысушылардың бір қимылдан екінші қимылға жылдам ауысуы ептілікті дамытуға ықпал етеді. Күшті тәрбиелеу үшін жүктеме бойынша орташа көріністі, қысқа мерзімді жылдамдық-күштік кернеулерді қажет ететін ойындарды қолданған дұрыс. Күш пен энергияның айтарлықтай шығынын тудыратын тұрақты қозғалыс белсенділігімен қарқынды қозғалыстардың қайталанатын ойындары төзімділіктің дамуына ықпал етеді.

Ойындар негізгі қозғалыстарды бастапқы жетілдіру үшін үлкен маңызға ие, қимыл-қозғалыс қасиеттерін жан-жақты тәрбиелеуді қамтамасыз етеді және жалпы дене дамуына айтарлықтай әсер етуі мүмкін.

Ойынға тән бәсекелестіктің әсерінен дене қасиеттері, ең алдымен, жылдамдық, ептілік, төзімділік әлдеқайда белсенді дамиды. Мұның бәрі бала денесінің қозғалтқыш сферасының қалыптасуына ықпал етеді.

Сабақтың дайындық бөлімі оқушылардың зейінін шоғырландыруға ықпал ететін қозғалысы мен күрделілігі төмен ойындар. Бұл ойындар үшін ең жақсы қозғалыстар - бірнеше қосымша жаттығулармен жүру, жүгіру.

Сабақтың негізгі бөлімінде жылдамдықпен жүгіру, кедергілерден өту, лақтыру, секіру және басқа да үлкен қозғалысты қажет ететін қозғалыс түрлерімен ойындар. Негізгі бөлімдегі ойындар белгілі бір қозғалыстарды орындау техникасын жетілдіруге ықпал етуі керек.

Сабақтың қорытынды бөлімінде қарапайым қозғалыстармен, ережелермен және ұйымдастырумен төмен және орташа қозғалмалы ойындар қолданылады. Олар негізгі бөлікте қарқынды жүктемеден кейін белсенді демалуға көмектесіп, оны жақсы көңіл-күймен аяқтауы керек.

Ойындардың практикалық маңызы зор. Дене шынықтыру сабақтарында қолданылатын дене жаттығуларының ішінде өмірлік маңызы бар және күнделікті өмірде оқушылардың дене шынықтыру құралдарын күнделікті әртүрлі жағдайларда қолдануға дағдыландыру үшін қолданылатындары өте көп.

Қозғалмалы ойындар балалардың жалпы дене тәрбиесінің құралы, сондай-ақ спорттық ойындарға және басқа спорт түрлеріне дайындық құралы ретінде қолданылады.

Спорттық ойындар қозғалмалы ойындардың ең жоғары деңгейі болып табылады. Спорттық ойындар үшін ойын кезінде күрделі қозғалыс техникасы мен белгілі бір мінез-құлық тактикасының болуы тән. Бұл қатысушылардан арнайы дайындықты қажет етеді. Әрбір ойын нақты белгіленген ойыншылар санына, белгілі бір аумаққа, инвентарға арналған.

Өзінің ықпалы жағынан спорттық ойындар адамның психомоторлы дағдыларын дамытудың ең күрделі және әмбебап құралы болып табылады. Арнайы таңдалған ойын жаттығулары жеке, екіден, үштікте, командада орындалатын қозғалмалы ойындар мен доппен тапсырмалар бірінші кезекте координация қабілеттерін (кеңістікте бағдарлау, реакциялардың жылдамдығы және қозғалыс әрекеттерін қайта құру, саралау мен бағалаудың дәлдігі), қозғалыстардың кеңістіктік, қуат және уақытша параметрлері, жеке қозғалыстарды интегралдық комбинацияларға үйлестіру мүмкіндігін дамытуға шексіз мүмкіндіктер береді. Спорттық ойындардың мәні мен ерекшелігі үшін жағдайлардың лезде өзгеруі, ең қысқа уақыт аралықтарында шешім қабылдау қажеттілігі, күрделі қозғалыс әрекетінде бағдарлану, доппен және допсыз әртүрлі қозғалыс әрекеттерін орындау болып табылады.

Жастар мен ересектер арасында кең тараған спорттық ойындарды қазіргі өмірдің үлгісі деп санайтыны бекер емес. Сонымен қатар, спорттық ойындар туралы материал қатысатын психикалық процестердің (қабылдау, зейін, есте сақтау, ойлау, қиял және т.б.), негізінен ойын жаттығуларының ережелері мен шарттарын және ойынның өзін сақтау қажеттілігінен туындайтын адамгершілік-еріктік қасиеттерді тәрбиелеудің, серіктестер мен бәсекелестердің жеке, топтық және командалық өзара әрекетін үйлестіру процесінің дамуына көп жақты әсер етеді. Әсіресе ойын жаттығулары бастамашылық және тәуелсіздік сияқты ерікті қасиеттердің дамуына ықпал етеді, өйткені ойыншы өз бетінше тез және уақытылы шешім қабылдауға және қозғалыс әрекеттерін орындауға тиіс.

Заманауи спорттық ойындар – жоғары қозғалыс белсенділігімен, ойын әрекеттерінің жоғары қарқындылығымен сипатталатын, ойыншыдан жылдамдық-күш сапаларының функционалдық мүмкіндіктерін шектеуді талап ететін спорттық ойын.

Жалпы, спорттық және қозғалмалы ойындар арқылы дене қасиеттерін дамыту жұмыстары баланың жан-жақты үйлесімді дамуына әкеледі, оның толық денсаулығын, дене қасиеттерінің қимыл-қозғалысының жан-жақты дамуын және салауатты өмір салтын қалыптастыруды қамтамасыз етеді.

Белгілі бір сыныптағы оқушылардың жас ерекшеліктеріне, сабақ тақырыбына, жеке ерекшеліктеріне қарай ойынды дұрыс таңдау дене тәрбиесі пәніне деген қызығушылықты оятып, белсендіруге ықпал етеді. Осының барлығы сыныпта қолайлы, тұрақты жағдай жасап, денсаулық сақтау технологияларының элементі болып табылады.

Абай облысы, Семей қаласы
"№49 жалпы орта білім беретін мектебі" КММ
Бастауыш сынып мұғалімі
Макебаева Маржан Сайлаубековна

ӨСКЕЛЕҢ ҰРПАҚҚА ТӘРБИЕ БЕРУДЕ ПЕДАГОГТЫҢ МАҢИЗЫ

Қазіргі қоғамдағы маңызды тұлғалардың бірі - педагог. Оған өскелең ұрпақты оқыту мен тәрбиелеудің мақсаттары мен міндеттерін іске асыру міндеті жүктелген. Ол оқушылардың белсенді оқу-танымдық, еңбек, қоғамдық және эстетикалық қызметін ұйымдастырушы болып табылады. Педагогтың балаларды тәрбиелеу мен білім берудегі, олардың бай рухани әлемін дамытудағы рөлі ерекше.

Педагог-жас тұлғаның рухани әлемінің мүсіншісі, қоғамның сенімді адамы. Бұл ең асыл және ең қиын мамандық және ұстаздыққа өмірін арнаған адамнан үнемі шығармашылықты, тынымсыз жұмысты, үлкен рухани жомарттықты, балаларға деген сүйіспеншілікті, іске шексіз адалдықты талап етеді. Қазіргі қоғамда педагог елдің, әлемнің ішкі және халықаралық өміріндегі оқиғалардан хабардар болуы керек. Педагогтың кәсіби қызметінің міндеттері алуан түрлі және күрделі болғандығы соншалықты, оның өз бетімен үнемі және үздіксіз жұмыс істеуі объективті қажеттілік болып табылады. Әр педагог өз балаларын жақсы білуі керек: онсыз оларды оқыту және тәрбиелеу мүмкін емес.

Педагог балалар әлемі мен ересектер әлемі арасындағы делдал. Сондықтан оның басты міндеті – дамыған тұлға тәрбиелеу және балалардың қалыптасуында, олардың әлеуметтік бейімделуіне үлес қосу. Қоғамымыздың ертеңгі күні қандай болатыны педагог қызметінің нәтижесіне байланысты. Педагог әрбір шәкіртінің тағдырына жауапты.

Өскелең ұрпақтың үздіксіз білім беруіндегі педагогтың рөлі баланы оқытудың, тәрбиелеудің және дамытудың оңтайлы жағдайларын қамтамасыз ету, балабақша мен мектепте оқыту арасында сабақтастық құру болып табылады. Үздіксіз білім мен тәрбие беру жағдайында педагогтың тұлғасы белгілі бір қасиеттер мен белгілердің жиынтығы ғана емес, сонымен бірге мотивациялық, кәсіптік, педагогикалық және танымдық бағыттылығымен ерекшеленеді. Сол себепті, педагогикалық білімі бар саналы, зерделі ұстаз – өз ісінің шебері болып табылады.

Маманның кәсіптік-педагогикалық бағыттылығы оның мамандыққа деген құштарлығын, өзін-өзі шығармашылықпен жетілдіруге қабілеттілігін, педагогикалық қырағылығын, білім беру кезеңдері арасындағы сабақтастыққа жету нәтижелерін болжауды, әріптестерімен, балаларымен және олардың қарым-қатынасындағы педагогикалық тактіні білдіреді.

Қазіргі жағдайда педагогикалық қызмет саласының кеңеюіне байланысты педагог маманында дәстүрлі рөлмен қатар жаңа рөлдер пайда болуда:

- модератордың рөлі- балалардың әлеуетті мүмкіндіктерін, оның қабілеттерін ашуға арналған қызметті модерациялау;
- кеңесшінің рөлі - мәселелерді шешу жолдарын көрсететін іс – әрекет тәсілдері мен шешімді білу;
- тәрбиешінің рөлі - баланы сүйемелдеуді жүзеге асыру мүмкіндігі.

Барлық педагогтардың еңбегі - қай салада болмасын білім беру саласындағы еңбек қана емес, ол – адам тәрбиесі. Қазіргі кезде білім беру мазмұны оқыту, тәрбиелеу, дамыту және білім беру сияқты компоненттерді қамтиды.

Оқу-тәрбие беру әрекеті - бұл білім берушінің педагогикалық өнері, соның арқасында өсіп келе жатқан тұлғаның табиғи қабілеттері дамиды. Баланың балалық шақтағы жетістігі көбінесе ересектердің балада көрінетін қабілеттердегі табиғи және әлеуметтік бірлікті, олардың нақты арақатынасын қаншалықты түсінетіндігіне байланысты. Жас пен жеке тұлғаның шебер үйлесімі эмоционалды әл-ауқат пен толыққанды психикалық дамуды қамтамасыз ете алады. Бұл жерде педагогтың кәсіби шеберлігі мен құзыреттілігінің болуы, өзіне жоғары көңіл бөлу қажет. Әр педагог өз деңгейінде кәсіби маман болуға, яғни әртүрлі педагогикалық жағдайларда жұмыс тәжірибесіне ие болуға міндетті. Педагогтың қызметі арқылы балалар мен ересектер арасындағы "сенім аймағы", олардың өзара түсіністік жолы қалыптасады.

Педагогтың меңгеруі тиіс білім, білік, дағдылары кең және нағыз педагог маманы негізгі тұлғалық қасиеттерге ие болуы керек:

Біріншісі – педагогтың кәсіби шеберлігі. Бұл психологиялық білім мен балалармен жұмыс істеу дағдыларының, сонымен қатар кәсіби қабілеттер мен қызығушылықтардың жиынтығы. Кәсіби дайындық педагогикалық қарым-қатынас стилін, оның басқалармен қарым-қатынасын анықтайды. Кәсібилік өзін-өзі оқытуды емес, білімге емес, оқу үдерісін басқаруға бағытталған оқуды анықтайды. Педагогикалық шеберліктің өзегі – адам тұлғасының қалыптасуын қамтамасыз ететін барлық процестерді басқару.

Екінші қасиет - эмпатия. Бұл адамдардың эмоционалды тәжірибесіне сезімдердің көмегімен ену. Нағыз педагогтың бойында осындай тұлғалық қасиет болуы керек, ол балаларға жанашырлық танытып, балаларды да осы қасиетке үйретуі керек. Бұл адамдарды жақындастыратын және олардың қарым-қатынасын тудыратын қасиет.

Үшінші қасиет – педагогикалық әдептілік, ол маманның өзін әдептілік шегіне сай, лайықты ұстауынан көрінеді. Педагог балаларғы деген сүйіспеншілікті де, сенімділік пен бақылауды да біріктіруі керек. Педагог әдепті болса, сол арқылы ол өзінің шеберлігі мен кәсібилігін көрсетеді.

Осыған байланысты нағыз педагог маманының оқу-танымдық, тәрбиелік-ұйымдастырушылық және оқу-логикалық қабілеттері болуы керек.

Оқу-танымдық арнайы әдістемелік әдебиеттермен, анықтамалықтармен жұмыс істей білу, әртүрлі дереккөздерден алынған ақпаратты салыстыру, жаңа кәсіби маңызды білімдерді алу мүмкіндігін қамтиды. Баланы, оның оқу материалы бойынша өз білімін меңгеру динамикасын бақылау, алынған мәліметтер негізінде педагогикалық жағдаяттарды модельдеу және оқу міндеттерін оңтайлы жүзеге асырудың нұсқаларын теориялық тұрғыдан негіздеу маңызды.

Тәрбиелік және ұйымдастырушылық дағдыларға үздіксіз білім-тәрбие беру, оның ішінде міндетті және қосымша білім беру бойынша ұзақ мерзімді және күнтізбелік жұмыстарды жоспарлау, сондай-ақ балаларды өздігінен білім алуға үйретуді ұйымдастыру жатады.

Педагог балаларға жеке көзқараспен қарауы, баланы одан әрі тәрбиелеуге арналған білім беру бағдарламасын таңдау бойынша ата-аналармен профилактикалық және үгіт-насихат жұмыстарын жүргізуі керек. Педагог баланың тәрбиесінің болашағын көріп, оны ата-аналарға дұрыс жеткізе білуі қажет.

Оқу-логикалық дағдылар деп жұмыс барысында туындайтын психологиялық-педагогикалық мәселелерді өз бетінше шеше білу, әріптестерінің жұмысын және өз іс-әрекетін өз бетінше талдай білу, ғылыми презентацияларды дәйекті, логикалық, дәлелді құра білу, өз іс-әрекетін жоспарлай білу; оқыту кезеңіне сәйкес келетін жұмыс әдістері мен оқу құралдарын таңдауды айтады.

Осылайша, прогрессивті дамушы әлемдегі педагогтың рөлі өскелең ұрпақты тәрбиелеп, үлкендердің ісін жалғастырумен қоғам дамуының жоғары, мәдени деңгейінде ұрпақ қалыптастыру. Педагогикалық қызмет саласы білім беру, оқыту және тәрбиелеу болып табылады. Әрине, педагог қоғамның болашағын, оның ғылымы мен мәдениетінің болашағын қалыптастырады деп айтуға болады. Сондықтан барлық уақытта ағартушылықтың көрнекті қайраткерлері педагогтың қоғам өміріндегі рөлін жоғары бағалады.

Қазіргі жалпы білім берудің алдында модернизация мен инновациялық дамудың ауқымды міндеттері тұрған кезде педагогтың қызмет аясы айтарлықтай кеңейіп келеді. Бүгінгі таңда жеке тұлға мен отбасының талаптарының, қоғам мен мемлекеттің білім беру саласындағы күтуінің өзгеру жағдайында мен педагог ретінде, әрине, балаларға тек білім беруден, білімнен де көп нәрсе беруім керек екенін түсінемін. Себебі, менің тәрбиеленушілерімнің болашағы, олардың әрқайсысы өмірде қандай бағытты қабылдайтыны, қандай принциптерді басшылыққа алатындығы, қандай мақсаттар басымдыққа ие бола алатындығы, өз Отанының патриоттары бола алатындығы маған байланысты.

**КГУ «Северная основная общеобразовательная школа»
Отдела образования Щербактинского района, управления образования Павлодарской области
Воспитатель мини-центра “Бүлдіршін”
Арынова Динара Жосулановна**

ИГРЫ-ЭКСПЕРИМЕНТИРОВАНИЯ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА РАЗВИТИЕ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ ДОШКОЛЬНИКОВ

Развитие познавательных способностей и познавательной активности детей-одна из важнейших проблем воспитания и развития детей. Под познавательными способностями детей детского сада следует понимать деятельность, проявляющуюся в процессе познания. Она проявляется в заинтересованном восприятии информации, в уточнении, углублении знаний, поиске ответов на интересующие вопросы, в проявлении элементов творчества, в умении овладеть методом познания и применить его к другому материалу.

Дошкольный этап детства является весьма важным для ребенка, ведь данный этап является переходом на следующий возрастной период - младший школьный возраст. Одним из наиболее важных условий в данном направлении является организация различных видов образовательной деятельности, а также формирование мотивов для успешного овладения знаниями. Поэтому можно отметить, что процесс развития познавательной активности должен быть не только увлекательным, но и плодотворным, образовательным.

Без проведения специальных занятий невозможно интенсивное развитие познавательных способностей детей. Основным уроком развития познавательных способностей детей детского сада и важнейшей деятельностью ребенка должна стать игра. В игре психическое развитие, формирование личности ребенка происходит естественным образом для ребенка. В процессе игры дети получают различные знания об объектах и явлениях окружающего мира.

Познавательная активность дошкольника не может возникнуть самостоятельно. Подкреплять и совершенствовать данный компонент необходимо посредством различных методов и средств, одним из которых являются игры - экспериментирования. Именно игры-эксперименты способны развить познавательную активность, заинтересовать дошкольника в овладении знаниями.

Стоит отметить, что именно такие игры способны предоставить знания дошкольникам не теоретически, а практически. Посредством игр- экспериментирования дошкольники могут прикоснуться к изучаемому объекту, смогут выделить и изучить его свойства, его взаимодействие с другими объектами и прочее. В процессе такой деятельности умственная деятельность дошкольника активизируется, у ребенка формируется интерес к познанию нового, еще им неизведанного, в последующем результат такой деятельности может быть закреплен в процессе бесед, анализе собственной деятельности, что также влияет на речевое развитие.

Игра - экспериментирования - важнейшее средство психического развития ребенка. Знания, полученные в детском саду и дома, находят практическое применение и развитие в игре. Увлекательные игры создают веселое, радостное настроение, делают жизнь детей полноценной, удовлетворяют их потребность в активной деятельности. Только при хорошей организации и грамотном проведении образовательной игры дети получают знания и навыки.

Игра - экспериментирования как средство развития познавательной деятельности детей среднего дошкольного возраста включает большие потенциальные возможности:

- усиливает познавательные процессы;
- развивает интерес и внимательность детей дошкольного возраста;
- развивает способности; вводит детей в жизненные ситуации;
- учит их работать по правилам, развивает любознательность.

В процессе игр - экспериментирования, начиная с младшей группы (по типу игр «тонет - не тонет», «мокрый - сухой») до старшей группы (игр-экспериментов с электричеством), дошкольники получают положительный эмоциональный опыт, учатся исследовать, обсуждать и работать в команде. Стоит отметить, что сначала такие игры-эксперименты являются неотъемлемой частью специально созданного образовательного процесса (например, в процессе занятий), далее материалы для игр-экспериментов могут вноситься в игровую среду, где дошкольники могут самостоятельно исследовать и получать знания. Именно самостоятельность, на мой взгляд, поможет дошкольникам в развитии познавательной активности.

Организация игр-экспериментирования осуществляется воспитателем по трем основным направлениям: подготовка к проведению игры, ее проведение и подведение итогов игры (рефлексия).

Подготовка к игре включает:

- соответствие игры с задачами воспитания и обучения: углубление и обобщение знаний, развитие сенсорных способностей, активация психических процессов и др.;
- определение соответствия игры определенной возрастной группе;
- определение комфортного времени игры (на уроке, в свободной деятельности или режимных моментах);
- определение игрового места, в которое дети могут играть, не мешая друг другу;
- определение количества игроков (индивидуально, с подгруппой или группой);
- подготовка наглядности, необходимого материала для выбранной игры;
- подготовка самого воспитателя к проведению игры: сначала он должен сам изучить и понять все направления игры, место в игре, методы управления игрой;
- подготовка детей к игре: обогащение их знаниями, пониманием предметов и явлений окружающей жизни, необходимых для решения игровой задачи.

Также одним из методов совершенствования педагогического процесса в детском саду и стимулирования развития психофизиологического потенциала детей с раннего возраста является организация игрового пространства. Обеспечение объективной возможности творческой деятельности, позволяющей максимально выявить таланты и реализовать способности каждого ребенка, становится главной задачей коллектива воспитателей. Исследования в этой области, проведенные отечественными педагогами, психологами и воспитателями на протяжении многих десятилетий, позволили накопить достаточный опыт с точки зрения воспитания и обучения детей в детском саду на основе создания развивающей игровой среды.

Таким образом, можно отметить следующее: под познавательной активностью дошкольника, понимается процесс проявления мотивации к овладению знаниями, умение индивида строить собственный путь к саморазвитию, тем самым реализовывая собственный индивидуальный маршрут для получения знаний и умений, а также наличие познавательного интереса в процессе познания. Познавательная активность дошкольника не может возникнуть самостоятельно. Подкреплять и совершенствовать данный компонент необходимо посредством различных методов и средств, одним из которых являются игры-экспериментирования. В процессе такой деятельности умственная деятельность дошкольника активизируется, у ребенка формируется интерес к познанию нового, еще им неизведанного.

Использованные литературы:

1. Корепанова, Е.В. Психологическое здоровье детей дошкольного возраста в русле тенденций развития современного образования / Е.В. Корепанова, Д.В. Комель // Наука и Образование. - 2019. - Т. 2. - № 2. - С. 172;
2. Лапина, И.В. Адаптация детей при поступлении в детский сад. Программа. Психолого-педагогическое сопровождение. Комплексные занятия / И.В. Лапина. - М.: Учитель, 2013;
3. Антюхина. А.В. Игры и их роль в дошкольном возрасте/ А.В. Антюхина. М., 2012. 271с.

**Ақтөбе облысы, Мәртөк ауданы, Сарыжар ауылы
Хлебодаровка жалпы орта білім беретін мектебі
Бастауыш сынып мұғалімі, педагог-модератор
Альпеисова Асел Абаевна**

«ТӘУЕЛСІЗДІКТІҢ АҚ ТАҢЫ!»

Мақсаты:

-Оқушыларды отансүйгіштікке, адамгершілікке, Отанына, халқына адал қызмет етуге, елінің Туын, Елтаңбасын, Әнұранын қастерлеуге, халқының тегін, тарихын білуге тәрбиелеу.
Оқушылардың бойында Қазақстанның өткені мен бүгінгі өмірін салыстыра отырып, өз еліміздің даму тарихы туралы танымдарын қалыптастыру. Ұлттық сана сезімін, саяси сауаттылығын ояту.

(Әжесі жүн түтіп отырады. Немересі далада ойнап жүреді)

Әжесі: Е-е-е-е... — тәуба! Бергеніне шүкір...

Немересі: Әже, әжетай! Далада керемет болып жатыр, аспанға жарқылдаған салют атып, адамдар қуанышқа бөлініп жатыр. Жүріңіз, көрейік!

Әжесі: Е-е-е-е, жарығым бұл қуаныш. Тәуелсіздіктің мейрамына арналған керемет, қой. Жақсылығымыз ұзағынан болсын!

Немересі: Әжетай, Тәуелсіз деген не?

Әжесі: Тәуелсіздік деген еркіндігің, бостандығың, бақытың, балам. Біздің кезімізде мұндай еркіндік болған жоқ.

Немересі: Сол өміріңіз туралы айтып беріңізші?

Әжесі: Әй, балам-ай, өткен өмірді көз алдыма елестетсем шуылдап, басым айналады. Аздап тынықпасам болмас

. (Әжесі немересімен қисайып жата кетеді).

Күн: Мен- күнмін!

Күлгенім- сәуле, құшағым- жалын, жүзім- нұр,

Әлсіздер менен "әттең"- деп үміт үзіп жүр.

Болашағымды демесін ешкім "бұлыңғыр"

Ертең- ақ жанам, болмасам дағы бүгін дүр.

Қыран: Мен қыранмын - еркіндікті құп көрген,

Мақтанатын қазақ деген мықты елмен.

Мен бар жердің несібесі молайып,

Мен бар жерге әрқашанда құт келген!

Мен қыранмын – патшасымын құстардың,

Биік ұшып, биіктікті ұстандым...

Төмендегі кең даламды үнемі,

Мұхит болып, ғалам болып құшқанмын.

Немересі: (көзін уқалап тұрады) — Әже, жап-жарық күнді көрдім. Көп түс көрдім.

Әжесі: Е-е-е-е..., ол сенің бақытың, балам. Тәуелсіздігінің мәңгі жарық күні.

Немересі: Ендеше мен ұстаздарымнан, жолдастарымнан сүйінші сұраймын. Алақай, сүйінші! Тәуелсіздіктің ақ таңы атып келді!

Жүргізуші: Елдің ұлы мейрамы.

Жаңа шыққан көктемдей,

Жаз күніндей жайдары.

Арымыздай тап-таза

Жанымыздай шуақты!

Көтерілді биікке

Қазақстан байрағы, деп Көк тудың желбірегені әні орындалады.

**ШҚО, Самар ауданы, Самар ауылы
КМҚК "Дәншік" бөбекжай-балабақшасы
Тәрбиеші
Айдарқызы Мөлдір**

ЗАМАНАУИ БАЛАБАҚШАЛАРДА БАЛАЛАРДЫ ТӘРБИЕЛЕУ МЕН ДАМУДА ИНТЕРАКТИВТІ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ ТИІМДІЛІГІ

Интерактивті технологиялар - бұл баланың мультимедиялық экрандар, интерактивті тақталар мен үстелдер, компьютерлер қолданылатын оқыту жүйесінің белсенді қатысушысы болу процесі.

Интерактивті ойындар балалардың әлеуметтік дамуына және белсенділігін арттыруға ықпал етеді. Олар өздерінің заңдары мен мінез-құлық нормаларына сәйкес өмір сүретін сиқырлы ойын әлемін жасайды. Балалар өздерінің эмоцияларын жасырмауы керек, олар ойынның басқа қатысушыларымен ауызша немесе вербалды емес түрде еркін сөйлесе алады, әртүрлі рөлдерді ойнай алады, залда еркін қозғалады немесе ережелерге сәйкес бір жерде шыдамдылықпен отыра алады, сонымен қатар шешім қабылдай алады.

Қазіргі әлем үлкен қарқынмен дамып келеді. Компьютерлік технологиялар бізді барлық жерде белсенді түрде сүйемелдейді: күнделікті өмірде, жұмыста.

Ойын кезіндегі өзара әрекеттесу тұлғаның әлеуметтену және даму процесін қолдайды, сонымен қатар бұрыннан бар дағдылардың дамуы мен интеграциясын тексеруге мүмкіндік береді. Балалардың интерактивті ойындарының арқасында балалар бір-бірімен тезірек байланыс орнатады, ойынға белсенді қатысуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, ойын реакция қарқынын жеделдетуге көмектеседі және сонымен бірге олардың жағымсыз және жағымды эмоцияларын білдіруге мүмкіндік береді. Интерактивті ойындар әртүрлі тақырыптарды қамтуы мүмкін, мысалы, өз денеңізді зерттеу, өзара байланыстар мен сезімдер, отбасы немесе достар, Мектеп немесе үй, сыйлықтар немесе хаттар, өз көңіл-күйіңізді, қуанышыңызды, қайғыңызды немесе жетілуіңізді суреттеу; жыл мезгілдері, түстер немесе дәмдер.

Интерактивті оқытудың мәні-балалардың барлығы дерлік таным процесіне қатысады.

Интерактивті технология мектеп жасына дейінгі балаларда жаңа қасиеттер мен дағдыларды қалыптастыруға бағытталған:

- әр мектеп жасына дейінгі баланың жеке зияткерлік белсенділігі жанданады;
- тұлғааралық қатынастар дамиды, балалар қарым-қатынастағы коммуникативті кедергілерді

(қаттылық, сенімсіздік) жеңуге үйренеді, сәттілік жағдайы қалыптасады;
- әр баланың өзі- өзі тәрбиелеу, өзін-өзі дамыту үшін жағдайлар жасалады.

Балалармен жұмыс істеуге интерактивті технологияларды енгізу мектеп жасына дейінгі балалардың жас ерекшеліктерін ескере отырып, біртіндеп жүзеге асырылады.

Интерактивті және мультимедиялық құралдар балаларды шабыттандыруға және жаңа білімді игеруге шақыруға арналған. Интерактивті тақта оқу ақпаратын ұсыну мүмкіндіктерін едәуір кеңейтеді, баланың ынтасын арттыруға мүмкіндік береді. Мультимедиялық технологияларды (түстер, графика, дыбыс, заманауи бейне жабдықтары) қолдану әртүрлі жағдайлар мен орталарды модельдеуге мүмкіндік береді. Мультимедиялық бағдарламаларға енгізілген ойын компоненттері балалардың танымдық белсенділігін арттырады және материалды игеруді күшейтеді.

Интерактивті тақталар, компьютерлер сияқты интерактивті оқыту құралдары балалардың дамуын диагностикалауда керемет көмекші болады:

- зейінді дамыту;
- есте сақтау;
- ойлау және сөйлеу, оқу іс-әрекетінің дағдылары.

Ақпараттық мәдениетке ену-бұл компьютерлік сауаттылықты игеру ғана емес, сонымен қатар этикалық, эстетикалық және интеллектуалды сезімталдықты алу. Әртүрлі электронды, компьютерлік инновациялармен жұмыс істеді балалардың оңай меңгеретіні күмән тудырмайды; сонымен бірге олардың компьютерге тәуелді болмай, адамның жанды, эмоционалды қарым-қатынасын бағалай білуі және оған ұмтылуы маңызды.

Интерактивті кешендерді қолдана отырып оқыту сапалы, қызықты және нәтижелі болады. Оқу процесінде электрондық мультимедиялық оқыту бағдарламаларын жүйелі пайдалану жағдайында дәстүрлі оқыту әдістерімен және педагогикалық инновациялармен үйлесімде көп деңгейлі дайындығы бар балаларды оқытудың тиімділігі едәуір артады. Бұл ретте бірнеше технологиялардың бір мезгілде әсер етуіне байланысты білім беру нәтижесінің сапалы күшеюі байқалады. Электрондық оқытуда медианы қолдану балаларға ақпарат беру жылдамдығын арттырып, оны түсіну деңгейін арттырып қана қоймайды, сонымен қатар интуиция, бейнелі ойлау сияқты маңызды қасиеттердің дамуына ықпал етеді.

Сабақтарда интерактивті тақтаны қолдану әдістері тек сіздің қиялыңызбен шектелуі мүмкін. Бұл презентациялар да, интерактивті оқыту бағдарламалары және графикалық, бағдарламалық жобалар құру да болуы мүмкін.

Интерактивті дидактикалық ойын-бұл органикалық бірлікте әрекет ететін білім беру, дамыту және тәрбиелеу функциялары бар оқыту мен тәрбиелеудің заманауи және танылған әдісі.

Интерактивті дидактикалық ойындарды оқыту, тәрбиелеу және дамыту құралы ретінде кеңінен қолдануға болады. Оқытудың негізгі әсері балалардың белсенділігін белгілі бір бағытқа бағыттайтын дидактикалық материалға жатады.

Интерактивті дидактикалық ойынның белгілі бір нәтижесі бар, ол ойынның соңы болып табылады, ойынға толықтық береді. Ол, ең алдымен, тапсырманы шешу түрінде әрекет етеді және мектеп жасына дейінгі балаларға моральдық және психикалық қанағат береді. Мұғалім үшін ойынның нәтижесі әрқашан балалардың жетістіктері деңгейінің немесе білімді игерудің немесе оларды қолданудың көрсеткіші болып табылады.

Интерактивті дидактикалық ойындарды танымдық, бақылаушы, жалпылау деп бөліп қарастыруға болады. Егер ойынға қатысатын мектеп жасына дейінгі балалар жаңа білім, білік және дағдыларды игерсе немесе оларды ойынға дайындалу барысында игерсе, ойын танымдық болады. Сонымен қатар, білімді меңгерудің нәтижесі соғұрлым жақсы болады, танымдық әрекет мотиві ойында ғана емес, материалдың өзінде де соғұрлым айқын көрінеді.

Ойынның дидактикалық мақсаты бұрын алған білімдерін қайталау, бекіту, тексерболса, онда ойын бақылаушы болады. Оған қатысу үшін әр балаға белгілі бір дайындық қажет.

Жалпылау ойындары білімді біріктіруді талап етеді. Олар әртүрлі жағдайларда әрекет ету қабілетін меңгеруге бағытталған пәнаралық байланыстарды орнатуға ықпал етеді.

Осылайша, интерактивті оқыту педагогиканың қызықты, шығармашылық, перспективалық бағыты екені сөзсіз. Бұл мектеп жасына дейінгі балалардың психологиялық мүмкіндіктерін ескере отырып, олардың барлық мүмкіндіктерін жүзеге асыруға көмектеседі. Интерактивті технологияны қолдану балалардың қоршаған әлем туралы, құрдастарымен және ересектермен қарым-қатынасы туралы білімдері мен түсініктерін байытуға мүмкіндік береді, балаларды әлеуметтік қатынастар жүйесінде белсенді өзара әрекеттесуге шақырады.

г.Астана
Школа - гимназия №32
Учитель географии
Есова Корлан Айтжановна

АТМОСФЕРА И ЕЕ СОСТАВНЫЕ ЧАСТИ

Раздел		Физическая география			
ФИО педагога		Есова Корлан Айтжановна			
Дата					
Класс 7		Количество присутствующих: 26		отсутствующих:2	
Тема урока		Атмосфера и ее составные части			
Цели обучения, которые достигаются на данном уроке (ссылка на учебную программу)		7.3.2.1 характеризует состав атмосферы 7.3.2.2 графически представляет и объясняет строение и особенности слоев атмосферы			
Цель урока		Определять состав атмосферы Графически представлять и объяснять строение и особенности слоёв атмосферы			
Ход урока					
Этапы урока/ Время	Деятельность учителя	Деятельность обучающихся	Деятельность ученика с ООП	Оценивание	Ресурсы
Начало урока Время: 5 мин	Организационный момент Создание коллаборативной среды Посмотрите друг на друга, улыбнитесь и обратитесь с приветствием друг- другу. Пусть хорошее настроение будет сегодня нашим спутником. Деление на группы. Стратегия «Пазлы» Прием «Посмотри, определи, скажи» Просмотр и обсуждение видеоролика «Атмосфера». Определение темы урока и этап целеполагания. Тема урока: : Атмосфера и ее составные части	-Дети встают и приветствуют учителя , друг друга -Просматривают видеоролик -Учащиеся озвучивают свои версии по теме и цели урока. -Записывают в тетради тему урока	-Приветствует учителя и одноклассников -Просматривает и обсуждает видеоролик - Записывает в тетради тему урока	Комментарии учителя	Интерактивная доска. Презентация Учебник География Автор : Р.А.Каратабанов, Ж.Р. Байметова Издательство: Алматы кітап 2017 https://www.youtube.com/watch?v=aZqH85veGbg
Середина урока 25 мин	Изучение нового материала: Форма организации работы: индивидуальная АМО: «Инсерт» Задание №1: Ознакомьтесь с текстом учебника. Стр 128-129 Дайте определение термину “Атмосфера” Обсудите в паре какие газы входят в состав атмосферы? Докажите, что воздух смесь газов. Атмосфера, её составные части (кислород, углекислый	Дескрипторы: -Дают определение понятию “Атмосфера” -1 б -Из текста определяют, какие газы входят в состав атмосферы. И их процентное соотношение.-2 б	Задание 1 1. Дайте определение понятию атмосфера. 2. Рассмотрите рисунок газовый состав атмосферы , ответь на вопросы а.из каких газов состоит атмосферный воздух? б. определи какой газ в составе атмосферы Земли занимает 20,95%	Взаимооценивание, комментарии учителя	1.Учебник География Каратабанов в Р.А., 7класс, 2.Раздаточный материал 3.Атлас Карточки

	газ, азот и другие компоненты), создают условия, в которых мы можем жить и развиваться. Без неё не было бы жизни на Земле. Задание №2. Работа в группе Атмосфера состоит из нескольких слоев. Какие это слои вы сейчас узнаете. Для этого вы поработаете в группах. Работа с учебником Прочитайте часть текста учебника о атмосферном слое, расскажите об этом слое по плану: <i>План характеристики</i> 1. Название 2. Газовый состав, температуру 3. На какой высоте расположен, мощность 4. Главные особенности слоя, какие явления проявляются в слое. Свой рассказ представьте в виде кластера. 1 группа. Тропосфера 2 группа. Стратосфера 3 группа. Верхние слои атмосферы	Дескрипторы: -Определяют мощность слоя атмосферы.-1б -Определяют газовый состав и температуру слоя атмосферы.1б -Дают краткую характеристику атмосферного слоя-1б Выступление групп	Дескриптор: - дает определение понятию атмосфер -1б - называет газовый состав атмосферного воздуха-1б - определяет какой газ занимает 20,95%-1б Задание №2 Прочитайте текст на карточке , заполни таблицу. На основе прочитанного текста, определи особенности слоя атмосферы «Тропосфера». <table border="1"> <tr> <td>Слой атмосферы</td> <td>Особенности слоя атмосферы</td> </tr> <tr> <td>Тропосфера</td> <td></td> </tr> </table> Дескрипторы: - определяет особенности тропосферы-3 б	Слой атмосферы	Особенности слоя атмосферы	Тропосфера			
Слой атмосферы	Особенности слоя атмосферы								
Тропосфера									
Конец урока 10 мин.	Закрепление. Индивидуальная работа Прием «Незаконченное предложение» Задание №3 Заполните пропуски 1) 78% воздуха атмосферы Земли составляет ... 2) Слой атмосферы, в котором содержится 80% массы воздуха и почти весь водяной пар, называется ... 3) Озоновый слой находится в ... 4) «Фабрикой погоды» называют слой.... Рефлексия: телеграмма на стикерах пишут свои мнения Что нового узнали на уроке? Что было не понятно? Что было трудно? Какое задание было интересно? Что можно изменить? Домашнее задание. Прочитать параграф учебника 17, стр.128-134	Дескрипторы: -Заполняет пропуски в предложениях -4б	Задание на закрепление 1.Атмосфера – это не водная оболочка Земли, а... (Воздушная) 2.Нижний слой атмосферы называется... (Тропосферой) 3.В каком слое атмосферы встречаются серебристые облака? (Стратосфера) 4. В верхних слоях атмосферы выделяют три слоя: (мезосфера, термосфера, экзосфера) Дескрипторы: Отвечает на вопросы - 4б	ФО: Взаимопроверка	Карточки				

Атырау облысы, Жылыой ауданы, Құлсары қаласы
Д. Жазықбаев атындағы жалпы орта білім беретін мектебі
Көркем еңбек пәні мұғалімі
Агиманова Мейрамгул Амановна

СӘНДІК ҚОЛДАНБАЛЫ ӨНЕР

Педагогтің аты-жөні:		Агиманова Мейрамгул Амановна		
Күні:				
Сынып: 9		Қатысушылар саны:		Қатыспағандар:
Бөлім:		Сәндік қолданбалы өнер		
Сабақтың тақырыбы:		Қазақстанның дәстүрлі тоқыма өнері. Қазақ кілемдері. Алаша.		
Оқу бағдарламасына сәйкес оқу мақсаты		9.1.2.1 өнер туындыларының тарихи және мәдени шығармаларындағы материалдар мен стильдерді жариялауда көпшілік назарының әсерін қарастыра отырып, салыстырмалы талдауды жасау;		
Сабақтың мақсаты:		* Өнер туындыларындағы материалдар мен стильдері жариялауда, салыстырмалы талдау жасайды		
Сабақтың барысы				
Сабақтың кезеңі/уақыт	Педагогтың әрекеті	Оқушылардың әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Сабақтың басы 2минут	Ұйымдастыру кезеңі. Психологиялық ахуал қалыптастыру. «Нейро» жаттығу қолдану арқылы , сабаққа жақсы көңіл-күй сыйлау.	«Нейро» жаттығуларын жасайды.	Жаттығу	Интер тақта
2 минут	«Flippity.net» программасымен сыныпты топқа бөлу.	Оқушылар QR код арқылы интерактивті тақтадан көреді.		Инт тақтадан https://flippity.net/images/Link-Icon.png
5 минут	Миға шабуыл әдісі . Жеке жұмыс арқылы жаңа тақырыпқа көшпес бұрын, өткен жылғы СҚӨ тақырыбын қайталау үшін «Learningapps.ops» программасының көмегімен суреттерді атауларымен сәйкестендіреді.Оқушылар жұмыстарын аяқтаған соң , әр баланың бағасы экранда көрсетіледі.	Оқушылар QR кодты сканерден өткізіп, сайтқа өтіп, тапсырманы жеке орындайды.	ҚБ «Қол шапалақтау» 	
Сабақтың ортасы 3 минут	3D куб толықтырылған шындық арқылы киіз үй ішіне саяхат жасайды. Сабақтың тақырыбын анықтайды: Саб мақсатымен танысады	3D куб арқылы киіз үй ішіне саяхат жасайды, киіз үй ішіндегі тоқыма бұйымдарын анықтайды.	Мадақтау	Инт тақта 3D куб
15 минут	Тапсырма №1 Топтық жұмыс. Екі топқа видео «кілем тоқу» беріледі.	Тапсырма№1 1-топ кілем тоқу тарихы және салт-дәстүр, жөн-жоралғыларды анықтайды 2-топ Кілем түрлері мен станок түрлерін анықтайды Дескриптор *Қазақ халқының кілем тоқу өнері, тарихы,	Екі топ бір-бірін бағалайды.	Дәптерге жазу Кілем тоқу

13 минут	Тарсыма №2 Практикалық жұмыс Жүппен жұмыс Флипбук электронды кітаппен танысып, тоқыма бұйымдарын анықтап, сұрақтарға жауап береді.	тоқымашылық туралы талдау жасайды * Қазақ халқының тоқымашылық өнері, кілем тоқу түрлері туралы талдайды.		https://youtu.be/flg7WG-Vfo4
3 минут	Жеке жұмыс. Жасанды интеллект арқылы кубиктегі жанды сұрақтарға жауап береді	Тапсырма №2 Флипбуктан кілем тоқыма бұйымдарын анықтайды. Дескриптор: Тоқыма бұйымдарын талдау.	Жүп-жүппен отырған оқушылар бір-біріне баға береді.	Флипбук https://heyzine.com/fliр-book/c36cdf18fd.html Жасанды интеллект, кубик
Сабақтың соңы 2 минут	Кері байланыс. «Padlet.com» Бүгінгі сабақтағы түсінгендері туралы ақпарат аламын.	Оқушылар берілген сілтеме арқылы, стикерлерге ойларын жазады, *Мен түсіндім Мен түсінбедім Маған бәрі түсінікті болды»		Инт тақта

Маңғыстау облысы, Жаңаөзен қаласы
№10 «Арай бөбекжайы»
Тәрбиеші
Чалхарова Динара Есембековна

БАЛАЛАРДЫ ТӘРБИЕЛЕУДЕ ХАЛЫҚ АУЫЗ ӘДЕБИЕТІНІҢ ОРНЫ

Халық ауыз әдебиеті – ата-бабаларымыздың ғасырлар бойы жинақталған тәжірибесі мен даналығын жеткізуші құнды мұра. Оның тәрбиелік мәні өте зор, өйткені әрбір аңыз, ертегі, мақал-мәтел балалардың рухани және адамгершілік құндылықтарын қалыптастыруға көмектеседі. Балабақша тәрбиесінде халық ауыз әдебиетінің орны ерекше. Балаларға жас кезінен халықтың мәдени мұрасын таныту олардың ұлттық санасын қалыптастырып, тұлға ретінде дамуына ықпал етеді.

Халық ауыз әдебиетінің түрлері. Халық ауыз әдебиетінің әртүрлі жанрлары балаларға ойлау қабілетін дамытып, адамгершілік қасиеттерді бойларына сіңіруге көмектеседі. Балабақшада ертегілер, аңыздар, мақал-мәтелдер, жұмбақтар сынды әдеби жанрлар ерекше орын алады. Әр жанрдың өзіндік тәрбиелік мәні бар.

Ертегілер – балаларды қиялға жетелей отырып, жақсылық пен жамандықты ажыратуға, әділеттілік пен адалдықты бағалауға үйретеді. Мысалы, «Алтын сақа» ертегісі арқылы мен балаларға адалдықтың, достықтың маңызын түсіндіруде жақсы нәтижелерге жеттім.

Мақал-мәтелдер – балалардың сөздік қорын байытып, қазақ халқының даналығын ұғынуға көмектеседі. Мен күнделікті сабағымда мақал-мәтелдер қолданып, олардың мәнін түсіндіруге ерекше көңіл бөлемін. Бұл әдіс балалардың тіл байлығын арттырумен қатар, ойлау қабілеттерін дамытуға ықпал етеді.

Жұмбақтар – балалардың логикалық ойлау қабілеттерін жетілдіріп, есте сақтау қабілетін жақсартады. Балабақшадағы тәрбие сағаттарында жұмбақ шешу ойынын ойната отырып, балалардың ынтасын арттырып, бір-бірімен жарысу арқылы шығармашылық қабілеттерін дамыттым.

Халық ауыз әдебиетіндегі тәрбие элементтері

Халық ауыз әдебиеті балаларға тек тіл мен әдебиет қана емес, моральдық-этикалық құндылықтарды да береді. Халық ертегілері мен аңыздарында жиі кездесетін жақсылық, әділдік, батырлық, еңбексүйгіштік секілді қасиеттер балаларға оңай сіңеді.

Өзімнің тәжірибемде ертегілерді сахналау арқылы балалардың тәртібін жақсартуға, бір-бірімен достық қарым-қатынас орнатуға ықпал еттім. Мысалы, «Қарлығаштың құйрығы неге айыр?» ертегісін сахналаған кезде балалар жақсылық жасаудың маңызын тереңірек түсініп, бір-біріне көмектесу керектігін түйсінді.

Халық ауыз әдебиетін балабақшада қолдану әдістері. Халық ауыз әдебиетін тәрбие процесінде қолданудың көптеген әдіс-тәсілдері бар. Балабақшада балаларды қызықтырып, олардың қызығушылығын арттыру үшін әртүрлі шығармашылық әдістерді қолдандым.

Ойын арқылы оқыту – ең тиімді тәсілдердің бірі. Мысалы, «Қазақ ертегілері әлеміне саяхат» атты ойынды жүргізу арқылы балалардың ертегілерді тез жаттап алуына көмектестім. Ойын барысында әрбір бала ертегі кейіпкерлерінің ролін ойнап, олардың мінез-құлқын түсініп, жағымды қасиеттерді бойларына сіңіреді.

Сахналау – балаларға әдеби шығармаларды тереңірек түсіндіруге және олардың есте сақтау қабілеттерін жақсартуға септігін тигізеді. Балабақшадағы тәрбие сағаттарында ертегілерді сахналап көрсету әдісін жиі қолданамын. Бұл әдіс балалардың өзара байланыс орнатуына, бірлесе жұмыс істеуіне мүмкіндік береді.

Көркем оқу және шығармашылық жұмыстар – балалардың әдебиетке деген қызығушылығын арттырып, олардың шығармашылық қабілеттерін дамытады. Әр аптада бір рет балалармен бірге мақал-мәтелдер мен жұмбақтарды жаттап, оларды суреттеп, өз ертегілерін құрастыру жұмыстары жүргізіледі. Нәтижесінде, балалардың ой-өрісі дамып, өз ойын еркін жеткізе білуге дағдыланады.

Тәрбиешінің тәжірибесі: қолданған тәсілдер мен нәтижелері. Мен өз тәжірибемде халық ауыз әдебиетін қолданудың бірнеше тәсілдерін енгіздім. Бірінші әдіс – ертегілерді сахналау арқылы тәрбиелік сабақтар өткізу. Мысалы, «Тазша бала» ертегісін сахналау кезінде балалар тапқырлық пен әзілді ұғынды, бұл оларға ойлау қабілеттерін жақсартуға септігін тигізді. Сабақтан кейін балалардың арасында достық қарым-қатынас орнап, бір-біріне көмек көрсетуге деген ниеті күшейді.

Екінші әдіс – мақал-мәтелдер мен жұмбақтарды ойын арқылы оқыту. Ойын түріндегі сабақтар балалардың оқуға деген ынтасын арттырып, олардың шығармашылық қабілеттерін дамытты. Мысалы, «Мақал-мәтелдер жарысы» атты ойында балалар өздері білген мақал-мәтелдерін жарыса айтып, олардың мағынасын түсіндіруге тырысты. Бұл әдіс олардың танымдық және коммуникативтік дағдыларын жақсартты.

Халық ауыз әдебиетінің балаларға әсері. Халық ауыз әдебиеті балалардың рухани дамуына зор үлес қосады. Балабақшадағы балалардың халық ауыз әдебиетінен алған әсерлері олардың тұлға ретінде қалыптасуына ықпал етеді. Балалардың бойында жауапкершілік, адалдық, еңбексүйгіштік секілді қасиеттер қалыптасады.

Тіл байлығын арттыру – халық ауыз әдебиетінің негізгі артықшылықтарының бірі. Менің тәжірибемде мақал-мәтелдер мен ертегілерді қолдану арқылы балалардың сөздік қоры айтарлықтай кеңейді. Олар жаңа сөздер мен ұғымдарды түсініп, дұрыс қолдануға үйренді.

Заманауи технологиялар мен халық ауыз әдебиеті. Заманауи технологиялардың дамуы халық ауыз әдебиетіне деген қызығушылықты арттыруға мүмкіндік береді. Цифрлық форматта қолжетімді ертегілер мен мақал-мәтелдер арқылы балалардың әдебиетке деген қызығушылығын арттыруға болады. Мен өзімнің сабақтарымда мультимедиялық құралдарды қолдана отырып, халық ауыз әдебиетін жаңа форматта жеткіздім. Мысалы, балаларға интерактивті кітаптар мен мультфильмдер көрсету арқылы олардың ертегілерге деген қызығушылығын ояттым.

Қорыта келгенде, халық ауыз әдебиеті – балаларды тәрбиелеуде таптырмас құрал. Оның тәрбиелік маңызы зор, өйткені әрбір ертегі, мақал немесе жұмбақ балалардың адамгершілік қасиеттерін дамытуға бағытталған. Балабақшада халық ауыз әдебиетін қолдану арқылы балалардың рухани және тұлғалық дамуына әсер етуге болады. Болашақта да халық ауыз әдебиетін тәрбиелеуде қолдану жолдарын кеңейту маңызды.

Түркістан облысы, Сарыағаш ауданы, Сарыағаш қаласы
№1 “Гулжан” бөбекжай бакшасы МКҚК
Тәрбиеші
Жолбарысова Эльнура Орынбасаровна

ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚ

(Авторлық бағдарлама)

3-6 жас аралығындағы балаларға арналған бұл бағдарлама ұлттық құндылықтарды үйрету арқылы баланың тілін, танымдық дағдыларын, әлеуметтік қарым-қатынасын және сенсорлық қабылдауын дамытуға бағытталады.

1. Бағдарламаның негізгі бағыттары

I. Коммуникативтік дағдылары дамыту (қазақ фольклоры арқылы)

Мақсаты: Баланың сөздік қорын байыту, байланыстырып сөйлеуін дамыту.

II. Танымдық және зияткерлік дағдыларды дамыту

Мақсаты: Баланың тактильді қабылдауын, көріп-сезіну қабілетін дамыту.

III. Шығармашылық дағдыларын , зерттеу іс-әрекеттерін дамыту

Мақсаты: Баланы өз-өзіне қызмет етуге және ұлттық дәстүрлерді меңгеруге баулу.

IV. Әлеуметтік-эмоционалды дағдыларды қалыптатыру (ұлттық таным арқылы)

Мақсаты: Қазақ халқының тұрмысын, табиғатқа деген көзқарасын балаға түсіндіру.

V. Физикалық қасиеттерді дамыту (Қазақтың ұлттық ойындары арқылы даму)

Мақсаты: Қимыл-қозғалысты дамыту, топтық жұмысқа баулу.

Ұйымдастырылған іс-әрекеттердің тақырыптық жоспары

№	Тақырыбы	сағаты
1	Ою-өрнек сыры	1
2	Жыл мезгілдері және наурыз тойы	1
3	Ұлттық киімдерді киіп үйренемін	1
4	Қазақтың ұлттық аспаптары	1
5	Асықпен санау	1
6	Арқан тарту	1
7	Қазақ ертегілерін тыңдаймын	1

Тақырыбы: “Ою-өрнек сыры”

Мақсаты: Балаларды қазақтың ұлттық ою-өрнектерімен таныстыру, олардың атаулары мен мағыналарын түсіндіру, ұлттық мәдениетке қызығушылығын арттыру.

Күтілетін нәтиже:

Қазақтың негізгі ою-өрнектерін (қошқар мүйіз, түйетабан, ирек су, гүл, жапырақ, сыңар өкше және т.б.). Оюлардың қандай бұйымдарға қолданылатынын (киіз, текемет, зергерлік бұйымдар, киімдер, ыдыстар, ағаш бұйымдар).

Меңгеретін дағдылары мен іскерліктері:

Әр оюдың өзіндік мағынасы бар екенін (мысалы, «Қошқар мүйіз» – байлық пен молшылық, «Түйетабан» – күш пен тұрақтылық, «Сыңар өкше» – ұзақ жол, көшіп-қону белгісі).

Оюлардың халық өмірінде маңызды рөл атқаратынын және ұрпақтан-ұрпаққа жалғасатынын.

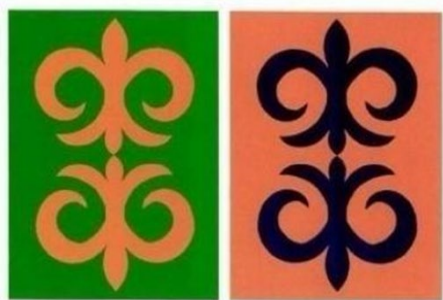
Шаттық шеңбер:

(Балалар шеңберге тұрып, тәрбиешімен бірге өлең айтып, қимыл жасайды.)

Өлең:

Қош келдіңдер, балалар,
 Білім іздеп, талпынар!

Ою-өрнек сырларын,
Бүгін бірге танимыз!

Қимылдар:

Бір-біріне күлімдеп қарау (қуаныш білдіру).

Алақандарын жоғары көтеріп, «ою-өрнек» жасап, қолдарын ауада қозғалту.

Саусақтарымен әртүрлі өрнек сызып көрсету.

Бір-біріне жылы сөз айту (ұлттық нақышта амандасу).

Сергіту сәті:

(Балалар денелерін қозғалтып, белсенділік танытады.)

“Оюлар билейді” жаттығуы

(Балалар ою-өрнектердің пішіндеріне ұқсас қимылдар жасайды.)

“Қошқар мүйіз” – екі қолды айналдырып, иықпен қозғалу.

“Ирек су” – қолдарын толқындатып қозғау.

“Түл өрнек” – алақандарын жоғары көтеріп, айналу.

“Түйетабан” – аяқтарын бірдей көтеріп, жай жүру.

Қорытынды:

Оюларды суреттен немесе заттардан тауып, олардың атауын атай алады.

Оюлардың пішінін салыстырып, олардың ұқсастықтары мен айырмашылықтарын ажыратады.

Оюларды қиып, жапсырып немесе бояп, өз қолымен жасай алады.

Киім, кілем, ыдыстардағы оюларды анықтап, олардың қандай мағына білдіретінін айтып бере алады.

Бұл сабақ арқылы балалар қазақ халқының мәдениеті мен өнеріне қызығушылық танытып, эстетикалық сезімдерін дамытады.